

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

SCHWARZENBERSKÁ STAVEBNÍ KANCELÁŘ A JEJÍ ČINNOST
V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Disertační práce

2024

Mgr. Ivan Náprstek

University of Pardubice
Faculty of Arts and Philosophy

SCHWARZENBERG CONSTRUCTION OFFICE AND ITS
ACTIVITIES IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Doctoral Thesis

2024

Mgr. Ivan Náprstek

Prohlašuji:

Práci s názvem *Schwarzenberská stavební kancelář a její činnost v druhé polovině 19. století* jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Krči u Protivína dne 16.12.2024

Ivan Náprstek v. r.

Poděkování:

Dovolte mi, abych na tomto místě poděkoval všem, kteří se zasloužili o vznik této práce. V první řadě bych chtěl vyjádřit srdečné díky doc. Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D., který mě provedl celým studiem, byl obětavým školitelem i motivátorem při plnění úkolů. Stejně tak děkuji prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc., který mi poskytl vzdělání i oporu v profesní dráze i cenné odborné rady. Rovněž bych rád poděkoval všem dalším pracovníkům Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, s nimiž jsem během studia spolupracoval, a kteří mi poskytli součinnost i oporu. Další díky věnuji bývalým kolegům z krajského úřadu jihočeského kraje, kde jsem většinu svého studia profesně působil a mohl zde sbírat inspiraci i cenné zkušenosti. S radostí bych rád poděkoval také svým současným kolegům z Prácheňského muzea v Písku za trpělivost při dokončování této práce i cenné rady.

V první řadě ovšem děkuji svým nejbližším, zejména manželce Evě za trpělivost i motivaci během celého studia s příslibem, že čas, který jsem jí i holčičkám nemohl věnovat jim určitě vynahradím. Za podporu rovněž děkuji svým rodičům i dalším členům rodiny, bez jejichž pomoci bych se studiu nemohl věnovat. Na závěr bych rád vyjádřil poděkování Janu Kotrlíkovi za cenné rady i praktickou pomoc při dokončování práce.

Anotace:

Tato disertační práce je věnována tématice šlechtického stavitelství ve druhé polovině 19. století na příkladu schwarzenberské stavební správy a její činnosti. Práce přibližuje dějiny rodu i majetkový vývoj schwarzenberských dominií do 19. století. Široký prostor je věnován vývoji správy schwarzenberských majetků i stavební správy, která je její nedílnou součástí. Práce dále přibližuje osobnost knížete Jana Adolfa II. i jeho syna a nástupce, knížete Adolfa Josefa. Právě kníže Jan Adolf II. musel během své vlády v letech 1833-1888 čelit mnohým těžkostem, které přineslo dlouhé 19. století. Zásadní bylo zrušení poddanství v roce 1848 a s ním i celé vrchnostenské správy. Hrozící ztrátu postavení Jan Adolf II. zažehnal rozsáhlými reformami hospodaření na velkostatkách i reformami jejich správy. Stranou nezůstala ani modernizace a výstavba nových moderních průmyslových objektů, zejména pivovarů, cukrovarů, mlýnů, pil, pekáren či mlékáren. Modernizace hospodářství přinesla nové nároky na stavby zemědělské, tedy hospodářské dvory, i stavby související s lesnickým provozem. Nárůst počtu obyvatel ve sledovaném období se potom odrážel v potřebě zvýšení kapacity staveb občanské vybavenosti, tedy kostelů a škol. Všechny tyto stavby projektovala schwarzenberská stavební kancelář reprezentovaná zejména Stavebním ředitelstvím v Českém Krumlově a jeho pracovníky. Jednotlivé příklady z praxe potom přibližují přestavby zámků Hluboká a Vimperk či výstavbu patronátních staveb. Práci uzavírají obrazové a textové přílohy.

Klíčová slova: vrchnostenská správa, stavební správa, knížecí stavitelé, Schwarzenbergové, panství, velkostatek, patronátní správa, kostel, zámek, Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu, Adolf Josef ze Schwarzenbergu, Hluboká nad Vltavou, Vimperk, Český Krumlov, Protivín

Anotation:

This dissertation is devoted to the topic of aristocratic architecture in the second half of the 19th century, using the example of the Schwarzenberg construction administration and its activities. The work describes the history of the family and the property development of the Schwarzenberg domains up to the 19th century. A significant space is dedicated to the development of the management of Schwarzenberg properties and construction management, which is an integral part of it. The dissertation also presents the personality of Prince Jan Adolf II. and his son and successor, Prince Adolf Josef II. Prince Jan Adolf II. had to face many difficulties during his reign from 1833 to 1888, which were brought about by the long 19th century. The abolition of serfdom in 1848 and with it the whole administration of the upper classes was fundamental. Jan Adolf II. managed to avert the threatened loss of status by extensive reforms of the management of the estates and their administration. The modernisation and construction of new modern industrial buildings, especially breweries, sugar mills, mills, sawmill, bakeries and dairies played its part. The modernization of economy brought new demands on agricultural buildings, i.e. farmyards, and buildings related to forestry operations. The increase in population during the period under review was then reflected in the need to increase the capacity of amenity buildings, i.e. churches and schools. All these buildings were designed by the Schwarzenberg construction office, represented by the Construction Directorate in Český Krumlov and its staff. Individual examples from the construction practice are then presented in the reconstruction of the Hluboká and Vimperk castles, or the construction of patronage buildings. The thesis is completed with pictorial and textual appendices.

Key words: lordship administration, construction administration, princely builders, the Schwarzenbergs, manor, large estate, patronage administration, church, castle, Jan Adolf II. from Schwarzenberg, Adolf Josef from Schwarzenberg, Hluboká nad Vltavou, Vimperk, Český Krumlov, Protivín

Obsah

<i>Úvod</i>	12
2 <i>Shrnutí dějin rodu</i>	20
2.1 Schwarzenbergové v českých zemích do roku 1833	20
2.2 Kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu	32
2.3 Adolf Josef ze Schwarzenbergu	38
3 <i>Správa schwarzenberských panství a velkostatků</i>	42
3.1 Patrimoniální správa obecně	42
3.2 Vývoj schwarzenberské správy	45
3.3 Panství a Velkostatky.....	48
3.4 Schwarzenberští úředníci.....	51
3.5 Schwarzenberská stavební kancelář a její vývoj.....	54
3.5.1 Schwarzenberské stavební ředitelství v Českém Krumlově.....	55
3.5.2 Stavební sekce – nové rozdělení ústřední stavební správy.....	67
3.5.3 Stavební úředníci na panství a velkostatech.....	77
3.6 Schwarzenberský sloh	77
4 <i>Přestavba zámku Hluboká jako přelomová událost v dějinách schwarzenberské stavební produkce</i>	81
4.1 Shrnutí dějin a stavebních dějin do roku 1839	81
4.2 Anglické inspirace a mládí Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu	87
4.3 Počátky přestavby zámku 1841-1842.....	90
4.4 Stavby v okolí	93
4.5 Pokračování přestavby zámku po roce 1845	95
4.6 Obnovení prací od roku 1849.....	100
4.7 Oranžerie.....	103
4.8 Stavba Šteklu	105
5 <i>Přestavba zámku Vimperk jako příklad architektonicky užitelných řešení správy velkostatku</i>	113
5.1 Shrnutí dějin a stavebních dějin hradozámeckého areálu a velkostatku do roku 1858.....	113
5.2 Přeměna rezidenčního sídla na správu panství a její dopady na stavební vývoj objektu.....	121
5.3 Požár 1857 a následná přestavba zámku.....	127
5.4 Stavební dějiny vimperského zámku po roce 1863	131
6 <i>Šlechtický církevní patronát</i>	133

6.1	Schwarzenberské patronátní kostely a jejich významné adaptace v druhé polovině 19. století	136
6.2	Problémy přestaveb patronátních kostelů.....	139
7	<i>Obnova farnosti Krč u Protivína</i>	<i>142</i>
7.1	Stavba farní budovy.....	147
7.2	Prvofarář Jan Kotlín	151
7.3	Rozšíření kostela	153
8	<i>Závěr</i>	<i>157</i>
	<i>Summary</i>	<i>163</i>
	<i>Základní prameny.....</i>	<i>167</i>
	<i>Základní literatura.....</i>	<i>168</i>
	<i>Seznam příloh.....</i>	<i>173</i>

Úvod

Stavební činnost schwarzenberské primogenitury ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století představuje nesmírně atraktivní badatelské téma, a to hned z několika důvodů. Především Schwarzenbergové byli největší a nejbohatší rod v Čechách, a i po zrušení poddanství v roce 1848, které prakticky znamenalo rozpad vrchnostenského hospodaření a správy, dokázali své hospodářství transformovat. Pro rodinu bylo nepochybně velké štěstí, že v tomto období se mohla pyšnit pravděpodobně nejsilnější generací v dějinách rodu. V čele schwarzenberské primogenitury stál od roku 1833 Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu (1799-1888), který byl vynikajícím hospodářem a správcem rodinného jmění. Jeho mladšího bratra Felixe (1800-1852) známe jako diplomata a ministerského předsedu z let 1848-1852 a třetí bratr Bedřich (1809-1885) se prosadil na poli duchovní správy, když byl od roku 1835 arcibiskupem v Salcburku a v letech 1850-1885 arcibiskupem pražským.¹

Je obdivuhodné, že implementací moderních metod hospodaření a řízení, dokázal Jan Adolf II. nahradit ztrátu 2/3 půdy a více než 230 000 poddaných. Z hlediska stavební činnosti stál zejména za přestavbou zámku Hluboká v duchu romantického historismu či výstavbou rodové hrobky v Domaníně u Třeboně. Ačkoliv měl k dispozici zkušený stavební aparát, svěřil přípravu těchto dvou staveb, respektive jejich architektonické návrhy, vídeňským stavitelům Franzi Beerovi v případě hlubockého zámku a Friedrichu Schmidtovi v případě rodové hrobky v Domaníně.

V nových časech se nově formovala i schwarzenberská stavební správa, která v polovině 19. století měla za sebou již dlouhou tradici. Již od 18. století fungovala na jakémsi dvoukolejném modelu, kdy část stavební kanceláře byla součástí centrálních knížecích správních orgánů

¹ ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká, 1991.

a zároveň jednotlivá panství měly svoje stavitele a políry, kteří řešili každodenní stavební agendu. Tento systém se s prohlubující centralizací správy v 19. století ještě utužoval a rozvíjel.

Transformace schwarzenberského hospodářství i rozvoj správy po roce 1848 je spjatý s osobností knížete Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu, který byl schopný a dobrý hospodář. S jeho osobností je spjat i rozmach schwarzenberského stavitelství v 19. století, který neměl co do rozsahu a kvality v rámci českých zemí příliš obdoby. Základ schwarzenberského bohatství tkvěl nepochybně v držení půdy. Na počátku 20. století vlastnila schwarzenberská primogenitura 218 445, 84 ha půdy, pro srovnání druzí Colloredo-Mansfeldové obhospodařovali pouhou čtvrtinu.² Výlučnému postavení rodu odpovídala i jeho ekonomická, hospodářská či stavební strategie, jejíž počátky lze najít v době formování osobnosti knížete Jana Adolfa II.

Po domácích studiích zakončených zkouškami na veřejných školách tvořily základní přípravu života šlechtice studijně-poznávací cesty a zahraniční pobyty, přičemž zásadní pro Jana Adolfa II. i budoucí tvář jižních Čech, byly jeho dva několikaměsíční pobyty ve Velké Británii v letech 1825 a 1838. Během první cesty strávil Jan Adolf II. několik týdnů v Londýně, kde se účastnil nejen společenských zábav, ale věnoval se rovněž návštěvám muzeí a divadel. Hlavním cílem jeho cesty bylo ovšem prohloubení znalostí týkající se výroby železa a průmyslu obecně, což ho přivedlo mimo Londýn na anglický venkov. Znalosti z první anglické cesty zúročil při modernizaci středočeského panství Mšec, které mu bylo jako principi svěřeno. V roce 1833 zemřel Josef ze Schwarzenbergu a Jan Adolf II. přebírá jako nejstarší syn a hlava rodu dědičné majetky, ještě předtím se v roce 1829 oženil s Eleonorou z Liechtensteinu, se kterou se společně vydal na druhou cestu do Velké Británie. Byli členy delegace vypravené k příležitosti korunovace královny Viktorie. S manželkou procestovali anglický venkov a pravděpodobně se na cestu vydali již se záměrem vybudovat po návratu obdobné sídlo podle

² Blíže k tématu BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost: Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005, s. 32.

anglických předloh, přičemž kněžna byla okouzlena zejména královským sídlem ve Windsoru.³

Novým sídlem určeným pro romantickou přestavbu v duchu soudobých trendů se stal zámek v Hluboké nad Vltavou. Místo vybral Jan Adolf II. cíleně zejména ze dvou důvodů, a sice díky poloze zámku v krajině, která knížeti připomínala zámek Droumont Castle, který navštívil v roce 1825, a také díky středověkému původu, který byl jednou z podmínek pravého romantického sídla. Z jeho poznámek je zřejmé, že stavební styl měl připomínat středověk (pravděpodobně myslel gotický styl), mnohem blíže ovšem vnímal park a jeho rozměření či vybavení interiérů. Brzy po návratu se mladí manželé pustili do přestavby, kterou navrhl vídeňský architekt Franz Beer, který byl už dříve osloven Harrachy při romantické přestavbě zámku Hrádek u Nechanic. Byl to ostatně Franz Ernst Harrach, který s Janem Adolfem II. absolvoval první anglickou

³ *Romantický historismus*, či *novogotika*, v angl. *gothic revival* je zásadní umělecký směr, se kterým spojujeme schwarzenberskou stavební činnost od 40. do 70. let 19. století. Za první stavbu tohoto stylu považujeme Strawberry Hill House, vilu Horace Walpolea v Londýně, budovanou po etapách v letech 1749-1776, která čerpala inspiraci ze středověkého Skotska. Významnějším vzorem pro tradičně konzervativní šlechtu se stala nákladná přestavba královského zámku Windsor realizovaná v letech 1823-1842 známým francouzským architektem, památkářem a přívržencem novogotiky Emanuelem Viollet-le Duckem. Novogotika úzce souvisí s romantismem v rousseuovském pojetí, k jeho návratu k přírodě, proto bývají romantická sídla obklopená přírodně krajinářským anglickým parkem, který umožňuje tajemnou a starobylou atmosféru feudálního sídla, a který je nedílnou součástí jejich konceptu. Šlechta v intencích svých majetkových možností setrvala na svých rodových sídlech, u nás zpravidla příjemných barokních zámčích a palácích, které v novém stylu po anglickém vzoru méně či více přestavovala, novostaveb vzniklo poměrně málo. Nejvíce se novogotické zásahy dotkly kaplí a hrobek, neboť gotiku si spojovala šlechta se středověkou religiozitou. Stavělo a projektovalo se zpravidla podle předlohových knih a vyobrazení od anglických a německých autorů (J. Nash, Ch. J. Richardson, G. G. Ungewitter aj.). Exteriér staveb odpovídal zpravidla anglické tudorské gotice, interiéry ovšem měly blíže k tzv. alžbětinské renesanci. Průkopníky novogotiky na našem území se stali Liechtensteinové, pro které navrhoval romantické stavby pro lednický park architekt Josef Hardmuth (zakladatel českobudějovické továrny), zásadní stavbou se stala umělá zřícenina, tzv. Janův hrad, který sloužil jako lovecký zámek. Souběžně s přestavbou Hluboké probíhala novogotická přestavba zámku Lednice pod vedením liechtensteinského stavitele Georga Wingelmüllera. Více či méně svá sídla upravovaly v duchu romantického historismu téměř všechny významnější rody na našem území. Srov. MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus: novogotika*. Sychrov 1995, s. 12-36.

cestu v roce 1825 a Beera mu doporučil. Práce na Hluboké započaly v roce 1841 částečnými demolicemi na budově zámku, pokračovaly ale především v podhradí stavbou nového kostela a úřednického domu rovněž podle Beerových návrhů. Následovala výstavba jízdárny, propojení se zámkem, oranžerií a návrh vybavení. Franz Beer se na pracích na Hluboké podílel nejméně do ledna 1857, kdy ho vystřídal stavební inspicient Damas Deworezky. Ten později stanul v čele schwarzenberské stavební kanceláře a spolu s vídeňským profesorem Friedrichem Schmidtem navrhl a realizoval stavbu rodové hrobky v Domaníně u Třeboně. Nejvýznamnější samostatnou Deworezkyho realizací je Štekl, úřední dům vedle zámku na Hluboké. Deworezky především implementoval a rozvinul inspirace z anglických vzorů a pokračoval na stavbách navržených Franzem Beerem ve stylu romantického historismu, na které úspěšně navázal.⁴

Práce na Hluboké byly dokončeny až v roce 1871 a skončila tak etapa budování posledního velkého schwarzenberského sídla. Neskončila ovšem schwarzenberská stavební činnost, právě naopak. Větší stavební úsilí však Schwarzenbergové dále věnovali stavbám poněkud více ekonomicky účelovým, tj. zejména průmyslovým (pivovary, cukrovary, pily apod.), zemědělským a lesnickým (hospodářské dvory, hájovny, fořtovny, bašty), ale také stavbám patronátním, kterým se blíže věnuje předložená studie.

Po smrti Jana Adolfa II. v roce 1888 zaujal pozici hlavy schwarzenberské primogenitury jeho syn Adolf Josef ze Schwarzenbergu. Ten nejprve sloužil v armádě, později se věnoval politice a správě majetku. Průmysleným hospodařením dokázal výhodně spravovat především lesní majetky, stranou neponechal ani překotně se rozvíjející průmysl, který na svých velkostatecích s úspěchem podporoval. Adolf Josef ze Schwarzenbergu zemřel roku 1914, tedy v roce, jenž byl předzvěstí

⁴ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 25-88.

nových pořádků, které předznamenávaly pro šlechtu nelehkou budoucnost.⁵

Z pohledu stavební i patronátní správy schwarzenberské primogenitury Adolf Josef ze Schwarzenbergu v zásadě navázal na strategii svého otce, a to i doslova, když pokračoval v realizaci rozpracovaných staveb a nastoleném směru.

Předložená práce se věnuje fenoménu schwarzenberského stavitelství z několika úhlů pohledu. V úvodní části si práce klade za cíl seznámit čtenáře s rodinou Schwarzenbergů a jejich majetkovým zázemí především v českých zemích. Druhá část práce se věnuje vrchnostenské schwarzenberské správě nejprve obecněji, následně i z pohledu začlenění správy stavební do celého byrokratického systému a podrobnějšími životopisy pracovníků.

Zhruba od poloviny své délky přibližuje práce na konkrétních vybraných příkladech každodenní činnost schwarzenberských stavebních úředníků ve sledovaném období. Prvním příkladem je zásadní událost v dějinách schwarzenberského stavitelství a sice přestavba zámku Hluboká. Tato zásadní a nesmírně náročná realizace prokázala, že Schwarzenbergové jsou schopni i v náročných společenských podmínkách postavit cokoliv, i toto vznosné sídlo, které je symbolem rodu dosud. Další případ ukazuje stavební správu na vimperském zámku od nejstarších dob až do 20. století s tím, že zlomovým bodem tohoto případu je skutečnost, že na zámku vypukl rozsáhlý požár v roce 1857 a řešila se jeho následná oprava a přestavba. Zajímavé je, že stavba na obou zámcích, tedy ve Vimperku i na Hluboké, probíhala prakticky ve stejnou dobu s zcela rozdílným, byť odpovědným přístupem. Poslední část práce přilizuje na několika případech problematiku patronátních kostelů, jejichž

⁵ Adolf Josef ze Schwarzenbergu (1832-1914) svoji kariéru započal jako voják především ve válce s Itálií, následně se věnoval správě rodových majetků, které dále úspěšně rozvíjel. V době jeho hospodaření vrcholil proces nastupující industrializace výroby, kdy Schwarzenbergové začínali podnikat jako kapitalisté. Založil množství moderních provozů, především pivovarů, cukrovarů, pil apod. RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice, 2008, s. 31.

společným jmenovatelem v druhé polovině 19. století byl nedostatek kapacity díky nárůstu počtu obyvatel.

Cílem předložené práce je tak komplexně přiblížit schwarzenberskou stavební správu v druhé polovině 19. století. Právě idylické prostředí schwarzenberských panství, doznívající romantismus a všudypřítomný historismus, společenské a politické změny po roce 1848 a následná modernizace hospodářství přinesly jedinečné neopakovatelné podmínky, v nichž se zrodil fenomén schwarzenberského stavitelství 19. století.

Činnosti Schwarzenbergů jakožto nejvýznamnějšího šlechtického rodu v českých zemích od 17. do 20. století je věnována v posledních třiceti letech v české historiografii značná pozornost, která vyvrcholila v roce 2008 vydáním souborné publikace, kolektivní monografie *Schwarzenbergové v České a středoevropské kulturní historii*.⁶ Tato obsáhlá publikace vydaná Národním památkovým ústavem v Českých Budějovicích představila 45 samotných studií týkajících se dějiny rodu od 17. do druhé poloviny 20. století. Cenný je z pohledu této práce zejména příspěvek německého historika s českými kořeny Reimunda Paleczka s názvem *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*.⁷ Paleczek zde poprvé shrnuje informace o schwarzenberském úředním aparátu, kterému se badatelsky věnuje dlouhodobě a který své poznatky shrnul v disertační práci *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf II. zu Schwarzenberg*⁸ vydané o rok později.

Obecně se Schwarzenbergům v období 19. století věnuje dlouhodobě českobudějovický kulturní historik Zdeněk Bezecný, který svoji disertační práci *Příliš uzavřená společnost: orliční*

⁶ BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice, 2008.

⁷ PALECZEK, Raimund. *Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008.

⁸ PALECZEK, Raimund. *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf II. zu Schwarzenberg*. 1. München, 2009.

*Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*⁹ věnoval sice formálně schwarzenberské sekundogenituře, ale jeho práce má výrazný přesah k dějinám šlechty obecně a samozřejmě se výrazně dotýká i ostatních členů rodu. Zdeněk Bezecný je autorem mnoha dalších článků a studií, které se Schwarzenbergům věnují.

Zásadním dílem, které zvedlo téma schwarzenberského stavitelství v 19. století a zasadilo ho do širokého evropského kontextu, je práce našeho předního historika umění Zdeňka Vybírala *Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu*,¹⁰ která nepřekonatelně a pro Zdeňka Vybírala typicky originálně interpretuje schwarzenberské stavební dílo z hlediska dějin umění a zařazuje jej do regionálního i širšího kontextu.

Opomenout nelze ani rozsáhlé dílo historika umění Jiřího Kuthana, který se dlouhodobě věnuje tématu architektury v 19. století a který svůj celoživotní výzkum i publikační činnost shrnul v rozsáhlé monografii *Aristokratická sídla v českých zemích 1780-1914*¹¹ vydané v roce 2014. Stejně jako Jiří Kuthan shrnul své celoživotní bádání v oblasti dějin hospodářských staveb dlouholetý památkář Jan Žižka v monumentálním díle *Hospodářské dvory na bývalých panstvích v Čechách*¹² z roku 2016.

Z mladší generace se dlouhodobě věnuje Schwarzenbergům v 18. století Jan Ivanega, absolvent dějin umění na Jihočeské univerzitě. Autor patří k předním znalcům dějin šlechty 17. a 18. století a jeho práce vynikají především rozsáhlou pramennou základnou a výraznými a originálními schopnostmi Jana Ivanegy tyto prameny soudobým jazykem prezentovat. Zásadní jsou v tomto ohledu jeho rigorózní práce *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka*

⁹ BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost: Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005.

¹⁰ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999.

¹¹ KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla v českých zemích 1780-1914*. Praha 2014.

¹² ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory na bývalých panstvích v Čechách*. Praha 2016.

ze Schwarzenbergu (1703–1732)¹³ a následná disertační práce „*Wohl, tüchtig und tauerhafft.*“¹⁴ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732)*. Obě tyto práce by měly sloužit jako vzor ke studiu dějin šlechty a její stavební činnosti. Stejnému období a s podobným entusiasmem se věnuje historik umění Martin Šanda ve své publikované práci *Anton Erhard Martinelli (1684–1747). Vídeňský architekt ve Schwarzenberských službách*¹⁵ z roku 2020.

Národní památkový ústav navázal na kolektivní monografii o Schwarzenbercích z roku 2008 další kolektivní monografií *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska*¹⁶, která se věnuje především krajině a jejímu obrazu ovlivněného činností knížecího rodu.

Ze starších studií, které přispěly rozhodující měrou k dnešnímu poznání o dějinách schwarzenberského rodu, je nutné vyzdvihnout především rozsáhlou práci někdejšího českokrumlovského archiváře Jana Zálohy, který za svůj život prezentoval desítky studií o Schwarzenberzích z nejrůznějších úhlů pohledu. Na jeho archivářskou práci navázala jeho pokračovatelka a kolegyně Anna Kubíková, která je rovněž autorkou množství dílčích studií čerpajících z nekonečných schwarzenberských archivů.

¹³ IVANEGA, Jan. *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka ze Schwarzenbergu (1703–1732)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita 2012 (rigorózní práce).

¹⁴ IVANEGA, Jan. „*Wohl, tüchtig und tauerhafft.*“ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2015 (disertační práce).

¹⁵ ŠANDA, Pavel. *Anton Erhard Martinelli (1684–1747). Vídeňský architekt ve Schwarzenberských službách*. České Budějovice 2020.

¹⁶ KOLEKTIV. *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska*. České Budějovice 2017.

2 Shrnutí dějin rodu

2.1 Schwarzenbergové v českých zemích do roku 1833

Cílem následujících řádků je stručně přiblížit příchod a působení schwarzenberského rodu v Čechách, poskytnout základní přehled o jejich majetku, vyzdvihnout nejdůležitější osobnosti rodu a jejich stavební činnost.

Počátky rodu Schwarzenbergů jsou spojeny s oblastí Dolních Frank, konkrétně s tvrzí Seinsheim, která dala rodu první přídomek, a kde Schwarzenbergové vlastnili rozsáhlé statky. Nejstarší písemná zmínka o rodu pochází z roku 1172, kdy je připomínán jistý Sifrid ze Seinsheimu, který je tak prvním známým pojmenovaným předkem rodu. Uveden byl jako svědek v listině císaře Friedricha Barbarossy, což ukazuje na význam rodiny již v jejích nejstarších dějinách.¹⁷

Od zmíněného Sifrida ze Seinsheimu lze nepřetržitě vysledovat linii schwarzenberského rodu až dosud. Obecně lze říct, že od 14. století členové rodu zastávali významné veřejné funkce. Právě na sklonku 14. století je připomínán jistý Michal ze Seinsheimu, syn Brandta Brendelimna ze Seinsheimu, který byl hejtmanem hradu Frauenberk, jenž se nachází poblíž městečka Sonnenberg-Winnenberg v okrese Birkenfeld na území spolkové země Porýní-Falc. Michal ze Seinsheimu zemřel roku 1399 a zanechal po sobě z manželství s Markétou z Rosenberku syna Erkingera. Erkinger ze Seinsheimu, jako nejznámější člen rodu této starší epochy a „*praotec*“ schwarzenberského rodu totiž koupil v letech 1405-1411 po částech hrad a panství Schwarzenberg a následně začal používat přídomek „ze Seinsheimu na Schwarzenbergu“.¹⁸

Erkinger byl udatný bojovník a jako první člen rodu se rovněž zapsal do českých dějin, neboť se po boku Zikmunda Lucemburského,

¹⁷ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 19.

¹⁸ RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 25.

kterého rovněž finančně podporoval, zúčastnil husitských válek, a dokonce bojoval na Zikmundově straně v památné bitvě na Vítkově 14. července 1420. Dokonce byl se Zikmundem spřízněn přes svoji druhou manželku Barboru s Abensbergu, která byla sestřenicí Barbory Celské, Zikmundovy manželky. Za své služby obdržel od císaře Zikmunda Lucemburského do zástavy města Kadaň, Žatec a Beroun a královské hrady Žebrák, Točnick a Bečov, k tomu i dvůr Libanice. Erkinger rychle spříznil své potomky s českými rody pánů z Kolovrat, Rousů z Plavna a Šliků, sám ovšem dál bojoval po Zikmundově boku v bojích s husity v letech 1429-1431 až do porážky křižáků u Tachova na počátku srpna 1431. 10. srpna 1429 povýšil císař Zikmund Lucemburský Erkingera a jeho potomky dědičně na svobodné a korouhevní říšské pány na Schwarzenbergu.¹⁹

Po Erkingerově smrti v roce 1437 se rod rozdělil na dvě větve, stefanoberskou a franckou. Erkingerův mladší syn Zikmund, měl syna Jana, řečeného Silného. Jan Silný (1463-1582) byl jednou z nevýznamnějších postav rodu. Fyzicky byl nesmírně zdatný a urostlý, podle legendy vynikal téměř nadlidskou silou: „...*uchopiv býka za rohy, stisknul jej k zemi a holýma rukama přervávala silné provazy a lámal podkovy...*“. Jan Silný své fyzické předpoklady uplatnil jako udatný voják ve vojsku císaře Maxmiliána I., zároveň ovšem předsedal nejvyššímu soudu würtzburšských biskupů v Babenbergu, kde se zasloužil o zmírnění trestního práva sepsáním nového hrdelního řádu známého pod názvem „Bembergensis“, který byl platný řadu dalších staletí. Své právnické znalosti uplatnil i na císařském dvoře, kde se stal členem říšské vlády v nepřítomnosti císaře Karla V. a významnou měrou přispěl ke vzniku říšského trestního zákoníku „Caroliny“. Po veřejném vystoupení Martina Luthera se Jan připojil k reformaci a aktivně se podílel na rozvoji evangelického církevního zřízení. Jan Silný zemřel 21. října 1528 v Norimberku, kde je i pochován.²⁰

¹⁹ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 20.

²⁰ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 20.

Další významnou postavou v dějinách schwarzenberského rodu byl vnuk Jana Silného, taktéž Jan, zvaný Mladší (1525-1588), který působil v císařských službách a byl povýšen do hraběcího stavu a panství Schwarzenberg bylo prohlášeno za říšské hrabství a rovněž byl povýšen rodový erb o bílou věž na černé hoře. Od té doby také hrabata ze Schwarzenbergu zasedala na říšských sněmech. Jan Mladší (1586-1646) zemřel bezdětný a své statky odkázal katolickému bratranci Ottovi Jindřichovi. Další důležitou osobností v dějinách rodu byl hrabě Jiří Ludvík ze Schwarzenbergu, který vyrostl na dvoře arcivévody Ferdinanda Štýrského a již v mládí doprovázel císařského vyslance Jana Oldřicha z Eggenbergu do Španělska, což předurčilo jeho další kariéru. Jako diplomat se výrazně angažoval na císařské straně v období třicetileté války, mimo jiné připravoval půdu pro zvolení Ferdinanda III. císařem. Jiří Ludvík se v roce 1617 oženil v Murau s 82letou vdovou Annou Neumannovou z Wasserleonbergu a stal se tak dědicem velkého panství Murau ve Štýrsku, čímž učinil základ pozemkových držav rodu v dnešním Rakousku. Jiří Ludvík měl dva syny, Ludvíka Erkingera a Františka Erkingera, kteří oba zemřeli předčasně a dříve než jejich otec. Jejich smrtí vymřela po meči mladší, francká větev rodu. Jiří Ludvík byl pohřben do kapucínské hrobky v Murau a je tak prvním schwarzenberským knížetem zde uloženým.²¹

Dědicem hraběte Jiřího Ludvíka ze Schwarzenbergu se stal Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu (člen druhé stefanberské větve rodu). Hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu se narodil jako druhorozený syn hraběte Adama ze Schwarzenbergu ve Weibelskirchenu 20. září 1615. Spolu s bratrem Františkem Hardtradem studovali na královské akademii v Paříži, odkud měli také přístup k pařížskému královskému dvoru, poté cestovali po Evropě, zejména v dnešním Německu, Holandsku, Francii a Itálii. Po návratu zemřel jeho starší bratr František Hardtrad a zanedlouho se dal Jan Adolf I. do císařských služeb, kde udělal závratnou kariéru. Stal se říšským dvorským radou, členem císařské válečné rady, tajným i

²¹ ZÁLOHA, Jiří. Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

válečným radou, později nejvyšším komořím a štolbou arcivévody Leopolda Viléma, olomouckého biskupu, který byl od roku 1647 jmenován místodržícím v Nizozemsku, kde s ním Jan Adolf I. strávil celých 6 let. Po návratu se stal císařským tajným radou a následně byl španělským králem vyznamenán řádem zlatého rouna.²²

U císařského dvora Leopolda I. působil Jan Adolf I. jako president říšské dvorské rady a později také jako předseda soudu nad dřívějším císařským ministrem, knížetem Václavem Eusebiem z Lobkowicz, který upadl v nemilost. Zásadní událostí pro dějiny schwarzenberského rodu ovšem bylo povýšení Jana Adolfa I. do stavu říšských knížat podle práva prvorozenectví (knížecí hodnost příslušela až doku 1746 pouze nejstaršímu synovi, ostatní členové rodu zůstávali ve stavu hraběcí) dne 14. července 1670. Kromě toho bylo hrabství Schwarzenberg prohlášeno za okněžněné a o rok později v roce 1671 byl Jan Adolf I. vyznamenán tzv. „velkým palatinátem“, čímž získal právo povyšovat do šlechtického rodu a razit vlastní minci, čehož využil v roce 1682 ražbou dukátů a tolarů.

Co se týká rodového majetku měl zpočátku Jan Adolf I. problémy získat zabavené dědictví po svém otci Adamovi, které mu bylo Braniborskem a Saskem vráceno teprve v roce 1650. Díky dědictví po starší rodové větvi v roce 1646 však již byl bohatý muž. Přesto zanevřel na německé země a stal se raději zemským stavem ve Štýrsku a roku 1654 získal inkolát v království Českém. Od císaře získal v roce 1658 za postoupení pohledávky 300 000 tolarů Braniborsku do zástavního držení panství Křivoklát a Krušovice, které takto držel až doku 1685. Mezníkem schwarzenberských dějin je ovšem rok 1660, kdy obdržel od arcivévody Leopolda Viléma treboňské panství, jako náhradu za půjčku, zadržené platy i prokázané služby „remuneratio nomine“.²³

²² RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 25.

²³ ZÁLOHA, Jiří. Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků. In: *Obnovená tradice* roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15.

Od roku 1660 jsou tak Schwarzenbergové usazeni v Čechách natrvalo a třeboňské panství hrálo významnou úlohu jako nedílná součást rodového majetku. Záhy začal Jan Adolf I. české majetky rozmnožovat. Hned o rok později zakoupil další velké panství v sousedství Třeboně, totiž panství Hluboká nad Vltavou od Bartolomea Marradase.²⁴ Tyto dvě panství se tak staly základem jihočeského schwarzenberského dominia. Kromě jižních Čech začal budovat Jan Adolf I. majetkovou základnu v Čechách severních, když roku 1662 koupil panstvím Mšec od Eleonory Kateřiny von Hohenembs, a které se tak stalo základem schwarzenberských majetků severočeských. Majetek rodu ve třetí čtvrtině 17. století na území českého království dál narůstal přikoupením statku Radomilice u Protivína roku 1671 od Kateřiny Barbory Kořenské z Terešova, statků Bzí a Branovice u Třeboně roku 1672 od Tilemana Hansena z Kapellenbergu na Branovicích, panství Vlčice v severovýchodních Čechách v roce 1675, statku Žimutice roku 1678 od Václava Albrechta svobodného pána z Eckhersdorffu a o rok později Nižbor u Křivoklátu. Na základě tohoto postavení v Českých zemích mohl kníže Jan Adolf I. roku 1676 za panovníkova souhlasu zřídit rodinný Fideikomis.²⁵

Za pozornost stojí i osobnost knížete Jana Adolfa I., která byla nesmírně všestranná. Komunikoval pěti jazyky, měl klasické vzdělání, přitom byl osobně skromný a spravedlivý a proslavil se lidským přístupem ke svým poddaným, které nazýval „drahocenný poklad“. Dbal, aby úředníci na jeho panstvích ovládali řeč poddaných, a rovněž se snažil si z poddaných vychovávat úřednický dorost. Rovněž utlumoval dopady, které způsobily následky válek a nepokojů, například tím, že na některých panstvích doplácel podíl státní kontribuce, aby nedopadly na poddané plnou silou. Zároveň se Jan Adolf I. snažil na svých panstvích pozvednout hospodářství rozvojem podnikání a průmyslu. Věnoval se i duchovní a sociální správě, zakládal školy i chudobince. Výsledkem této jeho

²⁴ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 30.

²⁵ ZÁLOHA, Jiří. *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*. In: *Obnovená tradice* roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15.

všestranné hospodářské činnosti bylo, že se podařilo dobře obnovit panství po třicetileté válce, panství prosperovala a Jan Adolf I. tak mohl rozmnožovat své statky i pomáhat státní pokladně.²⁶

V roce 1644 se Jan Adolf I. oženil s Marií Justinou, hraběnkou ze Starhemberku a z manželství vzešlo sedm dětí, z nichž rodiče přežily jen dvě. Syn Ferdinand se stal nástupcem Jana Adolfa I. a hlavou rodu, a dcera Marie Arnoštka byla provdána za knížete a krumlovského vévodu Jana Kristiána I. z Eggenbergu. Po smrti Jana Adolfa I. v roce 1683 nastoupil do čela schwarzenberského domu kníže Ferdinand I. ze Schwarzenbergu (1652-1703), který stejně jako otec působil v císařských službách a rovněž významně rozhojnil rodový majetek. Lze říci, že pokračoval svědomitě v práci svého otce při správě rodového majetku a byl v tom neobyčejně úspěšný. Za svoji podporu koruny byl jmenován v roce 1683 tajným radou, o dva roky později nejvyšším dvorským maršálkem a roku 1688 mu byl propůjčen španělským králem řád zlatého rouna.

Rodový majetek rozmnožil kníže Ferdinand ze Schwarzenbergu již svoji svatbou s Marií Annou, dědičkou Jana Ludvíka hraběte ze Sulzu a lantkraběte s Kleggau, po jehož smrti se oba majetky spojily pod vládou manželů, což bylo stvrzeno 8. února 1688 císařským diplomem a zároveň došlo ke spojení obou znaků a povýšení lantkrabství Kleggau na „okněžněné“. Od té doby tak knížata ze Schwarzenbergu používají ještě titul okněžněných lantkrabat z Kleggau a hrabat ze Sulzu. Kromě toho kníže Ferdinand ze Schwarzenbergu rozmnožoval majetek nákupem nových panství a statků v rakouských zemích i v Čechách. Ve Štýrsku přikoupil k panství Murau statky Scheifling, Teufenbach, Ranten, Schrattenberg, Tschakatur, Katsch a Saurau a v roce 1698 panství Reifenstein. V Čechách potom zakoupil v roce 1684 pražské statky Jinonice, Butovice a Smíchov od dědiců hraběte ze Zinzendorfu, v roce 1683 rozšířil panství Hluboká přikoupením statku Čejkovice a v roce 1687 Křenovice. V roce 1700 získal statky Kestřany, Skočice, Drahonice a

²⁶ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 30.

Přečín. Významným nákupem byl zisk rozsáhlého panství Postoloprty v roce 1692 od Filipa Ludvíka ze Zinzendorfu.²⁷

Kníže Ferdinand ze Schwarzenbergu zemřel nečekaně roku 1703 a vlády nad rodovým majetkem se chopil mladý, teprve 23letý kníže Adam František ze Schwarzenbergu (1680-1732), který se měl stát nejvýznamnější osobností rodu v období ranného novověku. Vzdělání získal na školách ve Francii a Itálii, od útlého mládí působil rovněž u dvora, kde byl komořím římského a uherského krále Josefa I., kterému věrně sloužil na nejrůznějších postech až do jeho předčasné smrti v roce 1711. U dvora ovšem kníže Adam František ze Schwarzenbergu zůstal i nadále a v nejvyšších postech působil od počátku vlády po boku císaře Karla VI. Nutné je poznamenat, že stejně jako otec a děd podporoval významně i královskou pokladnu, aniž by došlo ke splacení starých dluhů. Po vzoru svých nejbližších předků také kníže Adam František ze Schwarzenbergu rozmnožoval rodinný majetek nákupy a dědictvím.²⁸

Co se týká akvizicí, zásadním krokem se z tohoto pohledu jeví nákup panství Protivín spolu se statkem Chřešřovice v roce 1711 od Eleonory Kornelie Traumannsdorfové, čímž vznikl rozsáhlý celek sahající od Třeboně, přes Hlubokou až po Písek. Druhým přelomovým momentem pak bylo převzetí eggenberského dědictví v roce 1719, které na knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu přešlo po jeho tetě, již zmíněné Marii Arnoštce, rozené hraběnce ze Schwarzenbergu. Schwarzenberský majetek se tak rozrostl o krumlovské vévodství se statky Chlum, Hamr, Koroseky, Plavnice, Pozděraz a Černá v Pošumaví, panství Netolice s Helfenburgem a Bavorovem, panství Volary se statkem Běleč, panství Vimperk a Drslavice se statkem Kosmo, panství Chýnov se statky Blanice, Dub, Ratibořice a Vřesec, panství Orlík se Zvíkovem, Červeným Újezdem a Myslívem.²⁹

²⁷ ZÁLOHA, Jiří. Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků. In: Obnovená tradice roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15-17.

²⁸ ZÁLOHA, Jiří. Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

²⁹ ZÁLOHA, Jiří. Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků. In: Obnovená tradice roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15-17.

František Adam ze Schwarzenbergu proslul také jako významný a poučený stavebník a v období jeho vlády dochází nepochybně k prvnímu vrcholu významných stavebních aktivit rodu. Navázal na započaté a nedokončené dílo svého otce, který plánoval vybudovat první vídeňský rodový palác na jižní straně tehdejšího moučného trhu a sám zakoupil nedokončený zahradní palác. Ve Vídni spolupracoval s předním architektem Johanem Bernardem Fischerem z Erlachu, který navázal při stavbě zahradního paláce na svého předchůdce Johanna Lukase Hildebrandta. Spoluprací ve Vídni se také ve Schwarzenberských službách vícekrát objevuje příjmení Martinelli, ať už jde o slavného architekta Domenica Martinelliho, tak o další členy rozvětvené rodiny. V Čechách je stavební činnost Adama Františka ze Schwarzenbergu spojena především se jménem pražského architekta Pavla Ignáce Bayera, jehož vystřídal v knížecích službách Anton Erhrad Martinelli.³⁰

Adam František ze Schwarzenbergu zemřel nešťastnou náhodou uprostřed svého životního díla, když byl omylem zastřelen císařem Karlem VI. na honu v Brandýse nad Labem v červnu 1732. Jeho nástupcem se stal teprve 10letý Josef Adam ze Schwarzenbergu (1722-1782), který pochopitelně nebyl ve svém věku schopen převzít vládu nad rodovými statky. Schwarzenberský majetek, zatížený v té době velkými finančními nesnázemi, proto spravovala jeho matka kněžna Eleonora Amálie a sám císař převzal ochranu nad mladistvým knížetem. Svých majetků v habsburských zemích se kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu plnohodnotně ujal až po smrti své matky, která skonala v Českém Krumlově 5. dubna 1741. Co se týká majetků říšských, tam plné zletilosti dosáhl kníže Josef Adam až v roce 1745. V tomto období rovněž probíhaly války o rakouské dědictví, kterými byly zasaženy i schwarzenberské statky, zpusťošena byla zejména jihočeská Hluboká. Tato nesnadná hospodářská situace dala nadlouho zapomenout možnosti dále významněji

³⁰ KRUMHOLZ, Martin. Vídeňské rezidence Schwarzenbergů a Johann Bernard Fischer z Erlachu. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 207-218.

³¹ rozmnožovat rodinný majetek, teprve až v roce 1767 přikoupil kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu panství Nové Hrady u Loun.³²

Kromě správy rodového majetku pokračoval kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu ve šlépějích svých předků kariérou u dvora, kdy zastával post nejvyššího hofmistra císařovny Marie Terezie. Velkou zálibu měl ovšem kníže v umění, což se projevilo velkou stavební aktivitou na zámku v Českém Krumlově, kde za jeho éry došlo k vybudování divadla, Maškarního sálu, zimní jízdárny či zámecké zahrady. V roce 1746 rozšířil císař Karel VI. knížecí hodnost pro všechny členy rodu, ovšem titul kníže využívala pouze hlava rodu a ostatní členové používali tituly princ a princezna.³³

Po smrti knížete Josefa Adama v roce 1782 převzal vládu nad schwarzenberským domem na krátkou dobu jeho nejstarší přeživší syn kníže Jan Nepomuk ze Schwarzenbergu (1742-1789), kterého měl z manželství s princeznou Marií Terezií z Liechtensteinu. Panování knížete Jana Nepomuka bylo sice krátké a trvalo pouhých sedm let, ale z hlediska správy rodového majetku významné. Kníže nepřijímal žádné vysoké funkce u dvora, které by ho zaměstnávaly právě proto, aby se mohl naplno věnovat správě rodinného majetku. Podařilo se mu v roce 1783 převzít od své sestřenice Alžběty Augusty markraběnky z Badenu dluhy zatížená panství Lovosice a Vršovice u Loun, stejně jako statky Mory a Kamýk. V roce 1787 získal od Náboženské matice (po zrušení klášterů Josefem II.) statky v Třeboni, Borovanech a Zlaté Koruně směnou za vlčické panství. V roce 1782 rovněž přikoupil statek Radlice a k Orlíku potom Horosedly a Touškov. Kníže Jan Nepomuk ze Schwarzenbergu reformoval hospodářství na svých statecích, začal zavádět nové plodiny, věnoval se i systematizaci lesů, výrazně zmodernizoval železářny

³¹ V roce 1747 přikoupil kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu statek Hořice, který byl připojen k panství Chýnov s v roce 1756 ves Rohanov připojenou ke statku Přečín.

³² MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 39-40.

³³ RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 30.

v Murau, započal stavbu plavebního kanálu na Šumavě za účelem rozvoje obchodu se dřevem. Kromě toho reformoval správu svých statků, upevnil pověstný pensijní fond pro své poddané založený jeho otcem, roku 1786 vydal první schematismus svých statků a započal reformu knížecích archivů. Z manželství s hraběnkou Marií Eleonorou z Oetingen-Wallersteinu se narodilo osm synů a pět dcer.³⁴

Právě velké množství potomků, které po sobě kníže Jan Nepomuk Schwarzenberg zanechal, vedlo k aktivaci poslední vůle knížete Ferdinanda ze Schwarzenbergu z roku 1703, který určil, že až nastanou příhodné podmínky a v jedné generaci budou dva bratři schopní spravovat dvě rodové větve, dojde k rozdělení rodu a jeho majetku mezi tyto dvě větve. Tato situace nastala právě v generaci potomků knížete Jana Nepomuka, kdy vedle sebe stáli starší Josef a mladší Karel a rod se rozdělil na primogenituru a sekundogenituru. Původně mělo být majetkovým jádrem sekundogenitury štyrské panství Murau, ale vzhledem k tomu, že jeho prosperita do velké míry závisela na prosperitě tamních železáren, stalo se nakonec jádrem majetku sekundogenitury panství Orlík. Nutno podotknout, že tento prozíravý krok knížete Ferdinanda, kteří jeho nástupci respektovali, vedl k tomu, že se podařilo dostupný schwarzenberský majetek udržet v rukou rodiny dosud. Vraťme se ovšem zpět do konce 18. století k synům knížete Jana Nepomuka. V další části textu se budeme věnovat zejména dějinám primogenitury, neboť její stavební činnosti v 19. století se věnuje těžiště této práce.³⁵

Nástupcem knížete Jana Nepomuka se v čele primogenitury stal kníže Josef ze Schwarzenbergu (1769-1833), jenž se po smrti svého otce stal správcem sice zmenšeného, ale stále obrovského majetku, který navíc dále rozmnožil. V majetku primogenitury zůstaly zejména vévodství českokrumlovské, dále panství Hluboká, Chýnov, Protivín, Třeboň, Vimperk, statky v Praze, všechna severočeská a středočeská panství

³⁴ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 41-42.

³⁵ RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 27.

(Lovosice, Postoloprty, a další) a majetky v dnešním Rakousku a Německu.³⁶ Kníže Josef dalšími majetkovými akvizicemi jako poslední rodový majetek výrazně rozšířil, přičemž se jednalo o statky vesměs sousedící s rodovými državami, aby bylo možné je zapojit do stávající správy. V roce 1799 získal panství Prášíly se statkem Dobrá Voda, a panství Dlouhá Ves od Filipa Kinského z Vchynic, v roce 1801 panství Libějovice a panství Čichtice od Jana Josefa Buquoye. V severních Čechách potom přikoupil roce 1802 statky Boreč a Vchynice od Jana Václava svobodného pána Reisky z Dubníka, které byly připojeny k panství Lovosice, ve stejném roce statky Domoušice a Lenešice od Jakuba svobodného pána Wimmera, které byly připojeny k panství Postoloprty. Posledními nákupy se stal majetek zrušeného kláštera Klarisek v Českém Krumlově (1802) a v roce 1812 statek Nečemice, připojený k panství Postoloprty a dům v Praze.³⁷

Panování knížete Josefa ze Schwarzenbergu na přelomu 18. a 19. století poznamenala řada významných událostí týkajících se správy majetku. V důsledku napoleonských válek zaniklo v roce 1806 římskoněmecké císařství, což pro schwarzenberský rod znamenalo ztrátu suverenity na německém území. Došlo také ke zprovoznění schwarzenberského plavebního kanálu, založení hospodářského ústavu v Českém Krumlově či lesnické školy ve Zlaté Koruně, došlo rovněž k uspořádání rodového archivu.³⁸ Kníže Josef se věnoval rozvoji hornictví, založeny byly grafitové doly na Českokrumlovsku, začínalo se těžit černé uhlí u Postoloprty a Mšece. Pro šumavská panství a rozvoj celého území bylo zásadní zprovoznění plavebního kanálu, což umožnilo

³⁶ K formálnímu rozdělení schwarzenberských statků došlo smlouvou mezi oběma bratry Josefem a Karlem z roku 1802, kdy základem majetku mladší rodové větve, sekundogenitury se stalo panství Orlicko, ke kterému Karel I. později přikoupil statky Zalužany, Zbenice, Zlakovice, Bukovany, Řeč, panství Sedlec a statky Krchleby, Hraběšín, Nová Lhota, Olšany, Souňov, Třebonín, Habrkovice a Horušice. Srov. ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

³⁷ ZÁLOHA, Jiří. *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*. In: *Obnovená tradice* roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15-17.

³⁸ ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

racionální těžbu dřeva v šumavských lesích a mělo za následek rozvoj sklářství a dřevařství na Českokrumlovsku a Vimpersku, kde docházelo v hlubokých šumavských hvozdech k zakládání nových osad.³⁹

V roce 1794 se kníže Josef ze Schwarzenbergu oženil s princeznou Pavlínou z Arenbergu-Archotu (1744-1810) na belgickém zámku Heverlé. Během patnácti let se z manželství narodili tři synové a pět dcer. Rodinné štěstí knížete Josefa ukončila nevídaná událost 1. července 1810 v Paříži, kde Josefův bratr kníže Karel I., toho času rakouský velvyslanec v Paříži, pořádal velkolepý ples na počest sňatku císaře Napoleona s rakouskou arcivévodkyní Marií Luisou. V noci ovšem vzplály v sále látkové dekorace a závěsy a záhy celý prostor zachvátily plameny, kterým padla za oběť kněžna Pavlína. Kníže Josef ze Schwarzenbergu zemřel 19. prosince 1833 na Hluboké a pochován byl v kostelíku sv. Jiljí v Třeboni. Všichni tři jeho synové, nejstarší Jan Adolf II., prostřední Felix i nejmladší Bedřich dosáhli významných postů a úspěchů a právem je můžeme nazývat zlatou generací rodu.⁴⁰

³⁹ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku.* In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 44-45.

⁴⁰ RAMEŠ, Václav. *Proměny schwarzenberského panství v Čechách.* In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii.* České Budějovice 2008, s. 31.

2.2 Kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu

Jan Adolf II. se narodil 22. května 1799 ve Vídni jako třetí dítě a nejstarší syn panujícího knížete Josefa ze Schwarzenbergu a jeho manželky kněžny Pavlíny z Arenbergu. Jakožto prvorozený syn byl od mládí připravován na skutečnost, že se stane hlavou rodu a převezme správu rodového majetku, což bylo jeho životním posláním. Tyto povinnosti sebou nesly důraz na kvalitní a všestranné vzdělání, kterého se mu dostalo od jeho vychovatele Emericha Thomase Hohlera. Získal tak základy matematiky, logiky, historie, práva, ale i ekonomiky a účetnictví. Ačkoliv se vzdělával doma, jak bylo v jeho společenském postavení zvykem, zkoušky skládal na veřejných hlavních školách, přičemž studium práv zakončil zkouškou na juristické fakultě vídeňské univerzity. Zásadní pro něj ovšem byly znalosti z oboru lesnictví a zemědělství, kterým se věnoval celoživotně při rozvoji hospodářství na svých statech. Nabité teoretické znalosti si doplňoval zahraničními cestami, v roce 1819 a 1825 navštívil Francii a opakovaně potom Itálii v letech 1822 a 1825 a později na přelomu let 1835-1836. Jeho osobnost ovšem nejvíce formovaly cesty do Británie, které absolvoval taktéž v roce 1825 a zejména v roce 1838, kde již plnil státní povinnosti v pozici zvláštního vyslance. O jeho britských cestách, které měly zásadní vliv na jeho stavební činnost, pojednávám podrobněji níže.⁴¹

V roce 1829 začal samostatně hospodařit, pro tento účel mu byl jeho otcem propůjčen do správy statek Mšec, kde získával první praktické zkušenosti a kde spolupracoval s mladým asistentem Františkem Horským, který mu později již jako uznávaný odborník radil v hospodářských záležitostech. Hlavním cílem jeho zemědělských reforem bylo skloubení rostlinné a živočišné výroby. Změnil zastaralý systém trojpolního hospodářství na efektivnější hospodářství střídavé. V roce 1831 zavedl poprvé ve Mšeci pěstování řepky, později se potom

⁴¹ ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

věnoval pěstování ušlechtilých lučních trav s cílem vytvořit krmivovou základnu pro chov skotu. Prosazoval vytváření meliorací a zavádění moderních zemědělských strojů. Nákupem v cizině oživoval chov skotu, koní a ovcí. Soustředil se i na zpracování mléka zaváděním sýrařských provozů. Důraz kladl také na pěstování ovocných stromů, nechával vysazovat aleje podél cest. Na Třeboňsku rozvíjel rybníkářství na vědeckém základu a stejnou pozornost věnoval pěstování chmele na severozápadních statcích. Již v roce 1833 po smrti svého otce převzal správu veškerého rodového majetku, které se věnoval s maximálním nasazením.⁴²

Zrušením poddanství v roce 1848 se kníže Jan Adolf II. musel rázem vyrovnat se ztrátou 230 000 poddaných a z bývalých panství se staly velkostatky. Tato společenská změna ho zasáhla připraveného a díky již probíhající transformaci celého hospodářství na moderní způsob výroby dokázal v této obtížné úloze obstát. I přes ztrátu poddanské půdy obhospodařoval v Čechách neuvěřitelných 178 180 ha půdy, z čehož 59 % tvořily lesy, 33 % zemědělská půda a 5 % rybníky. Stejně jako v zemědělství, zaváděl moderní prvky a vědecké poznatky do správy schwarzenberských lesů, kde usiloval o maximální efektivitu především vyvážením dlouhodobých plánů. V pozdějším období se v maximální míře věnoval industrializaci zakládání velkých moderních cukrovarů a pivovarů, podílel se i na budování železnice, ve které viděl velkou příležitost pro rozvoj podnikání. Při správě svého majetku se opíral o odborníky a rádce, při jejichž výběru měl šťastnou ruku, ať už to byl již zmíněný František Horský, či jeho nástupce František Hanuss. Rybníční hospodářství v Třeboni přivedl na světovou úroveň Josef Šusta.⁴³

K pochopení jak se s neuralgickým bodem svého života, tedy zrušením poddanství kníže Jan Adolf II. potýkal je třeba podrobněji přistoupit k interpretaci společenských důsledků, které události roku 1848 přinesly. Výsledkem revoluce bylo hledání nové společenské rovnováhy a

⁴² ZÁLOHA, Jiří. *Jan Adolf II. ze Schwarzenberku*. In: Obnovená tradice roč. 4. České Budějovice 1994, s. 6-7.

⁴³ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 50 -52.

další cesty, jakou se bude společnost ubírat. Je třeba uvést, že revoluce skončila v českých zemích defacto dvakrát, první fáze byla zakončena vydáním silvestrovských patentů roku 1851 a druhá vydáním říjnového diplomu v roce 1860. Navazující léta jsou dokladem dílčích snah a reforem v liberálním duchu, které vytvořily základ budoucího ústavního a občansko-právního uspořádání celé společnosti a vedly ke vzniku moderního právního státu. Celospolečenské změny měly také zásadní pozitivní dopad na ekonomiku a prosperitu celé společnosti, která přetrvala až do počátku světové války v roce 1914.⁴⁴

Předpokladem pro výše popsané změny ovšem bylo zrušení patrimoniální systému správy, který stál proti základním principům občanské společnosti, které vycházely především z rovnosti před zákonem. Proto se stalo venkovské obyvatelstvo v revolučním roce hlavním spojencem vzdělaných městských elit, tzv. třetího stavu. Část aristokratické reprezentace se společenským změnám z principu nebránila a viděla v ní příležitost pro reformu celého systému hospodaření, který byl již za svým zenitem. Předpokladem ovšem byla náhrada za zrušené robotní povinnosti, která by mohla položit základ přechodu na kapitalistický systém hospodaření.⁴⁵

Kníže Jan Adolf II. viděl ve zrušení roboty příležitost, jak se zbavit neproduktivní nucené práce a sledoval primárně ekonomický zájem, který směřoval k transformaci schwarzenberského hospodářství. Venkovští obyvatelé přijímali nastalé změny pomalu, jejich mentalita byla spojena s cyklem zemědělského roku a těžko se vyrovnávali s novou rolí, kdy získali občanská práva. Prostřednictvím zažitých tradic a zvyků zůstávali ve spojení se starým systémem, který stavěl na podřízenosti vůči vrchnosti, a i v novém systému řada z nich svoji dřívější vrchnost plně respektovala. Ani na společenskou a politickou angažovanost nebyli

⁴⁴ ŠTAIF, Jiří. Revoluce 1848 jako dramatický tlak. In. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha 2018, s.21-69.

⁴⁵ KOLEKTIV. *Za německou hroudu a zrno*. Pelhřimov 2023, s. 93-180.

venkované mentálně připraveni, na rozdíl od dynamicky se rozvíjejícího měšťanstva.⁴⁶

Jan Adolf II. nebyl rozhodně nadšeným liberálem ani stoupencem moderních myšlenek. Naopak byl zastáncem „starého řádu“ a svoji společenskou vrstvu viděl jako nejvhodnější pro vedení celé společnosti. Zároveň si ovšem uvědomoval, že pro rozvoj svého hospodářství se neobejde bez technologického pokroku a prosperitu svého podnikání neuskuteční bez prosperity celé společnosti. Tyto úvahy se přenášely i do jeho politického smýšlení, kde byl zastáncem konzervativní šlechty, která si uvědomovala, že její budoucí úspěch nestojí na rozvoji občanské společnosti, ale na schopnosti se ekonomicky prosadit v novém systému, k čemuž se mu zdálo vhodnější federativní postavení jednotlivých zemí a jejich vlastní politické pravomoci na úkor vídeňského centralismu. Vlastní ekonomická prosperita a zároveň společenská odpovědnost za bývalé poddané šly u Jan Adolfa II. ruku v ruce a jsou pro jeho smýšlení zásadní.⁴⁷

Ačkoliv věnoval Jan Adolf II. velkou pozornost zemědělství, vnímal zároveň celé hospodářství jako celek a uvědomoval si, že výroba bez odbytu nemůže prosperovat. Vzhledem k povaze rodinných majetků, jejichž základ tvořila půda a hospodářství lesnicko-zemědělské, neměl Jan Adolf II. ovšem možnost ani prostředky pro velký rozvoj průmyslového sektoru, byť se o to v rámci možností pokoušel, opět zejména ve vazbě na zemědělské produkty. Jednalo se tak zejména o pivovarnictví, cukrovarnictví, mlékárenskou výrobu a zpracování dřeva a v tomto segmentu se mu, vyjma cukrovarnictví, dlouhodobě velmi dařilo. Zároveň se však snažil modernizovat a zefektivňovat zemědělství i lesnictví, v čemž byl také velmi úspěšný.⁴⁸

⁴⁶ PALECZEK, Reimund. *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf II. zu Schwarzenberg: Beispiel einer deutsch-tschechischen Symbiose in Südböhmen im Neoabsolutismus 1848-1860*. München 2009, s. 172-177.

⁴⁷ PALECZEK, Reimund. *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf II. zu Schwarzenberg: Beispiel einer deutsch-tschechischen Symbiose in Südböhmen im Neoabsolutismus 1848-1860*. München 2009, s. 128-136.

⁴⁸ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku*. In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 50 -52.

Ve státních službách až na výjimky v mládí nepůsobil, v roce 1820 byl formálně jmenován císařským komořím. V roce 1836 se stal rytířem Řádu zlatého rouna, v roce 1838 byl potom jmenován tajným radou. Později však působil ve veřejných funkcích, zejména v rozšířené Říšské radě, kam byl v roce 1860 jmenován doživotním členem. Stejně tak byl od roku 1861 dědičným členem rakouské panské sněmovny. V letech 1861-1867 zasedal na českém zemském sněmu. Jeho hlavním politickým programem byl rozvoj venkova a malých měst a vyvíjel v tomto směru i zákonodárnou iniciativu, například návrhem na osvobození od daní stavby na venkově a v malých městech, od čehož si sliboval rozvoj podnikání i mimo velká centra. V politických funkcích však přes popsané aktivity zálibení nikdy příliš nenašel, což mohlo být motivováno jeho neúspěchem ve volbách do Říšského sněmu v roce 1848. Výrazně se však angažoval v oblasti kulturní a společenské.⁴⁹

Jan Adolf II. byl formálním členem více než devadesáti spolků a sdružení zaměřených na lesnictví, průmysl, zemědělství, dopravu či ekonomiku. Obdobně se angažoval na poli kulturním a uměleckém, či jako člen spolků sociálních a podpůrných. Z významných hospodářských institucí, jejichž byl členem, jmenujme alespoň Hospodářskou společnost ve Vídni, Rakouský říšský lesnický spolek, Úvěrový ústav pro obchod a řemesla, Presidium dráhy Františka Josefa, Moravsko-slezskou společnost pro polní hospodářství či Vlasteneckou hospodářskou společnost českou v Praze, kterou dlouhá léta vedl. Z vědeckých, kulturních a uměleckých spolků je Jan Adolf II. uváděn jako zakládající člen u Spolku pro povznesení výtvarného umění, Společnosti přátel hudby rakouského císařství, výborů pro zřízení českého Národního divadla i Německého divadla.⁵⁰

⁴⁹ ZÁLOHA, Jiří. *Jan Adolf II. ze Schwarzenberku*. In: *Obnovená tradice* roč. 4, České Budějovice 1994, s. 6-7.

⁵⁰ KUBÍKOVÁ, Anna. Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích v 19. a na počátku 20. století. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 31.

Co se týká osobního života, 23. května 1830 se kníže Jan Adolf II. oženil s princeznou Eleonorou z Liechtensteinu (1812-1873). Z Manželství se narodili tři potomci, nejstarší syn Adolf Josef vystřídal Jana Adolfa II. v čele rodu, dcera Marie Leopoldina (1833-1909) se provdala za Arnošta hraběte z Waldstein-Wartenbergu, nejmladší Walter narozený 1839 zemřel v pouhých dvou letech.⁵¹

Kněžna Eleonora ze Schwarzenbergu zemřela dne 27. července 1873 na následky mrtvice a její smrt vdovec, kníže Jan Adolf II., nesl velice těžce. Stáhl se do ústraní a přestal se účastnit společenských událostí, oslav a zábav. Naplno se věnoval zejména stavbě rodinné hrobky, což plánoval již dříve a k jejímuž dokončení došlo v roce 1877. Kníže Jan Adolf II. zemřel na Hluboké 15. září 1888 ve věku nedožitých 90 let, přičemž 55 let stál v čele rodu. V době své smrti tak byl nejstarším i nejdéle vládnoucím schwarzenberským knížetem a tento primát drží dodnes.⁵²

⁵¹ ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká nad Vltavou 1993, nepag.

⁵² RAMEŠ, Václav. Proměny schwarzenberského panství v Čechách. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 31.

2.3 Adolf Josef ze Schwarzenbergu

Adolf Josef ze Schwarzenbergu se narodil 18. března 1832 ve Vídni jako syn dědičného prince Jana Adolfa a jeho ženy princezny Eleonory z Liechtensteinu. Z jeho bezstarostného dětství se zachovaly hračky, například prapor v červenobílých zemských barvách, zmenšenina pušky či buben s paličkami. Záhy však začal být Adolf Josef, jakožto nejstarší syn vládnoucího knížete, připravován na budoucí roli hlavy schwarzenberského domu. Stejně jako jeho otec byl vyučován soukromě doma a mezi jeho vychovatele patřil Antonín Beck, pozdější dvorní rada, nebo historik Václav Vladivoj Tomek. Kromě samozřejmé výuky cizích jazyků (včetně češtiny) byl připravován k všeobecnému rozhledu a znalostem ze všech oborů lidské činnosti. Adolf Josef tak soukromě vystudoval gymnázium a následně v letech 1847-1848 studoval filozofii na vídeňské univerzitě, následně právo na univerzitě v Göttingen.⁵³

Po studiích vstoupil mladý princ Adolf Josef do armády, kde dosáhl hodnosti rytmistra. Sloužil mimo jiné ve 14. jezdeckém pluku svého strýce, knížete Alfreda Windischgrätze, později potom v Hulánském pluku hraběte Civalarta. Stejně jako jeho otec byl i mladý Adolf Josef vyslán jako člen vysoké aristokracie do zahraničí na korunovaci a sice roku 1856, kdy se účastnil korunovace ruského cara Alexandra II. Poté se již vzdal státních služeb, opustil armádu a oženil se.⁵⁴

Jeho vyvolenou se stala princezna Ida z Liechtensteinu (1839-1921), dcera vládnoucího knížete Aloise II. z Liechtensteinu. Svatba se konala 4. června 1857 v lichtenštejnském paláci ve Vídni a celebrou ji ženichův strýc, kardinál a arcibiskup pražský Bedřich ze Schwarzenbergu. Nevěště v době svatby bylo pouhých 17 let. Ještě před uzavřením svatby museli snoubenci získat manželský dispens, neboť oba byli vzdáleně příbuzní. Záhy po svatbě obdržel dědičný princ Adolf Josef do správy „své

⁵³ MARKUS, Antonín. K dvacátému výročí úmrtí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberku, vévody Krumlovského. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 90.

⁵⁴ ZÁLOHA, Jiří. *Adolf Josef ze Schwarzenberku*, *Obnovená tradice*, č. 11, roč. 6, 1995, s. 23.

panství“, aby se naučil prakticky hospodařit a připravil se tak co možná nejlépe na budoucí převzetí rodových statků. Jeho prvním statkem se stalo bývalé panství Libějovice-Netolice, které si natolik oblíbil, že se libějovický nový zámek stal jeho nejmilejším sídlem. V roce 1859 byl Adolf Josef povolán znovu do armády, kde se zúčastnil památné bitvy u Solferina, následně byl povýšen na majora. Po návratu z války se poté již plně soustředil na správu svých panství.⁵⁵

Co se týká spolkové činnosti navázal Adolf Josef na pole, kde byl dobře znám jeho otec, kterého dokonce překonal co do počtu organizací, v nichž se angažoval, neboť byl členem 107 spolků se zaměřením na lesnictví, hospodářství, průmysl, dopravu či ekonomiku. Nezahálel ani na poli kulturně společenském, kde jakožto člen 77 spolků rovněž překonal svého otce. Dlužno podotknout, že téměř ve všech spolcích působil se svým otcem, případně ho vystřídal.⁵⁶

Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu vynikal především znalostmi z odvětví hospodářství a lesnictví, o čemž svědčí skutečnost, že od roku 1853 mu byly otcem Janem Adolfem II. svěřeny všechny lesní majetky. Kontinuitu při správě majetku dokládá i spolupráce s již zmíněnými odborníky Horským a Hanussem, kteří původně pracovali právě pro knížete Jana Adolfa II. Kníže Adolf Josef výrazně povznesl hospodaření na všech svých statcích, podporoval inovace ve všech oblastech podnikání, investoval do modernizace a industrializace ve všech oborech navázaných na zemědělství a lesnictví. Jeho největší láskou ovšem byly lesy a s nimi spojený lov.⁵⁷

Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu byl na rozdíl od svého otce mnohem více veřejně činný. Již roku 1867 byl poslancem Českého zemského sněmu jako jeden z 16 zástupců držitelů fideikomisních statků,

⁵⁵ MARKUS, Antonín. *K dvacátému výročí úmrtí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberku, vévody Krumlovského*. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 90.

⁵⁶ KUBÍKOVÁ, Anna. *Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích v 19. a na počátku 20. století*. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 31.

⁵⁷ ZÁLOHA, Jiří. *Adolf Josef ze Schwarzenberku*, *Obnovená tradice*, č. 11, roč. 6, 1995, s. 23.

kteří byli součástí velkostatkářské kurie, politicky se přikláněl ke staročechům (Národní straně). Uspěl i ve volbách do Říšské rady, stal se jejím poslancem a v roce 1879 zde vstoupil do Českého klubu. Po mrti svého otce knížete Jana Adolfa II. v roce 1888 převzal jeho místo jako dědičný člen Panské sněmovny, tedy horní komory Říšské rady. Ačkoliv nebyl velkým řečníkem a zpravidla příliš nezasahoval do politických rozprav, plnil vždy svoji politickou roli velmi svědomitě a vždy zastával zájmy svých voličů i regionů, které v Praze a Vídni zastupoval.⁵⁸

V osobním a rodinném životě prožil kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu mimořádně šťastné manželství s kněžnou Idou ze Schwarzenbergu, ze kterého se narodilo devět potomků, pět synů a čtyři dcery. Nejstarším synem byl dědičný princ Jan (1860-1938), který převzal v roce 1903 správu schwarzenberského majetku od svého otce. Mladší syn Alois (1863-1937) působil krátce v armádě. Významným pro další dějiny rodu je princ Felix (1867-1946), který dosáhl významných postů v armádě, přičemž za první světové války dosáhl až na hodnost generálmajora. Po válce žil v ústraní ve Štýrsku.⁵⁹ Třetí syn princ Jiří (1870-1952) rovněž působil v armádě a poté v diplomatických službách. Nejmladší syn princ Karel (1871-1902) byl absolventem práv na pražské univerzitě a poté působil v diplomatických službách, předčasně zemřel v Šanghaji, což rodinu velmi zasáhlo. Z dcer knížete Adolfa Josefa byla nestarší princezna Eleonora (1858-1938), která se v roce 1883 provdala za generála hraběte Jindřicha z Lemberg-Ottenseinu. Její mladší sestra

⁵⁸ MARKUS, Antonín. *K dvacátému výročí úmrtí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberku, vévody Krumlovského*. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 91.

⁵⁹ Synové prince Felixe ze Schwarzenbergu byli kníže Josef III. ze Schwarzenbergu (1900-1979), který se stal posledním formálním knížetem schwarzenberské primogenitury, a JUDr. Jindřich Schwarzenberg (1903-1965), který byl dědicem JUDr. Adolfa Schwarzenberga (1890-1950), vnuka a dědice knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu. Ani jeden ze jmenovaných neměl mužského potomka, proto se JUDr. Jindřich Schwarzenberg rozhodl se v roce 1962 adoptovat Karla VII. Schwarzenberga, pocházejícího ze schwarzenberské sekundogenitury, za vlastního, čímž jej ustanovil svým dědicem a nástupcem (zdědil majetek schwarzenberské primogenitury v Rakousku a Německu). Osobou Karla VII. ze Schwarzenbergu se tedy z historické nutnosti opět spojily obě rodové větve, které až do roku 1965 prodělávaly samostatný vývoj.

princezna Františka (1861-1951) se potom provdala za hraběte Mikuláše Esterházy-Galanta. Princezna Marie Aloisie (1865-1942) byla řeholnicí a nejmladší princezna Terezie Marie (1873-1946) zůstala svobodná a hospodařila na velkostatku Sudovice.⁶⁰

Významnou rodinnou událostí konanou za života knížete Adolfa Josefa bylo 50. výročí svatby s kněžnou Idou. Manželé se rozhodli toto výročí oslavit obnovením manželského slibu, tzv. zlatou svatbou. Byli dosud také jediní, komu se v dějinách rodu této pocty dostalo. Již v červnu 1882 oslavili manželé stříbrnou svatbu, ze které se zachovalo několik blahopřání. Oslavy zlaté svatby v roce 1907 ovšem byly pojaty velkolepě a zcela jinak. Součástí dvoudenního slavnostního programu, který se konal 3. a 4. června 1907 na hlubockém zámku, byl kromě hostin ohňostroj a lampionový průvod. Vlastní manželský slib byl obnoven v hlubockém kostele sv. Jana Nepomuckého 4. června od 10:30, od 13:00 se potom konal slavnostní banket v zámecké jízdárně, která byla pro tento účel slavnostně upravena.⁶¹

Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu skonal tiše dne 5. října 1914 na svém nejoblíbenějším Libějovickém zámku, kam se s manželkou uchýlil po předání správy rodových majetků synovi Janovi v roce 1903. Nastupující světová válka a revoluční změny, které sebou přinesla, již nebyl svět pro tohoto posledního správce nejrozsáhlejšího majetku v Čechách. Kněžna Ida přežila svého manžela o více než sedm let a zemřela 4. srpna 1921 taktéž v Libějovicích. Již v průběhu 20. let se libějovické panství stalo součástí první pozemkové reformy a veškerý majetek včetně zámku zde musela rodina odstoupit státu.⁶²

⁶⁰ MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu. Stručný přehled jeho dějin, významu a majetku.* In: Schwarzenberská ročenka, 1935, s. 53 -54.

⁶¹ KUBÍKOVÁ, Anna. Oslavy zlaté svatby u hlubockých Schwarzenbergů v roce 1907. In: KOLEKTIV. *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska.* České Budějovice 2017, s. 202-2013.

⁶² MARKUS, Antonín. *K dvacátému výročí úmrtí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberku, vévody Krumlovského.* In: Tradice, č. 4, 1934, s. 91.

3 Správa schwarzenberských panství a velkostatků

3.1 Patrimoniální správa obecně

Pro snazší orientaci v dalším textu nejprve přiblížím obecně základní vývoj patrimoniální správy. Patrimoniální neboli vrchnostenská správa se vyvíjela na základě tzv. emfyteutického práva od poloviny 13. století a byla založena na vztahu mezi feudálem, který byl vlastníkem veškeré půdy a poddanými a zajišťoval jejich ochranu. Tento vztah byl založen na principu, že feudál postupoval poddaným dědičně půdu a ti se za to zavazovali odvádět vrchnosti pevné peněžité dávky. Patrimoniální správa tak sloužila jako výkonný orgán majitele panství, který byl jediným vlastníkem veškeré půdy i osob na ní usazených a zahrnovala složku správní, soudní a policejní a zároveň tak v přenesené působnosti plnila i některé funkce státu (typicky výběr daní, verbování vojska apod.).⁶³

Základní organizační jednotkou patrimoniální správy byl statek, větší jednotkou panství neboli dominium, které tvořilo více statků, a které představovalo uzavřenou a ze všech úhlů pohledu soběstačnou jednotku. Ve starším období, které skončilo zhruba v polovině 16. století spravovalo panství několik málo úředníků. Utužení poddanství a hospodářsko-ekonomický vývoj si postupně od poloviny 16. století vynutily kvalitativní i kvantitativní vývoj úřednického aparátu velkostatku. Základní struktura úředního aparátu jednotlivých panství byla odvislá od jejich velikosti a kolem poloviny 16. století již byla víceméně ustálená a aplikovala se v rámci větších i menších dominií. V 17. století byl tento ustálený systém prohlouben a případně dotvořen ve speciálních odvětvích a uplatňován i na malých panstvích. Funkční a efektivní správa panství totiž měla na starost jeho hospodaření a zajišťovala vrchnosti její příjmy.⁶⁴

⁶³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 231.

⁶⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 231.

Představený úředník, který prakticky vykonával za majitele panství jeho správu, se v nejstarším období nazýval purkrabí, později hejtman, někdy též správce. Hejtman byl nejdůležitější osobou správního aparátu panství, vedl vrchnostenskou kancelář, zastupoval vrchnost v době její nepřítomnosti, zajišťoval dohled nad poddanými, kontroloval vrchnostenské hospodářství, vedl v patrnosti dlužníky. Jeho úkolem bylo panství pravidelně objíždět a kontrolovat stav hospodářství a jeho provoz. Hejtman plně odpovídal majiteli panství za jeho provoz a užitek a za veřejné záležitosti poddaných.⁶⁵

Pomocníkem hejtmana byl písař, který kromě vyřizování písemností a tvorby čistopisů vyřizoval méně důležité věci v zastoupení hejtmana a zpravidla vedl registraturu panské kanceláře. Dalším důležitým úředníkem byl důchodní písař, neboli prostě důchodní či Rentschreiber, který byl vedoucím účetní agendy velkostatku. Měl tak na starost příjem a výdej peněz pro celé hospodářství, spravoval pokladnu, držel hotové peníze a fakticky rozhodoval o výdajích na provoz velkostatku a odpovídal majiteli za výtěžky hospodaření. Mnohdy se jeho postavení v rámci panství stalo vlivnější než pozice hejtmana. Na velkých panstvích se od 17. století od funkce důchodního oddělil zvláštní kontribuční písař, který měl na starosti vybírání berní a účetní agendu s tím spojenou, případně sirotčí písař, který vedl agendu sirotčích peněz.⁶⁶

U většiny panství zůstala samostatně i funkce purkrabího, zúžená ovšem na pozici správce nemovitého majetku, tedy zámků a dvorů a zejména nesl odpovědnost za hospodářství v hmotném smyslu, tedy, dnešní terminologií za rostlinnou a živočišnou výrobu. Purkrabí ze své funkce vykonával i dohled nad nižšími úředníky a provozním služebnictvem panství. Dohlížel tak na šafáře dvorů, jednotlivé správce, čeledě i specializované profese. V případě větších panství se osamostatnili tzv. obroční neboli obilní písaři, kteří měli na starosti obilí a vedení obilních účtů. Osobní dohled na hospodaření a vlastní obhlídka

⁶⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 232.

⁶⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 232.

v případě větších panství vykonával za purkrabího pojezdny. Kromě toho se postupem času se zlepšováním hospodaření přidávali sládcí, porybní, lesní hospodářství řídili lesní pojezdny, na větších panstvích nacházíme od 18. století i lesní úřad s vlastním personálem.⁶⁷

V případě větších celků se od 16. století začal vytvářet centrální správní systém dominií, a to v případě, kdy majitel vlastnil několik prosperujících panství. Někteří hejtmani, či jiní úředníci pak byli nadřazeni jednotlivým hejtmanům a odpovídali majiteli za celé hospodaření na více panstvích. Tento systém se u nás vytvořil na rozsáhlých rožmberských panstvích v 16. století, kde se od roku 1561 tento vrchní úředník nazýval regent, kterému podléhala centrální buchhalterie, což byl účetní a finančně revizní úřad nad všemi panstvími. Kromě toho měli Rožmberkové i vlastní dvorskou kancelář, s dvorskými úředníky a kancléřem, jejichž náplň byla navázaná na osobu a veřejné postavení majitele panství, nikoliv na správu dominií.⁶⁸

Až do druhé poloviny 18. století bylo ustanovování vrchnostenských úředníků čistě soukromou záležitostí majitele panství. Od poloviny 18. století začal stát více dohlížet na vrchnostenskou správu v oblasti, kdy vykonávala veřejnou správu v přenesené působnosti státu. Souviselo to také se správními reformami na centrální úrovni, kdy krajští hejtmané od roku 1748 dohlíželi na vybírání berní a oddělení vedení berní agendy v rámci patrimoniálních úřadů, tak aby nedocházelo k přesunutí berní z dominikálu na rustikál a hlídali zabírání rustikální půdy. V podstatě stejný dohled vykonávali hejtmani od roku 1773 na vrchnostenské úřednictvo, které tak bylo od té doby podřízeno státnímu dohledu. Vše se ještě prohloubilo od roku 1781 se zrušením nevolnictví, kdy řada dalších předpisů prakticky znamenala pravidelný dohled krajských úřadů na vrchnost a její úředníky. Spolu s dalšími reformami soudnictví a berní lze konstatovat, že na koci 18. století již byla

⁶⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 232.

kompetence vrchnostenské správy ve všech směrech výrazně podřízena státnímu doзору.⁶⁹

3.2 Vývoj schwarzenberské správy

Až do roku 1849 byla ústřední správa schwarzenberských panství nazývána dvorní kancelář a v zásadě svými charakterem plnila funkci osobní kanceláře Schwarzenbergů. Tento centrální úřad soustřeďoval veškerou správu rodového majetku jak na českých, tak i na zahraničních panstvích. Počátky schwarzenberské dvorní kanceláře spadají až do nejstarších dob k výše zmíněnému Erkingerovi ze Seinsheimu, který kromě zisku panství Schwarzenberg měl již na přelomu 14. a 15. století vlastní dvorní kancelář. Sídlo této kanceláře nebylo v dějinách stále a zpravidla se stěhovalo na místo hlavního sídla majitele dominia. Do roku 1653 zůstávala ústřední kancelář ve Schwarzenbergu, tedy v původním sídle rodu. Odtud byla v roce 1653 centrální dvorní kancelář přemístěna do Vídně a od roku 1918 do roku 1940 sídlila v Hluboké nad Vltavou.

V čele schwarzenberské dvorské kanceláře stál sekretář, jako první je zmíněn Ondřej Gerold, který tuto funkci zastával od roku 1473. Od roku 1654 vedl kancelář přemístěnou již do Vídně Tilleman Hansen, který byl později jmenován hraběcím radou. Ve své pozici měl na starosti udržovat v pořádku veškerou písemnou agendu. K Hansenovi přibyl od roku 1655 další sekretář Kaspar Zelion, který měl vedle jiných povinností na starost dohled nad relacemi, které přicházely z jednotlivých panství a statků. Tyto relace měl potom s vlastním komentářem předkládat majiteli panství a podávat mu příslušné správy. Kromě toho zajišťoval vizitace na rodových panstvích a statcích, o čemž předkládal vrchnosti podrobné relace. Zároveň měl na starost přípravu vrchnostenských nařízení a rezolucí a také dohled nad účetní agendou jednotlivých panství.⁷⁰

⁶⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 236-237.

⁷⁰ KUBÍKOVÁ, Anna; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou*. Dílčí inventář pro střední oddělení. Český Krumlov 1977, s. 1.

Koncem 17. století již byla dvorní kancelář zcela etablovaná v pozici ústředního správního místa pro správu veškerých panství, měla pevnou organizaci a její provoz se řídil kancelářskými řády. V čele dvorní kanceláře stál dvorní či tajný rada, kterému kromě personálu kanceláře podléhal až do druhé poloviny 19. století veškerý personál dvorní účtárny, která se od dvorní kanceláře oddělila, personál dvorní pokladny a dvorního archivu.⁷¹

Co se týká vlastního organizačního rozdělení dvorské kanceláře, ta byla tvořena především sekretáři, kteří podléhali přímo dvornímu radovi a měli na starost správu panství v jednotlivých zemích. Existovala tak pozice sekretáře pro náležitosti francké, sekretáře pro záležitosti české, sekretáře pro záležitosti štýrské a rakouské, sekretáře pro záležitosti týkající se Lotrinska a Lucemburska a sekretáře pro zástavní panství. Kromě těchto „územních“ sekretářů působili v kanceláři ještě sekretář pro záležitosti všeobecné a sekretář pro osobní záležitosti knížete. Všechny vyřizované záležitosti byly projednávány v radě, v níž zasedali úředníci dvorní kanceláře, v případě finančních záležitostí i zástupce dvorní účtárny. Po projednání věci vyhotovil příslušný referent usnesení, které osobně přednesl knížeti a na základě jeho vůle vyhotovil koncept rezoluce, který podepsal referent a dvorní rada. Koncept byl následně znovu přednesen v radě a předložen ke schválení. Teprve nyní ingrosista vyhotovil čistopis, který byl dán knížeti k podpisu. Počet zaměstnanců kanceláře nebyl veliký a během doby se měnil. Nejvíce zaměstnanců měla kancelář v roce 1832, kdy zaměstnával 12 osob. Kromě úředníků patřili před rokem 1848 k zaměstnancům dvorní kanceláře koncipista, kempelista, adjunkt, praktikant, ingrosista a sluha. Po zrušení poddanství v roce 1848 se počet zaměstnanců kanceláře značně snížil a představený kanceláře se již nenazýval dvorním radou, nýbrž sekretářem.⁷²

⁷¹ KUBÍKOVÁ, Anna; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou*. Dílčí inventář pro střední oddělení. Český Krumlov 1977, s. 2-3.

⁷² KUBÍKOVÁ, Anna; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou*. Dílčí inventář pro střední oddělení. Český Krumlov 1977, s. 3.

Přesně byla ošetřena i forma písemného styku mezi jednotlivými schwarzenberskými úřady v komunikaci s dvorskou kanceláří. Původně byla většina záležitostí vyřizována formou osobních dopisů, které řešily najednou nejrůznější záležitosti. Po roce 1779 bylo zavedeno, že jednotlivá panství budou podávat zprávy o všech záležitostech společně, formou tzv. konferenčních protokolů. Tato praxe se však neosvědčila a od roku 1785 musely být záležitosti podávány jednotlivě, navíc předepsanou formou, která byla následující. Na pravou stranu přeloženého archu se psal vlastní text, levá strana byla ponechána volná. V záhlaví levé strany byl potom uveden úřad a datum a pod ním třída registraturního schématu a stručné popsání věci. Rozhodnutí se vyhotovovaly ve dvou čistopisech, přičemž na jednom byl na levé straně napsán koncept, který pak zastával v registratuře k archivaci. Druhý čistopis spolu s originálem rozhodnutí se vracel odesilateli. Tento způsob přetrval až do roku 1889 a od té doby se psal pouze jeden čistopis, na který se rovnou psal koncept.⁷³

V ústřední kanceláři se scházely veškeré zprávy, protokoly a jiné písemnosti od knížete, od vrchních i jednotlivých úředníků i od poddaných ve všech věcech. Z kanceláře vycházela všechny knížecí rozhodnutí, reskripty, dekrety i diplomy a veškeré další písemnosti. Význam dvorské kanceláře zejména po roce 1848 upadal, od roku 1890 již nebylo knížete Adolfem Josefem obsazeno místo dvorního rady po pensionování Alfreda rytíře Decastelo von Rechtwehra.⁷⁴

Vedle ústřední kanceláře vzniklo v roce 1905 v Hluboké nad Vltavou z rozhodnutí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu tzv. Ústřední ředitelství, které mělo ústřední kancelář defacto nahradit. Tento důležitý článek ústřední správy schwarzenberského majetku vznikl v důsledku stále narůstající agendy při správě velkostatků a kníže Adolf

⁷³ KUBÍKOVÁ, Anna; NAVRÁTIL, František. Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou. Dílčí inventář pro střední oddělení. Český Krumlov 1977, s. 2-3.

⁷⁴ PALECZEK, Raimund. Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 41.

Josef jej odůvodnil tím, že tuto agendu již není schopen sám zastávat. Původně plánoval na sklonku svého života Ústřední ředitelství zřídit již kníže Jan Adolf II. a do jeho čela postavit Josefa Šustu. S tím však kníže Adolf Josef nesouhlasil a vymínil si, že všechny záležitosti bude vyřizovat osobně přes Ústřední kancelář až ke konci života musel dát otcí za pravdu.⁷⁵

Do čela nového úřadu byl postaven Jindřich Jaroschka (1862-1925), který dosud působil jako ústřední ředitel velkostatků rodu Kinských. Ústřední ředitel byl zplnomocněn, aby ve všech jednáních týkajících se správy majetku zastupoval majitele. Pouze majitel pak mohl ředitele úkolovat a pouze majiteli by ředitel zodpovědný. V době nepřítomnosti majitele vyřizoval ústřední ředitel všechny záležitosti týkající se velkostatků a byl mu podřízen veškerý personál velkostatků i samostatných režijních odvětví. Schwarzenberské Ústřední ředitelství se záhy stalo pilířem schwarzenberské zprávy až do jejího zániku v roce 1940.⁷⁶

Posledním významným centrálním úřadem v rámci schwarzenberské správy byla tzv. dvorní účtárna. Ta se oddělila od dvorské kanceláře v roce 1767. Po svém vzniku sídlila schwarzenberská dvorní účtárna ve Vídni, v letech 1848 – 1912 v Třeboni a poté v Českých Budějovicích.

3.3 Panství a Velkostatky

Hlavní správní jednotkou schwarzenberského majetku bylo panství, nazývané po roce 1848 velkostatkem. Právě panství jakožto organizačně-správní jednotky mohly v rámci svého vnitřního uspořádání integrovat dle potřeby další úředníky se specifickou agendou právě v rámci vrchnostenské struktury. V čele jednotlivých schwarzenberských panství stáli do roku 1750 hejtmani (Hauptmann), od roku 1751 potom hospodářští

⁷⁵ PALECZEK, Raimund. Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 41.

⁷⁶ ZÁLOHA, Jiří; TÜRKOVA, Zdena; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberské ústřední ředitelství Hluboká nad Vltavou*. Inventář. Český Krumlov 1961, s. 4-6.

ředitelé (Wirtschaftsdirector) a nakonec od roku 1884 pouze ředitelé panství (Herrschaftsdirector).⁷⁷

Nadřízenými jednotkami panství v rámci českých zemí byli tzv. vrchní hejtmani, kteří představovali jakýsi mezistupeň mezi dvorní kanceláři a panstvím. Vrchní hejtmani byli ustanoveni pro Čechy původně dva – jeden sídlil v Třeboni pro stará panství a druhý v Českém Krumlově pro nová panství (tzn. panství získaná v rámci eggenberského dědictví v roce 1719). Od roku 1758 však měl česká panství na starost už pouze jeden Vrchní (Oberamtman), který sídlil v Českém Krumlově.⁷⁸

Samostatnou kapitolu v rámci panství tvořili představitelé lesního hospodářství. Ti byli do roku 1809 podřízeni lovčímu úřadu, který sídlil v Českém Krumlově, v jehož čele stál lovčí (Jägermeister). Lovčímu úřadu byly podřízeni jednotlivé lesní úřady v rámci panství, které vedli tzv. nadmyslivci, později lesmistři. Ti stáli v hierarchii prakticky vedle ředitelů panství a po celé 18. a 19. století je provázeli vzájemně kompetenční spory, které se urovnaly až v roce 1871, kdy byla zřízena lesní inspekce na Hluboké v čele s vrchním lesmistrem, které byly podřízeny všechny složky lesního hospodářství na všech velkostatkách. Lesní správci se odlišovali od ostatních úředníků i svým šatem, proto se úředníci dělili na tzv. „zelené“ a „černé“, mezi nimiž až do zániku schwarzenberské správy v roce 1940 panovala přísná odluka. Co se týká významu měli do poloviny 19. století navrch „černí“, kteří byli i lépe placeni. S rozvojem a reformami lesního hospodářství však význam „zelených“ nabýval s tím, že po roce 1860 se lesní hospodářství podílelo na celkových výtěžcích velkostatků až ze 70 %. To samozřejmě výrazně upevňovalo pozici zelených v rámci hierarchie, kteří byli i lépe placeni.⁷⁹

⁷⁷ PALECZEK, Raimund. *Kdo řídil schwarzenberská panství. Soupis vedoucích schwarzenberských úředníků*. In: *Obnovená tradice*, roč. 14. České Budějovice 2008, s. 42.

⁷⁸ PALECZEK, Raimund. *Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 42.

⁷⁹ PALECZEK, Raimund. *Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M.

Prakticky byla správa na všech úrovních řízená tzv. konferencemi úředníků, které měly od začátku 19. století pevný rámec, když probíhaly podle předepsaného a schváleného řádu. Jednalo se v podstatě o pracovní porady, na nichž se řešily aktuální záležitosti. Frekvence těchto konferencí se lišila podle významu a hierarchie jejich účastníků. Na panstvích se konaly týdenní konference a měsíční konference. Nad nimi stály konference ředitelů panství, které se konaly dvakrát do roka a úplně nejvýše stály konference majitele panství, nebo jeho zástupce (dvorní rada) se zaměstnanci dvorní kanceláře. Vzhledem k tomu, že kníže často cestoval po jednotlivých statcích, zúčastňoval se konferencí tam, kde právě pobýval.⁸⁰

Nejdůležitější pro praktický chod schwarzenberských panství byly bezesporu týdenní konference, které se konaly zpravidla v sobotu pod vedením představeného panství a účast na nich byla povinná. Složení účastníků porad se lišilo podle velikosti i zaměření panství, ale nikdy nemohl chybět představený panství, přednosta lesního úřadu, na větších panstvích potom purkrabí (od roku 1851 nazývaný vrchní správce), před rokem 1850 výběrčí daní a soudní správce, účetní, správce samostatných statků, které k panství přináležely a zapisovatel. V rámci těchto porad platilo, že každý mohl promluvit dle libosti a každý hlas měl stejnou váhu. O zásadnějších otázkách se totiž hlasovalo a v případě nerovnosti rozhodoval hlas ředitele panství. Správa panství a později velkostatků byla páteří schwarzenberské správy.⁸¹

Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice 2008, s. 41-42.

⁸⁰ PALECZEK, Raimund. Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století, in: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii.* České Budějovice 2008, s. 42.

⁸¹ PALECZEK, Raimund. Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii.* České Budějovice 2008, s. 37-38.

3.4 Schwarzenberští úředníci

Co se týká osobního postavení schwarzenberských správních zaměstnanců, ti vždy vystupovali jako zástupci vrchnosti či samotného knížete a platilo to v zásadě i po zrušení poddanství v roce 1848, neboť v drtivé většině obyvatel i poté knížecí správa de facto zajišťovala obživu tím, že je zaměstnávala. Schwarzenberští zaměstnanci se nazývali a dosud nazývají „*schwarzenberáci*“ a svým způsobem udržovali svoji uzavřenou společnost od zbytku obyvatelstva, což se projevovalo například tím, že byli začasté příbuzensky svázáni. Odpovídala tomu sňatková politika, která mohla jejich postavení ještě zlepšit, například svatbou s dcerou nadřízeného apod. Sňatky mezi zaměstnanci ovšem až do roku 1940 podléhaly souhlasu knížete, dbalo se především na to, aby ženich byl schopen uživit rodinu. I o přijetí mezi schwarzenberské úředníky rozhodoval kníže osobně, vztah byl založený na poslušnosti a naprosté důvěře, přičemž při narušení důvěry byl úředník okamžitě propuštěn bez ohledu na jeho postavení.

Mezi knížetem a jeho nejbližšími úředníky panovala naprostá důvěra a kníže měl osobní přehled o většině zaměstnanců. Nejlépe o vztahu mezi knížetem a jeho úředníky i vyřizování každodenní agendy svědčí vzpomínka Josefa Webera, pozdějšího ředitele protivínského velkostatku, který mezi léty 1893-1903 pracoval jako koncipista přímo s knížetem Adolfem Josefem: „... *Když uplynul asi týden a vrchnost přibyla na Libějovice, uvedl mne ředitel Kottas u Jeho Jasnosti. Kníže seděl na pohovce ve svém pokoji poblíž psacího stolu v čele nepokrytého leštěného stolu. Kottas a já zasedli jsme podél delší strany stolu, majíce akta svá před sebou. Jasný pán kouřil doutník, nasázený do pěnové špičky s višňovým troubelem-z rána po kávě, a vůbec po jídle, kouřil silnější druh havanských doutníků (Henry Clay), později jinou specialitu, někdy také viržinku. Při přednesu předčítali jsme střídavě – Kottas i já – jednotlivé spisy a poznamenávali k nim slova, jež kníže přičinil, nebo prostě: podle návrhu. Jsa velice bystrý a vnímavý, kníže se dlouho nerozmýšlel a rozhodoval se rychle: buď kývl hlavou na znamení souhlasu s návrhem, nebo připojil pro odpověď své připomínky nebo doplňky, jež nejednou oplývaly humorem a přiléhavými postřehy; málo kdo by je dovedl*

tak různě podati jako právě on. Když si toho sám nevyžádal, nebylo třeba knížeti podávati nějakých bližších vysvětlivek. V personáliích měl dokonalou znalost a úplný přehled, takže – bylo-li třeba nějakého přeložení-vyžádal si toliko předložení služebních tabulek, a rozhodnutí padlo brzy. Znal však netoliko svoje zaměstnance, nýbrž i příslušníky jejich rodin a příbuzné, velmi dobře byl orientován na jednotlivých revírech a měl znalost mnoha osob z okolí svého pobytu. Říkával, že zná své povědomé.

Po skončeném přednesu vrátili jsme se do své kanceláře a psali inkoustem koncepty jednotlivých vyřízení; přitom musela v textu býti obsažena jednotlivá slova přesně tak, jak je kníže pán byl přednesl. Vyjímaje závažnější, choulostivější případy, nepředkládaly se již koncepty ke schválení a vyhotovovaly se hned čistopisy. Ty musely býti vždy dobře čitelné a napsány úhledným písmem – tedy opravdu čistě vypraveny. Před nejbližším přednesem, nebo po něm podpisoval je kníže perem z husího brku, načež byly – po připojení eventuelních příloh – připraveny k odeslání. Expedice dala se v nutných případech hned, jinak teprve když toho bylo více. Kníže Adolf Josef na důležitějších spisech podpisoval se celým jménem v jednom, takřka krasopisném tahu. Zvláště začáteční písmena podpisu a jeho „manu propria“ byly typické, a jeden podpis se rovnal druhému. Dopisnice, nebo méně významná sdělení, nařízení a resoluce znamenal pouhým, neméně typickým „S“. Korespondenčních lístků používal rád, chtěl-li někam jeti a s někým se sejíti - měl při tom na mysli, aby takovou zprávu mohl čísti také někdo jiný, kdyby snad adresát právě nebyl přítomen; tím bylo zajištěno, že v každém případě vše bude včas připraveno nebo zařízeno. Projížděl-li kníže Č. Budějovicemi, umlouval si schůzku se svými známými, jako s rytmistrem Felixem Rosenauerem, statkářem Bělohlávkem ze Čtyř Dvorů, nebo generály Walter-Burgem a Roztočilem. Statkář Bělohlávek sloužil spolu s knížetem

v témže pluku, znal perfektně latinsky a vždy mu také v této řeči psával.
...“⁸²

Schwarzenberští zaměstnanci tvořili uzavřenou společnost, kde se dbalo i na vzdělání a erudici a po roce 1848 o to více. Na schopnosti zaměstnanců závisela prosperita schwarzenberského hospodářství, což si Kníže Jan Adolf II. i jeho syn Adolf Josef dobře uvědomovali. Vzdělání schwarzenberských úředníků bylo systematicky zajišťováno pomocí studijních stipendií. Ještě v 18. století téměř nikdo z úředníků neabsolvovala ani střední školu. Až s nástupem 19. století se do exponovaných pozic dostávali absolventi vysokých škol, zejména technických oborů, kteří se uplatnili především v linii lesní správy případně ve stavitelství. V první polovině 19. století zajišťoval vzdělání úředníků hospodářský ústav v Českém Krumlově pro černé a krátce působila lesní škola ve Zlaté Koruně pro zelené.⁸³

V první polovině 19. století zajišťoval vzdělání hospodářský ústav v Českém Krumlově, který byl založen knížetem Josefem ze Schwarzenbergu 6. listopadu 1800. Jeho posláním bylo vychovávat hospodářsky a finančně vzdělané absolventy, kteří by mohli nastoupit do knížecích služeb. Možnost studovat na ústavu měli i děti schwarzenberských zaměstnanců s výhodou minimálních nákladů. Výuka trvala tři roky a kromě 12 synů vybraných schwarzenberských zaměstnanců, chodili do ročníku tzv. privatisté, mnohdy synové úředníků z jiných panství. O přijetí rozhodovalo přijímací řízení, žákům mohlo být 14-20 let. Školu, která sídlila v reálu krumlovského zámku, vedl ředitel panství a výuku zajišťovali vrchnostenští úředníci, k praktické výuce byly vyčleněny čtyři hospodářské dvory. Celkem prošlo ústavem po dobu jeho existence 384 osob, z nichž ve schwarzenberských službách zůstalo 209 a do služeb jiné vrchnosti vstoupilo 173 absolventů. Ústav zanikl po roce

⁸² WEBER, Josef. *Sekretářem. Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenbergu*. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 92-93.

⁸³ PALECZEK, Raimund. *Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 40-46.

1848, kdy po zrušení poddanství a převedení pravomocí patrimoniální správy pod okresní hejtmanství, byl nadbytek úředníků ve schwarzenberských službách.⁸⁴

Přestože byl českokrumlovský hospodářský ústav zrušen, potřeba vzdělávat odborně úředníky v hospodářství přetrvávala, a tak na jeho činnost navázala v letech 1850-1900 Schwarzenberská rolnická škola v Rabíně. Škola vznikla z popudu Vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze, za jejíž intervence u rakouského ministerstva zemědělství vznikly dvě školy, česká v Rabíně při velkostatku Libějovice a německá v Libverdě u Děčína při dvoře hraběte Františka Thun-Hohensteina. Hospodářská škola v Rabíně byla otevřena 27. listopadu 1850 a sloužila k teoretickému vzdělání i praktickému výcviku. Jejím ředitelem se stal respektovaný muž a odborník, hospodářský rada František Horský z Horskýfeldu, blízký spolupracovník knížete Jana Adolfa II. i jeho syna. I při rabínské škole byla zřízena nadace pro stipendia pro nemajetné chovance. Po roce 1867 škola skončila jako veřejná a pokračovala jako soukromý ústav, po roce 1884 již byl počet pracovních sil ve schwarzenberských úřadech dostatečný a nebylo třeba dalších absolventů. Škola ukončila svoji činnost v roce 1892 a navázaly na ni nové veřejné rolnické školy v Českých Budějovicích a Písku.⁸⁵

3.5 Schwarzenberská stavební kancelář a její vývoj

Ve starších dobách, před polovinou 18. století bylo stavitelství na schwarzenberských panstvích řízeno zejména italskými a německými (českými) staviteli, kteří byli najímání přímo na konkrétní stavební zakázky, případně působili jako „knížecí“ stavitelé po určité období pro konkrétního vladaře. Významné je z pohledu na dějiny schwarzenberského stavitelství především období vlády knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu (1680-1732), v jehož stálých službách

⁸⁴ NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberský hospodářský ústav Český Krumlov*. Inventář. Český Krumlov 1965, s. 2-3.

⁸⁵ NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská rolnická škola v Rabíně 1850-1892/1900/*. Inventář. Český Krumlov 1968, s. 2-3.

pracovali význační stavitelé své doby Pavel Ignác Bayer a Anton Erhard Martinelli, kteří zanechali výraznou stopu na stavebním fondu schwarzenberských panství a pod jejichž vedením pracovali jednotliví řemeslníci.

Systematičtěji se ústřední stavební organizace na schwarzenberských panstvích začala vyvíjet po polovině 18. století, kdy dohled nad stavbami ve všech panstvích vykonával dvorní polír, přičemž na některých jednotlivých panstvích působili již dříve stavební políři pro konkrétní dominium. Dvorní polír i jednotlivý políři byli součástí organizace schwarzenberské správy, která je popsána výše. Zásadním datem pro utváření specializované schwarzenberské stavební organizace je rok 1769, kdy bylo zřízeno stavební ředitelství se sídlem v Českém Krumlově. Stavební ředitel měl k dispozici stavební inspektory, kterým byli podřízeni zedničtí mistři, a kteří měli na starost stavební záležitosti na jednotlivých panstvích. Vzhledem k tomu, že se stavební agenda i organizace schwarzenberské správy v souvislosti s reformami státní správy dynamicky rozvíjely, došlo od roku 1784 ke zřízení dvou obvodů. Vrchní stavební ředitelský úřad (Oberbaudirektorialamt) zůstal v Českém Krumlově a měl na starost tzv. horní panství, tj. panství v jižních Čechách, zatímco pro řízení stavební agendy pro tzv. dolní panství v severních Čechách, byl nově zřízen stavební ředitelský úřad (Baudirektorialamt) v Postoloprtech, který byl v roce 1822 přeložen do Prahy.⁸⁶

3.5.1 Schwarzenberské stavební ředitelství v Českém Krumlově

K vymezení pravomocí vrchního stavebního ředitelství a jednotlivých hospodářských ředitelů vydal kníže Josef ze Schwarzenbergu (1769-1833) stavební instrukci, která obsahovala pokyny o stavbách, dozorech, účetní agendě a dalších záležitostech, které se stavební agendou souvisely. Stavební instrukce pro pražský stavební ředitelský úřad vydána nebyla tento úřad v roce 1847 zanikl a veškerá stavební agenda na

⁸⁶ NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice /1755/1792-1950*. Inventář. Český Krumlov 1966, s. 1.

schwarzenberských panstvích byla řízena z Vrchního stavebního ředitelského úřadu v Českém Krumlově včetně zahraničních panství.⁸⁷

Roku 1851 došlo k vydání nové instrukce knížetem Janem Adolfem II., která upřesňovala organizaci stavební agendy Vrchního stavebního ředitelství, v jehož čele stál Vrchní stavební ředitel. V kanceláři tohoto úřadu dále působili jednotliví stavební inženýři, strojní inženýr, adjunkti, kresliči a kancelisté. Kromě toho v rámci správy velkostatků působili na vybraných velkostatech knížecí stavitelé (Baumeister) případně stavební adjunkti (Bauadjunct). Vrchní stavební ředitelství v Českém Krumlově bylo zrušeno k prvnímu červenci 1892, kdy ho nahradily tři samostatné stavební sekce v Českém Krumlově, Hluboké nad Vltavou a Cítolibeč, jejichž působnost byla vymezena následovně. Stavební sekce v Českém Krumlově měla na starosti velkostatky Český Krumlov, Vimperk, Prášily-Dlouhá Ves a majetky v zahraničí. Pod stavební sekci na Hluboké spadaly velkostatky Hluboká, Třeboň, Bzí, Chýnov, Protivín, Netolice-Libějovice a podniky ve Zlivy a v Českých Budějovicích. Stavební sekce v Citolibeč obhospodařovala velkostatky Citoliby, Lovosice, Postoloprty a Mšec, statek Jinonice a lesní okrsek Domoušice. V roce 1899 byla stavební sekce z Citolib přesunuta do Prahy. Vývoj schwarzenberské stavební správy byl reorganizován ve 20. letech 20. století zejména v souvislosti s pozemkovou reformou, kdy došlo v roce 1922 ke zrušení stavební sekce v Českém Krumlově a přesunutí hlubocké sekce do Českých Budějovic a následně v roce 1931 byla zrušena i pražská sekce a veškerá agenda byla řešena v Českých Budějovicích, kde byla od roku 1932 zřízena Vrchní stavební správa.⁸⁸

V čele schwarzenberské stavební správy se po roce 1850 vystřídalo několik zajímavých osobností. Když bylo zřízeno roku 1851 v Českém Krumlově Vrchní stavební ředitelství, v jeho čele stanul

⁸⁷ PALECZEK, Raimund. Mezi tradicemi a modernizací: Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století, in: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice 2008, s. 40-46.

⁸⁸ NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice /1755/1792-1950*. Inventář. Český Krumlov 1966, s. 2.

dosavadní českokrumlovský hlavní inženýr, Wilhelm Nevenhorst.⁸⁹ Tento pražský rodák a absolvent zdejší polytechniky z roku 1829 již o rok později nastoupil do schwarzenberských služeb. Zásadně se podílel na přestavbě Hluboké, spolu s Janem Adolfem II. a jeho chotí absolvoval mimo jiné druhou anglickou cestu.⁹⁰ Nevenhorst se nepodílel pouze na schwarzenberských realizacích, ale poměrně výraznou stopu zanechal i v západních Čechách. Je totiž podepsán pod projektem na přestavbu paulánského kláštera ve Světcích u Tachova z let 1858-1861 pro Alfréda I. Windischgrätze⁹¹, která nebyla nikdy dokončena, a především ve stejné době ve Světcích vystavěl i největší jízďárnu v Čechách (a druhou největší v Evropě) pro téhož donátora, který byl mimo jiné švagrem knížete Jana Adolfa II.⁹²

Další významnou osobností, se kterou je spojené vedení vrchního stavebního ředitelství v Českém Krumlově, byl již výše zmíněný Damas (či Damasus) Deworezky, který byl bezpochyby nejzajímavější postavou z knížecích architektů za vlády knížete Jana Adolfa II. a rozhodující osobností pro tvář schwarzenberského stavitelství ve druhé polovině 19. století. Damas Deworezky se narodil v Třeboni 25. listopadu 1816 do

⁸⁹ Wilhelm Nevenhorst (1808-1893) Pražský rodák, v letech 1827-1829 navštěvoval pražskou polytechniku, celou profesní kariéru strávil ve schwarzenberských službách, byť projektoval i pro jiné zadavatele. V roce 1847 vydal knihu *Einige Ansichten als Vorschenerungs-Bau-Behelfe von Landschlösser, Wohn-und Wirtschaftsgebäuden, Cottages, Gartenverzierungen und Parkanlagen*, která se zabývá anglickými podněty pro kontinentální stavitele. Po svém penzionování v roce 1868 žil v Praze. viz. VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2023. s. 616-617.

⁹⁰ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 25-30.

⁹¹ Alfréd I. Windischgrätz (1787-1862) byl švagrem Jana Adolfa II., jeho žena Marie Eleonora, rozená ze Schwarzenbergu, zahynula tragicky během nepokojů v Praze v roce 1848. Alfréd I. se jako člen poselstva rovněž účastnil spolu s Janem Adolfem II. druhé anglické výpravy, kde se musel setkat i s Wilhelmem Nevenhorstem, který se výpravy účastnil rovněž.

⁹² KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla v českých zemích 1780-1914*. Praha 2014, s. 591.

rodiny knížecího stavitele Johanna Deworezkyho⁹³, který stejně jako Damasův děd působil ve stavebním úseku schwarzenberských služeb. V letech 1834-1836 navštěvoval pražskou polytechniku jako žák prof. Karla Wiesenfelda, kde jeho spolužáky byli mimo jiné Josef Niklas či Hermann Bergmann, pozdější významní představitelé architektury romantického historismu. V roce 1838 vstoupil Deworezky do schwarzenberských služeb v Praze a od roku 1849 působil nejprve ve stavební kanceláři na Hluboké a poté v Českém Krumlově. V roce 1848 se zde oženil se sedmnáctiletou Aloisií Daneschovou, dcerou sládka v knížecím pivovaru.⁹⁴ Deworezkyho šikovnost i talent byly obrovské, za povšimnutí stojí i skutečnost, že se věnoval jak přípravě, tak realizaci staveb. Jeho talentu si brzy všiml i kníže, a tak záhy začal zastupovat stavebního ředitele Wilhelma Nevenhorsta, byť patřil ke služebně i fakticky mladším pracovníkům kanceláře. V roce 1857 byl pověřen Janem Adolfem II. vedením prací na přestavbě Hluboké a roku 1868 byl jmenován schwarzenberským stavebním ředitelem, kterým zůstal až do své smrti v roce 1891.⁹⁵

Deworezkyho stavební dílo je nezměrné, neboť ve schwarzenberských službách působil více než 50 let. Jeho první realizace pochází ze srpna 1839, kdy je podepsán pod projektem knížecího ovčína v Lipně nad Vltavou. Následně se podílel na úpravách nového zámku v Libějovicích, navrhoval železnou verandu na zámku v Červeném Dvoře (1846) nebo táflování při stavbě Cottage v zámecké oboře na Hluboké. Jeho neobyčejné nadání a píli ocenil kníže Jan Adolf II. v roce 1857, kdy

⁹³ Johann Deworezky (?-1827), působil jako schwarzenberský stavitel v Lovosicích a v Třeboni, kde v roce 1827 ve 39 letech zemřel na pozici v pozici Baumeistera. Srov. *Fürstlich achwarzenbergischer Schematismus auf das Jahr 1826*. Wien 1826, s 29.

⁹⁴ SOA Třeboň; Sbírka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 864. Matrika O; Český Krumlov, Domoradice, Drahoslavice, Kvítkův Dvůr, Metlín, Němče, Nový Dvůr, Pečkovský Mlýn, Slupenec, Větřní, Vlašťovičnick. Datace 1844–1858. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 1. 11. 2021, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2900>

⁹⁵ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 84-86.

byl Deworezky, již jako vrchní stavební inspicient, pověřen vedením prací na nejvýznamnější schwarzenberské stavbě, totiž přestavbě zámku Hluboká, kterou převzal po Franzi Beerovi a úspěšně dokončil. Významný podíl měl Deworezky na realizaci schwarzenberské hrobky v letech 1874-1877 v Domaníně u Třeboně, kde pro realizaci upravil návrh známého vídeňského architekta a profesora zdejší polytechniky Friedricha Schmidta, který byl knížetem pro návrh této významné stavby vybrán. Deworezkyho nejvýznamnější samostatnou profánní realizací je stavba tzv. Šteklu, úřednického domu vedle hlubockého zámku, kterou navrhl v roce 1867.⁹⁶

Zároveň byl autorem řady patronátních staveb, zejména kostelů, kde se držel zprvu novorománského tvarosloví. Za všechny jmenujme stavbu kostela svatého Václava v Lišově realizovanou v letech 1862-1864, která reprezentuje svým ztvárněním typické znaky produkce českokrumlovského stavebního ředitelství třetí čtvrtiny 19. století. Pozdější sakrální stavby z produkce ústřední schwarzenberské stavební správy již nesou znaky novogotiky, kterou reprezentuje návrh kostela svatého Jana Nepomuckého v Zadní Zvonkové z konce 70. let 19. století. Slohové vymezení krumlovského stavebního ředitelství, které se projevovalo právě především u sakrálních staveb, jak bylo ovšem v tomto období obvyklé, Jindřich Vybíral nazývá románsko-gotickým synkretismem a upozorňuje, že schwarzenberská stavební kancelář upřednostňovala spíše inženýrské a ekonomické před slohovým.⁹⁷ Podíváme-li se ovšem na více návrhů z té doby zjistíme, že v 50.-60. letech vnikaly návrhy se skutečně novorománským dekorem, kdežto návrhy mladší z 80. let upřednostňují styl novogotický nejmladší z 90. let 19. století jsou opět v novorománském duchu. Budeme-li to personifikovat, tak návrhy Wilhelma Nevenhorsta i Damase Deworezkyho upřednostňují spíše novorománské tvarosloví prostších forem, kdežto pozdější návrhy především z pera Jana Sedláčka jeho současníků

⁹⁶ KADLECOVÁ, Jana. *Schwarzenberský knížecí architekt Damasus Deworezky*. In: *Obnovená tradice*, roč. 15. České Budějovice 2005, s. 8-10.

⁹⁷ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 90.

využívají forem novogotických až skutečně synkretických. Zcela to potvrzují například nerealizované návrhy na přestavbu a rozšíření kostela v Protivíně.⁹⁸

Deworezkyho tvorba je vzhledem k jeho pozici ředitele stavební kanceláře i délce služby velice pestrá a široká. Díky spolupráci s vídeňským architektem Franzem Beerem při stavbě hlubockého zámku nebo Friedrichem Schmidtem při přípravě třeboňské hrobky dostává jeho přesah, jaký u ostatních schwarzenberských projektantů nevidíme. Dokládá to i jeho obliba u knížete Jana Adolfa II., který se Deworezkyho díla velmi vážil a vždy mu vycházel vstříc při finančních těžkostech i zdravotních a rodinných potížích, které ho celý život provázely.

Jako jeden z mála pracovníků knížecí kanceláře měl Damas Deworezky osobitý architektonický projev, který se uplatňoval u různých typů staveb různými, mnohdy originálními řešeními. Předně nebyl svázán ani s konkrétním výtvarným slohem, ale ani s celkovým architektonickým výrazem. Navrhoval stavby vycházející z Beerových realizací na Hluboké, jejichž výraz byl determinován určitým „rustikálním“ vzezřením, jež umocňovalo především užití režného zdiva. Toto řešení Deworezky uplatnil především při návrhu hlubockého Šteklu, ale vrátil se k němu i později především u realizací hájoven a lesoven na Hlubocku. Zejména u raných realizací a návrhů do poloviny 60. let 19. století lze vyčíst v jeho tvorbě jasná klasicizující schémata, která jsou zřejmá především u sakrálních staveb, ať už se jedná o nerealizovaný návrh Schwarzenberský hrobky známý jako „*Campo Santo*“, který připravoval spolu s Wilhelme Nevenhorstem počátkem 50. let⁹⁹, ale i realizovaná stavba lišovského kostela sv. Václava z let 60. Výrazově se jedná v zásadě o prosté klasicizující stavby o jednoduchých, ale důsledně souměrných schématech, pouze střídavě dekorované zejména obloučkovým vlysem.

⁹⁸ FRÝBOVÁ, Josefína. *Slavné stavby Damase Deworezkého a Jana Sedláčka v jižních Čechách*. Praha 2016, s 9-10.

⁹⁹ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 70-72.

Pozdější Deworezkyho tvorba je odlišná, ale rovněž dobře čitelná. Monumentálnost i prostým realizacím lesoven či hájoven^{100 101} dodával Deworezky mohutnými atikami jaké známe z budovy Šteklu i dalšími detaily inspirovanými v anglické romantické novogotice. Jeho stavby působí fortelně a majestátně a vlastně zcela reprezentují „knížecí“ styl i postavení jejich majitele. Deworezky prostě dokázal naturel Jana Adolfa II. i jeho odkaz do určité míry převést do architektury a produkce jeho stavební kanceláře. Deworezkyho tvorba provázela knížete Jana Adolfa II. po celou dobu, kdy stál v čele schwarzenberského domu a svoji životní pouť završil pouhé dva roky před Deworezkyho smrtí. Byli si tak blízcí i generačně, proto jejich spolupráce mohla bezproblémově fungovat desítky let. Tato symbióza stavebníka s architektem se projevila na určitém osobitém charakteru krajiny především na Hlubocku a Třeboňsku v krajině, která skutečně připomíná Anglii, kterou Jan Adolf II. od mládí tolik miloval a kterou můžeme spatřit na oponě zámeckého divadla na Hluboké.

Poněkud jinou specializaci, než většina ostatních pracovníků ústřední stavební kanceláře schwarzenberských stavitelů, zastával Franz Trostmann (1822-1890). Narodil se do rodiny stavitelské mistra Karla Trostmanna 23. ledna 1822 v Drahobyči v haličské oblasti (na dnešní západní Ukrajině asi 60 km od Lvova).¹⁰² V rámci schwarzenberských stavebních počínů se Trostmann specializoval na stavby průmyslové a byl symbolem pokrokového myšlení při modernizaci celého hospodářství

¹⁰⁰ SOA v Třeboni; Velkostatek Třeboň; inv. č. 1847. Plán hájovny s výčepem v Chlumu u Třeboně, list 2. Datace 1874. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 5. 1. 2016, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/543400>

¹⁰¹ Státní oblastní archiv v Třeboni; Velkostatek Třeboň; inv. č. 2329. Plán stavby nové hájovny v polesí Val. Datace 1889. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 19. 5. 2016, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/544055>

¹⁰² SOA v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 5748. Matrika N; Branná, Lužnice, Nová Hlína, Třeboň. Datace 1867–1875. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 18. 7. 2020, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/8027/166>

knížete Jana Adolfa II. Ve služební tabulce krumlovského stavebního ředitelství z roku 1882 je jeho pracovní pozice celkem výstižně uvedena jako: „Bauingeneuer für Induströsevorschritz – fragen“.¹⁰³ Do schwarzenberských služeb nastoupil v roce 1843 a po dvou letech strávených v Třeboni byl přeložen do Cítolib a následně v roce 1853 do Lovosic. Ještě předtím se 5. října 1852 v Třeboni oženil, vzal si Annu Spiessovou, dceru knížecího stavitelského mistra v Třeboni Johann Spiesse.¹⁰⁴

V severočeských schwarzenberských državách se etabloval na schopného specialistu, a když se v roce 1867 vrátil do Třeboně, měl za sebou monumentální a oceňovanou realizaci schwarzenberského cukrovaru v Sulovicích, nebo přestavbu lovosického hostince U přívozu. Tato stavba připomínající svým objemem spíše romantický zámeček je inspirovaná anglickou romantickou gotikou. Po příchodu do Třeboně projektoval jednu významnou průmyslovou stavbu za druhou. Za všechny jmenujme pivovary v Třeboni (1870,1890) a Protivíně (1873), cukrovar v Protivíně (1869), parní pilu v Třeboni (1866), parní pekárnu v Třeboni (1871), ze sakrálních staveb jmenujme myslivnu svatých Petra a Pavla v Třeboni (1869). Teprve v Třeboni projektoval více i kaple, vnitřní vybavení kostelů či jiné neprůmyslové profánní stavby. I do sakrální architektury přinášel prvky výtvarného elementarismu, který si osvojil v rámci nesčetného množství projektů průmyslových staveb. Pozoruhodná je jeho kaple v Žitné z roku 1868, která má v zásadě architektonický a výtvarný charakter jako soudobé stavby průmyslové. Z Trostmannova příkladu je zřejmé, jak univerzální museli být úředníci schwarzenberského

¹⁰³ Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹⁰⁴ SOA v Třeboni; Sbíрка matrik Jihočeského kraje; inv. č. 5766. Matrika O; Branná, Břilice, Domanín, Herda, Holičky, Lužnice, Majdalena, Nová Hlína, Obora, Přesecka, Stará Hlína, Třeboň I, Třeboň II. Datace 1852–1870. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 16. 10. 2024, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/8045>

stavebního ředitelství, přičemž ani poměrně úzká specializace automaticky neznamenala projektování pouze určitého výseku staveb.¹⁰⁵

V osobním životě Franz Trostmann musel překonávat mnohé obtíže, kdy mu zemřeli dva synové a vyrovnával se s těžkou nemocí. Jako zkušeného specialisty si jej ovšem kníže Jan Adolf II. vážil a pomáhal mu překonat tyto těžkosti zejména finanční výpomocí. Franz Trostmann zemřel 23. ledna 1890, o čemž informoval i denní tisk.¹⁰⁶ V pozici inženýra pro průmyslové či technické stavby ho nahradil kolega Viktor Kroh.¹⁰⁷

Kromě jmenovaných najdeme mezi zaměstnanci stavebního ředitelství celou řadu dalších jmen a množství podepsaných i anonymních projektů. Smrtí Damase Deworezkého skončila jedna důležitá etapa ve schwarzenberském stavitelství, neboť hned roku 1892 došlo k reorganizaci a zrušení vrchního stavebního ředitelství v Českém Krumlově. Na počátku krumlovského vrchního ředitelství se jednalo o poměrně malou instituci, která v roce 1851 kromě ředitele pravidelně zaměstnávala čtyři stavební a jednoho strojního inženýra.

Po řediteli Wilhelmu Nevenhorstovi byl služebně nejstarším pracovníkem českokrumlovského ředitelství Franz Pabutzky (1807-1870) Narodil se 28. listopadu 1807 v Českém Krumlově do rodiny Františka Pabutzkyho, pozdějšího knížecího nadlesního na Hluboké a Anny Steihauserové z Nových Hradů.¹⁰⁸ V letech 1824-1827 vystudoval

¹⁰⁵ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 105-106.

¹⁰⁶ „Nach langem schweren Leiden verschied gestern Herr Franz Trostmann, fürstlich Schwarzenberg'scher Bauingenieur, im Alter von 68 Jahren. Das Leichenbegängniß findet Samstag Nachmittag um 2 Uhr vom Trauerhause, Schnarchergasse Nr. 6, statt.“ Budweisser Zeitung 24. 1. 1890, roč. 29, č.7, s. 6. SOA Třeboň, oddělení Český Krumov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 69.

¹⁰⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 64.

¹⁰⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni; Sbíрка matrik Jihočeského kraje; inv. č. 5765. Matrika O; Branná, Břilice, Domanín, Herda, Holičky, Lužnice, Majdalena, Nová Hlína, Obora, Přeseka, Stará Hlína, Třeboň, Třeboň I, Třeboň II. Datace 1818–1851. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni

polytechnický institut ve Vídni, působil na stavebním oddělení v Českém Krumlově a po roce 1848 do konce 60. let na stavebním oddělení v Citolibech jako stavební adjunkt, knížecí inspicient a později ředitel stavebního oddělení. Na severočeských panstvích se věnoval všem typům staveb, specialistou byl ovšem na stavby průmyslové a technické. Je uváděn jako autor návrhu pece cihelny v Lovosicích (1868)¹⁰⁹, přestavby schodiště zámku v Postoloprtech (1869)¹¹⁰, restaurace „U přívozu“ v Lovosicích (1864), a množství dalších. Franz Pabutzky zemřel 23. února 1870 v Citolibech, byl třikrát ženatý (2 x ovdověl), jeho poslední žena Emilie ho přežila o téměř třicet let.¹¹¹

Již od 50. let 19. století existovala expositura krumlovského stavebního ředitelství v Citolibech kterou vedl po Franzovi Pabutzkym stavební inženýr Anton Jaksch. Ten se narodil se 10. ledna 1825 v Protivíně, jeho otec Andreas Jaksch pracoval jako tesař na schwarzenberském knížecím dvoře v Plavnici, který vedl jako šafář jeho otec Johann.¹¹² Anton Jaksch vystudoval pražskou polytechniku pod

[online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 16. 10. 2024, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/8044>

¹⁰⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Český Krumlov; Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice; inv. č. 3539; sign. 11 h - 11; technický výkres 3538. Profil a půdorys pece cihelny v Lovosicích. Datace 1868. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 10. 11. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/615748>

¹¹⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Český Krumlov; Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice; inv. č. 4031; sign. 15 d - 14; technický výkres 4030. Detailní plán vedlejšího schodiště v zámku Postoloprty. Datace 1869. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 10. 11. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/616266>

¹¹¹ Náhrobek hřbitova Citoliby (hrob č. 176), kde je uvedeno „*Franz Pabutzky hochfürstlich Schwarzenbergischer Baudirector 28.11.1807-23.2.-1870*“ „Dessen Gattin Emilie Pabutzky gebor. Schaller, 3.8.1825-13.6.1899“, archiv autora.

¹¹² SOA v Třeboni; Sbírka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 864. Matrika O; Český Krumlov, Domoradice, Drahoslavice, Kvítkův Dvůr, Metlín, Němče, Nový Dvůr, Pečkovský Mlýn, Slupenec, Větrní, Vlaššovičnick. Datace 1844–1858. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní

vedením profesora Karla Wiesenfelda a po krátké praxi ve vídeňské stavební firmě nastoupil roku 1847 do schwarzenberských služeb, kde začínal jako nádeník na stavbě hlubockého zámku (*Diurnist Frauenberg Schlossbauamt*).¹¹³ Brzy byl ovšem přeložen do Českého Krumlova, kde ještě v roce 1847 projektoval opravu věže Haselburk při vimperském zámku. Oženil se v Českém Krumlově 25. listopadu 1858 s Marií Mikoschovou, dcerou ředitele schwarzenberského panství Netolice Ignáce Mikosche.¹¹⁴

Prakticky celou pracovní kariéru strávil Anton Jaksch jako inženýr v rámci českokrumlovského knížecího stavebního ředitelství a později jako hlavní inženýr (Oberbauingenieur) a představený vedl expozituru v Citolibech. Projektoval prakticky všechny druhy staveb a neměl úplně specifický stavební rukopis. Z jeho realizací jmenujme například přestavbu schwarzenberského pivovaru v Třeboni v roce 1863¹¹⁵, podílel se na přestavbě vimperského zámku v letech 1858-1863¹¹⁶, rovněž je například autorem půvabného návrhu hájovny u rožmberské bašty Smitka

oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 1. 11. 2021, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2900>

¹¹³ Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹¹⁴ SOA v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 864. Matrika O; Český Krumlov, Domoradice, Drahoslavice, Kvítkův Dvůr, Metlín, Němče, Nový Dvůr, Pečkovský Mlýn, Slupenec, Větrní, Vlašťovičnick. Datace 1844–1858. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 1. 11. 2021, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2900>

¹¹⁵ Státní oblastní archiv v Třeboni; Velkostatek Třeboň; inv. č. 1660. Plán přestavby třeboňského pivovaru, list 3. Datace 1863. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 22. 6. 2015, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/543022>

¹¹⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk nové oddělení map a plánů, plány inv.č. 768, sig. G1-9, číslo mapy 1652 a inv.č. 769, sig. G1-10, číslo mapy 1653.

z roku 1861¹¹⁷, nebo zámečku ve Svatém Tomáši (1887). Po ukončení aktivní kariéry žil na odpočinku v Českých Budějovicích a Citolibeč, kde zemřel mezi lety 1903-1905.¹¹⁸

Mezi zkušené stavitele českokrumlovského ředitelství patřil dále Johann Wlasak, který vedl přestavbu zámku na Hluboké a byl absolventem pražském polytechniky. Do knížecích služeb nastoupil v roce 1833 a setrval zde do počátku 70. let. Z dalších absolventů pražské polytechniky najdeme mezi zaměstnanci českokrumlovského stavebního ředitelství Johanna Swobodu, Johann Spiesse či Karla Ebnera. Johann Spiess (nar. 1801) byl synem stavitele Huberta Spiesse z Krásného Dvora a na stavebním ředitelství působil ještě v roce 1853.¹¹⁹ Pražský rodák Karl Ebner (1817-1890) působil v knížecích službách od roku 1840 nejprve krátce v Třeboni a potom celý život v Českém Krumlově, kde to dotáhl až na pozici stavebního inženýra a stal se tak jedním z nestorů tohoto pracoviště.¹²⁰ Zemřel v České Krumlově 19. prosince 1890.¹²¹

Z mladší generace jsou mezi pracovníky českokrumlovského stavebního ředitelství v letech 1882-1886 uvedeni Jan Sedláček, Carl

¹¹⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni; Velkostatek Třeboň; inv. č. 2282. Plán stavby nové hájovny "u Smitky", list 2. Datace 1861. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 2. 5. 2016, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/543989>

¹¹⁸ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1896*. České Budějovice 1896, s. 140.

¹¹⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 5765. Matrika O; Branná, Břilice, Domanín, Herda, Holičky, Lužnice, Majdalena, Nová Hlína, Obora, Přesecka, Stará Hlína, Třeboň, Třeboň I, Třeboň II. Datace 1818–1851. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 16. 10. 2024, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/8044>

¹²⁰ Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹²¹ Státní oblastní archiv v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 882. Matrika Z; Český Krumlov. Datace 1874–1892. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 13. 9. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2918>

Trostmann, Johann Štěrbík ml., Emanuel Froněk, Emil von Harthentall, Martin Wastl, Josef Pensler, Johann Bělohoubek.¹²²

Na samém sklonku činnosti stavebního ředitelství v Českém Krumlově, již po smrti Damase Deworezkyho, jsou jako poslední pracovníci v roce 1891 uvedeni: Kroh Victor (*Maschinen-Oberingenieur*), Bělohoubek Johann (*Bauingenieur*), Krippner Josef (*Baudirections-Adjunct*) Spies Julius (*Baumeister*), Sosna Franz (*Bauzeichner*) a Wastl Martin (*Kanzelist*).¹²³

3.5.2 Stavební sekce – nové rozdělení ústřední stavební správy

Činnost krumlovského vrchního stavebního ředitelství byla po jeho zrušení rozdělena do samostatných stavebních sekcí v Hluboké nad Vltavou, Českém Krumlově a Cítolibech. V Českém Krumlově vzniklo jediné stavební oddělení *Sektion-Bauleitung*, které mělo na starosti i stavební činnost na celém velkostatku. Po jeho vzniku zde v roce 1893 působili: Bělohoubek Johann (*Bauingenieur und Chef der Sektionsbauleitung*), Sosna Franz, (*Bauingenieur*), Reindl Bartholomeus, (*Gardenahauptmann Rechnungsführer*), Hinke Wenzl, (*Baumeister*), Hlavička Josef (*Baumeister*), Wastl Martin (*Kanzelist*), Strahberger Johann (*Wasserleiter*) a Hejný Vinzenz (*Diurnist*).¹²⁴ Sekční oddělení v Českém Krumlově tvořilo v roce 1893 jakýsi mezistupeň před ustanovením ostatních sekcí.

Stavební sekce na Hluboké byla prakticky ustavena až v roce 1895 a personálně byla složena zprvu takto: Sedláček Johann (*Bauingenieur*), Hartenthal Emil von, (*Baumeister*), Markl Franz (*Assistent*), Wondruška

¹²² Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹²³ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1892*. České Budějovice 1892, s. 37.

¹²⁴ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1894*. České Budějovice 1893, s. 37.

Adam (*Wasserleiter*), Wollmann Josef (*Wasserleitergehilfe*).¹²⁵ V roce 1899 nahradil Franze Markla Bohumil Dědek a Adama Wondrušku Thomas Kudláček.¹²⁶ V tomto složení vstoupila hlubocká stavební sekce do 20. století. Nás z hlediska zaměření práce bude zajímat právě stavební sekce na Hluboké, jejímž řízením byl pověřen významný pracovník zrušeného krumlovského ředitelství, tedy inženýr Jan Sedláček.

Jan Sedláček je bezesporu nejznámějším schwarzenberským stavitelem konce 19. století. Narodil se 19. února 1848 v moravských Napajedlech do kupecké rodiny. Po studiích na kroměřížské a olomoucké reálce, kde maturoval v roce 1866, navštěvoval v letech 1867-1871 polytechnický institut ve Vídni¹²⁷, kde po absolvování všeobecného oddělení pokračoval další tři roky studiem stavební školy. Na vídeňském polytechnickém instantu ho vyučovali Carl Wilhelm Doderer, Moritz Wappler, Valentin Teirich a Heinrich von Ferster, který proslul jako autor návrhu Votivního kostela Božského spasitele ve Vídni známého jako Votivkirche. Tento druhý největší vídeňský kostel byl postaven v letech 1856 – 1879 na základě neúspěšného atentátu na císaře Františka Josefa I. v roce 1853 a stal se ikonickou stavbou své doby, jako jeden z prvních čistě novogotických kostelů navržený na principech francouzské gotiky a k jehož výstavbě vnikla kamenická huť.

Po úspěšném absolvování školy a epizodním několikaměsíčním angažmá u rakouských železnic v roce 1871 nastoupil Jan Sedláček 1. dubna 1872 do schwarzenberských služeb,¹²⁸ kde setrval až do roku 1909. Za více než 35 let aktivní služby vytvořil monumentální a pestré

¹²⁵ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1896*. České Budějovice 1895, s. 65.

¹²⁶ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1899*. České Budějovice 1898, s. 68.

¹²⁷ Přihláška s životopisem s Jana Sedláčka srov. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 63.

¹²⁸ Přihláška s životopisem Jana Sedláčka srov. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 63.

dílo. Proslul jako architekt i znalec historické architektury, za svoji práci byl oceněn rytířským křížem řádu Františka Josefa I. či papežským řádem sv. Řehoře, jehož si velice cenil. Svoji dráhu knížecího stavitele započal jako asistent na krumlovském stavebním ředitelství, kde setrval téměř šest let a poté byl přeložen do Citolib, na zdejší expozituru krumlovského ředitelství. V Citolibech strávil celkem více než osm let a vypracoval se zde z asistenta přes kancelistu na kresliče a posléze na stavebního adjunkta. V této pozici se vrátil na krumlovské stavební ředitelství.¹²⁹

V letech 1883-1886 byl pověřen prací ve Vídni, kde se podílel na opravě schwarzenberských domů. Po návratu zpět do Českého Krumlova, působil jako výrazný člen stavebního ředitelství a od 1. ledna 1888 postoupil na pozici stavebního inženýra (Bauingenieur).¹³⁰ Své stavební dílo na krumlovském ředitelství započal podílem na přestavbě kostela v Zadní Zvonkové v roce 1872, následovaly kostely v Lenoře 1874 a ve Svatém Tomáši. Již zde nepochybně využil nabyté znalosti ze studií o gotické architektuře u profesora Ferstela. Projektování sakrálních staveb se Sedláček nevyhýbal, právě naopak, a opakovaně s k nim vracel po celý svůj profesní život. Vrcholem jeho tvorby v tomto segmentu je bezesporu přestavba, či defacto novostavba kostela svatých Petra a Pavla v Hosíně u Českých Budějovic v letech 1899-1902.¹³¹ V roce 1892 byl pak jmenován ředitelem stavební sekce na Hluboké a v této pozici zůstal až do svého penzionování v roce 1909.¹³²

Stavba hosínského kostela byla výraznou kapitolou v Sedláčkově tvorbě a jedná se pravděpodobně o jeho nejznámější samostatnou

¹²⁹ Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹³⁰ Služební tabulka – Dienst Tabelle Baudirection Krumau. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.550, sig. 1N/2, kart. 62.

¹³¹ MAREŠOVÁ, Jana. *Oddaný úředník knížete – architekt Jan Sedláček (1848-1916)*. In: Zprávy památkové péče. Ročník 81, číslo 2. Praha 2021, s 160-167.

¹³² MAREŠOVÁ, Jana. „Byl všude vítán jako známý...“ schwarzenberský památkář Jan Sedláček. In: *Památky jižních Čech. Ročník 6*, České Budějovice 2015, s. 23-24

realizací. O rozšíření kostela v Hosíně bylo rozhodnuto již v roce 1894 s tím, že již od počátku byly jasně dány meze okresním konzervátorem vídeňské centrální komise pro ochranu památek, spočívající zejména v záchraně románské sakristie staré stavby (původní presbiterium) a výstavbě nového kostela v historizujícím duchu ve stylu novogotiky či slohu novorománském. Jan Sedláček následně vypracoval na základě jasného zadání dva návrhy přestavby, přičemž vybraný návrh byl následně schválen k realizaci, ke které došlo v letech 1899-1902. Při stavbě hosínského kostela zúročil Sedláček dlouholeté zkušenosti a znalosti na poli historické architektury a vytvořil vsutku monumentální dílo, které svou pohledovou exponovaností na návrší nad Českými Budějovicemi rámuje ze severozápadní strany panoráma krajského města.¹³³

Jan Sedláček samozřejmě neprojektoval pouze sakrální stavby a do dějin se zapsal i při navrhování staveb hospodářských, konkrétně knížecích dvorů. Na samém sklonku života kníže Jan Adolf II. v rámci modernizace hospodářských provozů zadal Janu Sedláčkovi vypracovat návrh hospodářského dvora Vondrov odpovídající soudobým trendům potřebám nového hospodaření zejména při chovu hospodářských zvířat. Rozměry dvora jsou vsutku monumentální – 180 m x 150 m. Dvůr je zasazen do krajiny a navazuje na osu barokního zámku Ohrada, přičemž je situován na mírně vyvýšeném návrší směrem na Munice. Celému dvoru vévodí mohutná patrová „komora na píci“ situovaná mezi dvě stodoly. Architektura Vondrovského dvora vystavěného v letech 1895-1898 je výjimečná. Rustikální neomítané kamenné zdivo je bohatě členěno v rámci fasád, stejně tak střechy celého areálu. K tématu dvorů se Jan Sedláček ještě jednou vrátil na samém sklonku kariéry, když navrhl pravděpodobně poslední schwarzenberskou novostavbu hospodářského dvora v Boru u Protivína. Typologicky je dvůr zajímavý neotřelým řešením trojlodní budovy chlévů (Kuhstall) s příčným stáním navrženým

¹³³ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 91-93.

pro více než 200 krav.¹³⁴ Fasády dvora z režného zdiva doplněné omítanými pásy odpovídají tvarosloví schwarzenberského stavitelství na samém sklonku mocnářství.¹³⁵

Jan Sedláček však nebyl pouze knížecí stavitelem, byl také výborným znalcem památek a uplatnil se i v památkové péči, která se během druhé poloviny 19. století konstitovala. Mezníkem na poli památkové péče ve střední Evropě, jejíž nedílnou součástí jsou české země, se stal rok 1850, kdy došlo k založení Centrální komise pro výzkum a zachování památek stavitelských ve Vídni, jejímž posláním se stala ochrana a zachování památek. Vznik této komise navazoval na založení podobných institucí v jiných evropských státech, zejména Francii či Prusku a úzce souvisel s budováním profesionální byrokracie v habsburské monarchii po společenských změnách v roce 1848. Centrální komise byla zřízena při Ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných staveb, přičemž jejími exponenty se měli stát tzv. konzervátoři památkové péče v jednotlivých státech monarchie. Úkol Centrální komise spočíval především v klasifikaci a určení hodnoty památek, zjištění jejich fyzického stavu a zajištění jejich ochrany a zachování.¹³⁶

Pro další praxi výkonu památkové péče se stala rozhodující vyhláška z roku 1873, která specifikovala činnost, působnost a pravomoci konzervátorů památkové péče v daných okrscích, na něž měla být rozdělena celá monarchie. Jejich činnost měla být jednak praktická, tedy spolupráce se stavebními orgány a tzv. korespondenty památkové péče. Práce korespondentů památkové péče spočívala především v informování konzervátorů a Centrální komise o stavu a ochraně památek v příslušném obvodu. Tímto korespondentem se stal právě Jan Sedláček, který přispíval

¹³⁴ Návrh stáje dvoru Bor. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.735, sig. 17 i, kart. 272.

¹³⁵ ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory na bývalých panstvích v Čechách*. Praha 2016, s 377-406.

¹³⁶ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích stručný nástin*. Praha 1987, s. 9.

do odborných periodik Centrální komise i do jiných časopisů. Geograficky se věnoval především Českokrumlovsku a Prachaticku.¹³⁷

V době, kdy Jan Sedláček tvořil, řešila právě památková péče základní principy a otázky toho, jak nakládat s památkovým fondem. V památkové péči vykryštovaly dva základní principy ve vztahu k památkové obnově, přístup konzervační a přístup rekonstrukční spolu s přístupem puristickým. Hlavním principem konzervačního přístupu byla snaha v co nejmenší míře zasahovat do historicky dochovaného vzhledu a hmoty památky. Oproti tomu rekonstrukční přístup se pokoušel o maximální rekonstrukci předpokládaného původního stavu památky, výměnu historických konstrukcí i jejich doplňování. Oba přístupy ve sledovaném období ožívaly, přičemž v prvním období do 70. let 19. století převažoval spíše přístup konzervační, později převládł naopak výrazně přístup rekonstrukční podpořený především soudobou oblibou historizujících slohů. Od počátku 20. století byl na vzestupu opět přístup konzervační, který preferovala Centrální komise, reprezentovaná jeho zastánci Aloisem Rieglem a později Maxem Dvořákem.¹³⁸

Sedláčkovo stavební dílo tento vývoj defacto reflektuje, přičemž dominantní roli hrál v jeho případě vždy přístup puristicko-rekonstrukční. Základ tomuto vidění světa Sedláček položil již během svých studií na polytechnickém institutu ve Vídni, kde byl pod přímým vlivem osobností, kteří tento trend razily. Jan Sedláček tyto principy uplatňoval systematicky, když se věnoval úpravám staré sakrální architektury, tedy přestavbám patronátních kostelů zejména ve Svatém Tomáši, Boleticích,

¹³⁷ MAREŠOVÁ, Jana. „Byl všude vítán jako známý...“ schwarzenberský památkář Jan Sedláček. In: *Památky jižních Čech. Ročník 6*, České Budějovice 2015, s. 23-24.

¹³⁸ NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie. In: *Péče o architektonické dědictví Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. Praha 2008. s. 17.

Nákří, Třeboni, Prachaticích, Netolicích, Bavorově či již zmíněném Hosíně.¹³⁹

V roce 1907 ovšem Sedláček narazil, když předložil ambiciózní návrh přestavby patronátního kostela sv. Alžběty v Protivíně, kde namísto stávajícího ranně barokního kostela navrhl vybudovat zcela novou trojlodní novogotickou pseudobaziliku. O stavbu se prostřednictvím c. k. konzervátora, známého autora monumentálního díla Hrady a zámky v království českém, Augusta Sedláčka, který působil v nedalekém Písku, zajímala i vídeňská Centrální komise, vedená v tu dobu již Maxem Dvořákem. Ta návrh jednoznačně odmítla, stejně jako Sedláčkem navrženou novogotickou přestavbu kostela ve vedlejší Krči u Protivína předloženou rovněž v roce 1908, ale to bychom předbíhali. Jakkoliv jsme výše viděli, že podobné Sedláčkovy návrhy byly Centrální komisí běžně schvalovány ještě v 90. letech 19. století, o deset let později už to i díky působení Aloise Riegla či Maxe Dvořáka možné nebylo a puristické návrhy nebyly Centrální komisí akceptovány. Jan Sedláček se se závěry komise nikdy nesmířil a rozhodl se na funkci ve schwarzenberské kanceláři rezignovat a odejít na penzi.¹⁴⁰

Ani po odchodu z aktivní služby Jan Sedláček nezahálel, právě naopak. Mohl se konečně více věnovat činnosti, která mu přinášela radost, soupisům a popisům památek. Práci na soupisech památek bral Jan Sedláček velmi zodpovědně a čistě vědecky. Ač byl velký vlastenec, politickou otázku do tohoto díla nikdy nezapojoval. Na soupisech spolupracoval především s archiváři Františkem Marešem a Hynkem Grossem. Právě František Mareš je uváděn jako spoluautor všech soupisů, na kterých Jan Sedláček pracoval a které byly vydány. První soupis památek se týkal třeboňského politického okresu a byl vydán již v roce

¹³⁹ MAREŠOVÁ, Jana. „Byl všude vítán jako známý...“ schwarzenberský památkář Jan Sedláček. In: *Památky jižních Čech. Ročník 6*, České Budějovice 2015, s. 23.

¹⁴⁰ IVANEGA, Jan. „Budova gotického slohu“ či „Jednoduchý barokový styl“? Přestavby schwarzenberských patronátních kostelů v Krči a Protivíně. In: *Archivum Trebonenze XIII/2014 Odborné periodikum Státního oblastního archivu v Třeboni*. Třeboň 2014, 61–74.

1900.¹⁴¹ Druhý v pořadí vyšel soupis mapující památky na Prachaticku, ten se dostal na světlo světa ovšem až v roce 1913.¹⁴² Poslední oblast, které se Jan Sedláček odborně věnoval, bylo Českokrumlovsko, kde byly práce rozděleny na dvě části, město a venkov. Zatímco soupis památek pro Českokrumlovsko Jan Sedláček dokončil a vyšel v roce 1918¹⁴³, práce na soupisu mapující památky ve městě Český Krumlov včetně zámku však Janu Sedláčkovi nebylo přáno dokončit. Zemřel 31. srpna 1916 na zámku v České Krumlově a pohřben je na Centrálním hřbitově ve Vídni.¹⁴⁴

Smrt Jana Sedláčka vyvolala ohlas v dobovém tisku, nekrology se týkaly jak jeho stavitelské práce, tak i jeho charakteru, dobročinnosti, laskavé povaze a pracovnímu nasazení. Právě to se mu stalo nakonec osudným, práce na soupisech byly velmi vyčerpávající a Jan Sedláček si dlouhodobě stěžoval na zdraví a přetížení.¹⁴⁵ Soupis památek týkající se města Český Krumlov vyšel až v roce 2017 s přispěním editorky Jany Marešové.¹⁴⁶

Významnou postavou, která spolu s Janem Sedláčkem působila v rámci Hlubocké stavební sekce, byl Emil von Harthental (1856-1922). Narodil se 26. června 1856 v Třeboni do rodiny asistenta knížecího

¹⁴¹ MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese třeboňském*. Praha 1900.

¹⁴² MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres Prachaticko*. Praha 1913.

¹⁴³ MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres Český Krumlov I. Venkov*. Praha 1918.

¹⁴⁴ Státní oblastní archiv v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 887. Matrika Z; Český Krumlov, Dobrkovický Hamr, Domoradice, Drahoslavice, Kvítkův Dvůr, Metlín, Němče, Nový Dvůr, Pečkovský Mlýn, Pinskrův Dvůr, Slupenec, Větrní, Vlašťovičnick. Datace 1914–1929. In: *DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni* [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 18. 7. 2020, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2923>

¹⁴⁵ MAREŠOVÁ, Jana. „Byl všude vítán jako známý...“ schwarzenberský památkář Jan Sedláček. In: *Památky jižních Čech. Ročník 6*, České Budějovice 2015, s. 22-28.

¹⁴⁶ MAREŠ, František; SEDLÁČEK, Jan; MAREŠOVÁ, Jana. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese českokrumlovském*. Praha 2017.

lesního úřadu Aloise von Hartenhal a Marie rozené Scholberger, dcery třeboňského důchodního Hynka Scholbergra.¹⁴⁷ Do schwarzenberských služeb nastoupil v roce 1875 na tehdejší exposituru v Citolibech. V roce 1893 se přesunul na pozici baumeister do Postoloprta a v roce 1896 ve stejné pozici nastoupil na hlubockou stavební sekci. Zde se podílel jako spolupracovník Jana Sedláčka na jeho nejvýznamnějších projektech, zejména na stavbě hospodářského dvora ve Vondrově, v roce 1906 navrhl novou zahradní kavárnu ve Vídni¹⁴⁸ a ve stejném roce různé drobné úpravy na hlubockém zámku. Od roku 1907 je uváděn jako hlavní inženýr (Bauoberingenieur) stavební sekce v Českém Krumlově¹⁴⁹, kde se projektantsky podílel především na průmyslových stavbách v rámci knížecích dolů na tuhu v Černé v Pošumaví.¹⁵⁰ Poslední projekt, který

¹⁴⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 5746. Matrika N; Třeboň. Datace 1852–1857. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 30. 4. 2010, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/8025>

¹⁴⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Český Krumlov; Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice; inv. č. 9731; sign. 25 d - 8; technický výkres 10173. Nová kavárna v zahradním paláci ve Vídni. Datace 1908. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 10. 11. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/611860>

¹⁴⁹ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1907*. České Budějovice 1906, s. 51.

¹⁵⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Český Krumlov; Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice; inv. č. 2469; sign. 9 f - 21; technický výkres 2468. Plánek na postavení budov u šachty sv. Mořice v tuhových dolech v Černé v Pošumaví. Datace 1908. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 10. 11. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/614654>

vypracoval, je na stavbu tříkatrové pily v Želnavě z roku 1920.¹⁵¹ Emil von Hartental zemřel v Českém Krumlově 17. ledna 1922.¹⁵²

Po odchodu Jana Sedláčka na penzi převzal vedení hlubocké stavební sekce Bohumil Dědek (1871-1925). Narodil se 2. června 1871 v Petrašovicích na Liberecku. V letech 1888-1896 vystudoval pozemní stavitelství na české technice v Praze. Do schwarzenberských služeb nastoupil v roce 1899 a hned se podílel na stavbě hosínského kostela. V roce 1909 se ujal řízení stavební sekce na Hluboké a v roce 1912 navrhl budovu schwarzenberské ústřední účtárny v Jeronýmově ulici v Českých Budějovicích a o dva roky později nájemní domy na nedaleké Žižkově třídě (Restaurace u Koníčka) v Českých Budějovicích. Od roku 1921 vedl pražskou stavební sekci a zemřel v roce 1925.¹⁵³

Poslední stavební sekce v Citolibech nebyla nikdy fakticky zřízena a na místo ní došlo v roce 1904 k ustavení pražské sekce s oficiálním názvem „*Sektionsbauleitung f.d. nordböh. Domainen Prag, Hradčín*“. Mezi její pracovníky v roce 1904 patřili: Krippner Josef (Oberingenieur und Baumeister), Kaftan Rudolf (Assistent und Baumeister), Fenzl Josef (technische Hilfskraft).¹⁵⁴

¹⁵¹ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Český Krumlov; Schwarzenberská ústřední stavební správa České Budějovice; inv. č. 3109; sign. 9 k - 56; technický výkres 3108. Stavba tříkatrové pily v Želnavě. Datace 1920. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 10. 11. 2022, [cit. 2024-12-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/615298>

¹⁵² Státní oblastní archiv v Třeboni; Sběrka matrik Jihočeského kraje; inv. č. 887. Matrika Z; Český Krumlov, Dobrkovický Hamr, Domoradice, Drahoslavice, Kvítkův Dvůr, Metlín, Němče, Nový Dvůr, Pečkovský Mlýn, Pínskruv Dvůr, Slupenec, Větřní, Vlašťovičnick. Datace 1914–1929. In: DigiArchiv Státního oblastního archivu v Třeboni [online]. Státní oblastní archiv v Třeboni, © 2007–2024, poslední aktualizace 18. 7. 2020, [cit. 2024-12-11]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2923>

¹⁵³ VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2023. s. 163-164.

¹⁵⁴ *Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1905*. České Budějovice 1904, s. 148.

3.5.3 Stavební úředníci na panství a velkostatecích

Kromě ústředních úřadů knížecí správy byli součástí schwarzenberské stavební správy také pracovníci jednotlivých panství a později velkostatků. Nejednalo se o velká oddělení a mnohdy to byl pouze jeden pracovník na celý velkostatek. Stavební správa nebyla historicky navíc zřízena ani na všech velkostatecích. Přesto se jednalo o důležitou součást systému, jednotlivé správy panství mohly operativně připravovat stavební a údržbové práce a s péčí řádného hospodáře zvelebovat spravovaný majetek. Seznam pracovníků jednotlivých velkostatků ve sledovaném období je přehledně zpracován v tabulce v příloze (příloha číslo 1).

3.6 Schwarzenberský sloh

Výtvarné a slohové řešení staveb navržených schwarzenberskými úředníky neslo v druhé polovině 19. století originální rukopis, pro který zdomácnělo sousloví „*schwarzenberský sloh*“. Tento termín úzce souvisí především se stavbami „vrchnostenskými“, tedy se stavbami sloužícími primárně pro obsluhu velkostatkového hospodářství a správy majetku. Nejedná se tedy primárně o sloh pro vysokou architekturu, ale spíše o mnohdy okrajový typ často banálních staveb, na nichž lze ovšem spolehlivě najít rukopis schwarzenberských stavitelů.

Jindřich Vybíral definuje schwarzenberský sloh následovně: „*Jeho rodokmen je stejně racionalistický jako romantický: výchozím momentem je spojení lomového kamene a režného zdiva, tedy nejdostupnějších nejlevnějších materiálů z vlastních zdrojů, jejichž malebný účín je umocněn hojným dekorativním detailem. Zvolený repertoár připouští individuální i „stylové“ varianty, jež všechny směřují k obecně rozpoznatelnému a soudržnému celku. Stavby provedené v tradiční formě a materiálu, jakož i v citlivě dimenzovaném měřítku, zakomponovány do*

*krajinného rámce Třeboňské pánve i Pošumaví, spoluvytvářejí genia loci jižních Čech...“.*¹⁵⁵

Tato definice v zásadě shrnuje vizuální působení i okolnosti vzniku staveb schwarzenberské produkce ve druhé polovině 19. století. Je také ovšem třeba dodat, že hospodářských a provozních staveb z neomítaného zdiva najdeme z tohoto období dost i v jiných oblastech Čech i Moravy. Přesto lze schwarzenberské stavby skutečně rozpoznat a identifikovat v krajině i v zástavbě. Kořeny tohoto fenoménu lze na schwarzenberských panstvích dohledat snadno a poměrně jednoduše je vysvětlit. Souvisejí úzce se stavbou zámku Hluboká a okolnostmi, za kterých vznikal. Okolnosti stavby zámku jsou podrobně rozvedeny v následující kapitole, ale v zásadě je lze shrnout tak, že stavba zámku byla neskutečně nákladná, trvala dlouho a týkala se nikoliv jen zámeckého návrší, ale ovlivnila podobu celého městečka.

Samotný zámek, ani jeho autora Franze Beera, jistě nelze označit za reprezentanty schwarzenberského slohu, ovšem díky velkoleposti přestavby a z ní vyplývající astronomické finanční náročnosti logicky vyplynuly limity pro stavby doprovodné, tedy pro civilní i duchovní správu městečka zásadní. První z budov je nový úřednický dům v podhradí na místě zbořeného dvora z let 1843-1846, navržený Franzem Beerem s čistě klasicistní hmotou, vyvedený ovšem již z lomového neomítaného zdiva doplněný reznými cihelnými prvky. V podstatě stejně materiálově vyveden je kostel svatého Jana Nepomucké, rovněž od Franze Beera z let 1843-1847 a poslední je krytá Beerova jízdárna z let 1845-1847. Všechny tyto stavby nesou signifikantní znaky pro schwarzenberský sloh a jistě byly architektonickou inspirací pro Beerovi následovníky. Zároveň splňovaly důraz na co největší úsporu, neboť vše ostatní pohlcovala stavba zámku.

Prvním následovníkem byl Beerův přímý nástupce na přestavbě hlubockého zámku a pozdější ředitel schwarzenberské stavební správy Damasus Deoworezky. Jeho největší samostatná realizace, úřednický dům

¹⁵⁵ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 101-102.

zvaný Štekl v předpolí hlubockého zámku navrženy v roce 1862 opět splňuje všechny znaky schwarzenberského slohu, navíc se ještě svou architekturou snaží doplnit symbioticky budovu zámku a vytvořit harmonii celého zámeckého návrší.

Právě postava Damase Deworezkyho je podle mého názoru pro tvář schwarzenberské stavební produkce ve druhé polovině 19. století zásadní. Tím, že Deworezky pracoval přímo s Beerem na Hluboké i tím, že v podstatě 40 let byl hlavní tváří krumlovského stavebního ředitelství a minimálně schvaloval veškerou jeho produkci, tak je bytostně spojen se schwarzenberskou architekturou i její podobou. Právě Štekl bychom mohli označit za první stavbu ve schwarzenberském slohu.

V širším vymezení lze pod pojem schwarzenberský sloh zařadit i stavby průmyslové s mnohdy výrazným historizujícím architektonickým výrazem, zejména stavby Franze Trostmanna a jeho kolegů z krumlovského ředitelství. Právě kontinuita tohoto pracoviště posunula a rozvíjela určité specifické ztvárnění schwarzenberských staveb v čase i v širším regionu. Deworezkyho slohovým následníkem je nepochybně Jan Sedláček, který právě z neomítaného zdiva navrhl své nejslavnější stavby – kostel svatých Petra a Pavla v Hosíně nebo dvůr Vondrov. Byť tyto realizace slohově nepřipomínají své předchůdce starší o celých 50 let, právě materiálová kontinuita a kvalitní architektonická práce, tedy uměřená hmota, zasazení objektu v krajině a celková architektura objektu jsou jejich společným jmenovatelem.

Z široké palety Sedláčkova díla je zřejmé, že „uměl“ navrhovat i standartní dobové objekty, například městské domy, školy apod., které z dobové produkce nijak nevybočují, ovšem u některých zejména hospodářských staveb lze pozorovat úmyslné architektonické pojetí právě se zapojením lomového zdiva v kombinaci s režným zdivem. Nakonec ani celkové architektonické ztvárnění nemuselo být historizující, jak dokazuje novostavba dvoru Bor u Protivína z let 1907-1908 navržená Janem Sedláčkem. Právě hlubocká stavební sekce, kterou Sedláček vedl, nejvíce navázala svojí činností na krumlovské stavební ředitelství a v čase dále přenesla určité zásady forem schwarzenberské architektury, forem tolik srostlých s jihočeskou krajinou, se kterou jsou spojené. Ani toto není

náhoda, právě ve druhé polovině 19. století docházelo k masivním úpravám venkovské krajiny, výsadbám alejí, stromořadí, které doplnily stavební dominanty v krajině a umocnily její působení. Vrátime-li se zpět ke stavbě hlubockého zámku, vidíme vlastně stejná romantická východiska, se kterými schwarzenberští stavitelé pracovali ještě o 50 let později.

4 Přestavba zámku Hluboká jako přelomová událost v dějinách schwarzenberské stavební produkce

4.1 Shrnutí dějin a stavebních dějin do roku 1839

Zásadním stavební počinem v dějinách schwarzenberského stavitelství v 19. století je nepochybně přestavba jejich sídla v Hluboké nad Vltavou, centrem stejnojmenného panství, které Schwarzenbergové získali do své držby v roce 1661. Samotné dějiny tohoto sídla spadají hluboko do středověku, první zmínka o Hluboké pochází z roku 1285, kdy zde seděl Vítek z Hluboké.¹⁵⁶ Ten se ovšem k tomuto královskému majetku dostal až zprostředkovaně, neboť jeho bratrem byl Závíš z Falkenštejna, který hlubocké panství získal po smrti Přemysla Otakara II. Závíš z Falkenštejna byl ovšem za své aktivity popraven v roce 1290 právě na Hluboké a hlubocké panství se jako královský majetek dostávalo v dalších staletích opakovaně do zástavy.

V roce 1490 panství Hluboká zastavil král Vladislav II. Vilémovi z Pernštejna, po němž Hlubokou držel jeho synové Vojtěch a Jan, který ji postoupil svému švagrovi, Ondřeji Ungnadovi ze Suneku. Od roku 1562 držel Hlubokou Jáchym z Hradce. V 16. století lze pozorovat na hlubockém zámku bohatou stavební aktivitu jeho majitelů, především potom posledně jmenovaného Jáchyma z Hradce, který celý zámek přestavěl v pozdně renesančním duchu pod vedením Baltasara Maggiho. Stavební změny zasáhly především samotné budovy zámku, kdy paláce bylo spojeny příčným traktem, čímž došlo k rozdělení nádvoří na dvě části a vzniku základního půdorysného schématu, který přetrval dodnes. Hluboká se na sklonku 16. století zařadila díky zásadním úpravám spojeným s Baltasarem Maggim vedle dalších významných jihočeských sídel, tedy Jindřichova Hradce, Českého Krumlova či Telče.

¹⁵⁶ V této kapitole využiji pro citaci podrobnou archivní rešerši Pavla Zahradníka, který měl přístup i k nezpracovaným a nově neevidovaným pramenům. Odkaz na původní citaci tedy označím zkratkou CDZ (Citováno dle Zahradník) za příslušnou citací, ZAHRADNÍK, Pavel. *Hluboká, zámek. Dějiny objektu*. Praha 2003 (strojopis uložený v archivu NPÚ, ú. o. p. České Budějovice).

V roce 1598 přešlo hlubocké panství prodejem do rukou Bohuslavovi Malovcovi z Malovic, jehož synům bylo následně zkonfiskováno po bitvě na Bílé hoře za účast během stavovského povstání. Hlubocké panství jako konfiskát přešlo poté do rukou císařského vojevůdce dona Baltasara de Marradas, který v roce 1628 koupil panství do dědičného vlastnictví od královské komory.¹⁵⁷ Se stavební aktivitou Dona Baltasara de Marradas je spojována především výstavba objektu „Fructus belli“ v předpolí zámku, který zanikl v 19. století. V držení Marradasů zůstalo hlubocké panství do roku 1661, kdy se Don Bartolomeo Marradas rozhodl pro přesunutí majetkové základny rodu zpět do Španělska, a tak jej prodal dne 1. října 1661 za 385 000 zl. Janu Adolfovi hraběti ze Schwarzenbergu.¹⁵⁸ Toto datum lze považovat za přelomové v dějinách panství i celého zámku, neboť jeho dnešní podoba je výsledkem stavební činnosti Schwarzenbergů, kteří jej drželi dalších téměř 300 let až do roku 1947.

Po získání panství do rukou Schwarzenbergů neprobíhaly na zámku zásadnější stavební práce a jejich aktivity se soustředili zejména na údržbu a drobné úpravy objektu. O jeho tehdejší podobě obsáhle referuje urbář z roku 1677, kde se v úvodu dočteme o základní dispozici celého rozsáhlého areálu, která byla situována kolem pěti nádvoří. Horizontálně byl areál členěn na podlaží, kdy přízemí sloužilo hospodářským účelům, první a druhé patro byly potom obytné. Základní charakter zámku zůstával pozdně renesanční z dob stavebních úprav provedených za pánů z Hradce. Předpolí zámku sloužilo především pro správu panství a rovněž tvořilo hospodářské zázemí zámku.¹⁵⁹

¹⁵⁷ BÍLEK, Tomáš Václav. *Dějiny konfiskací v Čechách po. r. 1618*. Praha, 1882. s. 349-351.

¹⁵⁸ NA, Desky zemské větší, 314 N 14r – N 24r. CDZ

¹⁵⁹ SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká, sig. I 6G beta No 7a/4. CDZ

V následujících letech probíhaly opět dílčí údržbové práce a méně rozsáhlé stavební úpravy, které připravoval a realizoval od počátku 80. let 17. století knížecí stavitel Giacomo Antonio de Maggi.¹⁶⁰

Právě s osobností Adama Františka ze Schwarzenbergu (1680-1732) je spojená rozsáhlá stavební činnost rodu v barokním období. Hlavou rodu se stal v roce 1703 po smrti svého otce Ferdinanda knížete ze Schwarzenbergu (1652-1703) a plynule navázal na jeho stavební činnost. V prvních letech jeho vlády působil ještě jako hlavní knížecí stavitel Giacomo Antonio de Maggi, na jehož místo po jeho smrti v roce 1707 nastoupil pražský architekt a stavitel Pavel Ignác Bayer.¹⁶¹

První Bayerovou stavební akcí na Hluboké byla adaptace zámecké kaple a stavba obydlí pro kaplana a další práce na zámeckých interiérech. Právě rozsáhlé práce na kapli, která byla vnímaná jako duchovní centrum zámeckého areálu, předznamenaly další rozsáhlé práce stavebně dožíváních objektů. Staré zámecké krby začaly být nahrazovány moderními kamny a celkově kníže dbal na modernizaci objektu, která

¹⁶⁰ Giacomo Antonio de Maggi (1651? - 1706) – knížecí stavitel, který rovněž paralelně působil ve službách Eggenbergů, a nárazově i jinde. Pocházel z Bruzelly v jižním Švýcarsku a do schwarzenberských služeb nastoupil v roce 1665 a jeho stavby poměrně výrazně ovlivnily stavitelství na schwarzenberských i eggenberských panstvích, byť jeho tvorba byla poměrně konzervativní a často čerpala z renesančního tvarosloví posledních Rožmberků. Jeho bohatá stavební produkce byla soustředěna na knížecí majetky zejména v jižních Čechách. Srov. VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004. s. 389-391.

¹⁶¹ Pavel Ignác Bayer (1658-1733) – pražský architekt a stavitel, jedna z předních osobností barokního stavitelství na našem území první třetiny konce 17. a počátku 18. století. Narodil se v Jihlavě, ale řemeslu se naučil v Praze u Franceska Luraga. Když nastoupil do schwarzenberských služeb v roce 1702 jako stavitel pro panství Postoloprty, měl za sebou již řadu realizací zejména v Praze. Po smrti Giacoma Antonia de Maggi jej vystřídal na pozici hlavního knížecího stavitele, kterému vypomáhal již v letech 1705-1706 v době jeho nemoci při stavbě hlubocké sýpky. Za nejvýznamnější Bayerovy práce ve schwarzenberských službách lze označit přestavbu zámku v Postoloprtech, a především novostavbu loveckého zámku Ohrada v letech 1708-1713. Podílel se ovšem i na celé řadě dalších přestaveb, zejména sakrálních staveb, ale i například hospodářských dvorů v celém regionu. Architektonická produkce Pavla Ignáce Bayera vycházela především z pražských staveb druhé poloviny 17. století, v kteréžto epoše poněkud invenčně ustrnul, přesto jej charakterizovala velká znalost klasického tvarosloví. Srov. VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004. s. 47-50.

vedla k výrazně pohodlnějším pobytům v jeho zdech jak pro něho, tak i pro jeho hosty. Za zásadní lze považovat výstavbu loveckého zámku Ohrada v těsném sousedství Hluboké, realizovanou a prováděnou zejména v letech 1708 – 1813 rovněž Pavlem Ignácem Bayerem. Jednalo se o zakázku nanejvýš exponovanou, na které stavebník, tehdy mladý Adam František ze Schwarzenbergu, hodlal demonstrovat své ambice předního šlechtice na prahu kariéry, a kterému přikládal stěžejní reprezentativní význam. Prvotní návrh byl ze strany knížete odmítnut a Bayer jej musel zásadně přepracovat zejména v duchu soudobé vídeňské architektury.

Celkově nelze spolupráci Adama Františka ze Schwarzenbergu a Pavla Ignáce Bayera vnímat jako idylickou. Důvodů bylo jistě více, na jedné straně ambice a přesah stavebníka, na druhé Bayerovo konzervativní a nepřilíhající současné pojetí staveb, ale i problematičtější osobnost i nákladný životní styl, který v kombinaci s jeho častými selháními a nedůsledností byly trnem oku vládnoucího knížete. Konkrétní činy a události nejsou předmětem této práce a byly dostatečně popsány v odborné literatuře. Nepochybně lze ovšem říct, že působení Pavla Ignáce Bayera schwarzenberské stavitelství nesmírně pozvedlo a zprofesionalizovalo. Pavel Ignác Bayer byl však v říjnu 1721 ze schwarzenberských propuštěn.¹⁶²

Celkově provedl Pavel Ignác Bayer během svého téměř dvacetiletého působení řadu dílčích, ale zásadních úprav, které se týkaly především interiérů a postupně upravovaly původní dožilé interiéry pro potřeby a vkus knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu. Veškeré práce s ním také Bayer poměrně podrobně konzultoval a některé realizace dokonce stavebník odmítl a nařídil je předělat. Asi nejvýznamnější hlubockou stavební akcí podle plánů Pavla Ignáce Bayera byla realizace velkého sálu započatá v roce 1717, místa, na něhož kladl stavebník nejvyšší nároky. Sál zaujmul prostor dvou menších renesančních sálů v severním křídle, podlaha byla provedena ze dvou barev kamenných desek, interiér doplňovaly krby s kamenným ostěním a strop zdobila

¹⁶² ŠANDA, Pavel. *Anton Erhard Martinelli (1684-1747). Vídeňský architekt ve Schwarzenberských službách*. České Budějovice 2020. s. 38-41.

rozsáhlá freska od vídeňského malíře Johanna Georga de Werle znázorňující apoteózu schwarzenberského rodu. Na Hluboké se vystřídala řada umělců a řemeslníků, kromě Werleho například budějovický sochař Josef Dietrich, autor známé Samsonovy kašny na českobudějovickém náměstí.¹⁶³

Pavla Ignáce Bayera nahradil ve funkci knížecího stavitele od ledna 1722 Anton Erhard Martinelli¹⁶⁴, který byl schwarzenberskou knížecí správou najímán na jednorázové akce již dříve. Snad po zkušenostech s Bayerem byl sepsán po Martinelliho nástupu knížecí reskript, který podrobně stanovil povinnosti knížecího stavitele. Reskript ošetřoval výši platu stavitele, který se skládal z výnosu z pěti panství, pravděpodobně jeho výši ještě ovlivňovalo množství stavebních akcí a doplněn byl deputátem. Ošetřeny byly povinnosti stavitele, zejména obhlídky staveb na jednotlivých panstvích a cestovní náklady na tyto obhlídky. Základní vymezení jeho činnosti se týkalo především rozsáhlých fideikomisních panství Hluboká a Třeboň, dále potom na alodiálním panství Protivín a statku Chřešřovice. Mimo jižní Čechy to bylo fideikomisní panství Postoloprty, palác v Praze, Alodiální panství Mšec, Vlčice, Jinonice, Velké Lipno a Toužetín. Kromě toho byl Martinelli několikrát knížetem vyslán na bývalá eggenberská panství Krumlov, Netolice, Vimperk, Prachatice a Orlík, které jinak měly samostatnou stavební správu.¹⁶⁵

¹⁶³ IVANEGA, Jan. *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014. s. 25-30.

¹⁶⁴ Anton Erhard Martinelli (1684-1747) Narodil se ve Vídni do rodiny stavitele a zednického mistra Francesca Martinelliho, kde se rovněž vyučil. Jeho architekturu řadíme ke klasicizujícímu baroku. V letech 1721-1732 působil ve schwarzenberských službách, od roku 1733 pracoval pro Liechtensteiny. Kromě toho současně pro další stavebníky, zejména pro Řád německých rytířů a další aristokratické zákazníky, působil rovněž v císařských službách. Spolupracoval s Johannem Emanuelem Fischerem z Erlachu, jehož projekty realizoval a ve stejné pozici s Antoniem Baduzzim. Podílel se na nesčetných drobných i zásadních realizacích především na zámcích v Hluboké, v Protivíně, Třeboni, Postoloprtech, Českém Krumlově, Praze, Mšeci, Orlíku. Výraznou stopu zanechal na patronátních stavbách i tváři mnoha hospodářských dvorů. VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004. s. 402.

¹⁶⁵ ŠANDA, Pavel. *Anton Erhard Martinelli (1684-1747). Vídeňský architekt ve Schwarzenberských službách*. České Budějovice 2020. s. 42-46.

Během působení Antona Erharda Martinelliho ve schwarzenberských službách došlo de facto ke druhé etapě barokní přestavby hlubockého zámku, kterou můžeme vymezit obdobím mezi léty 1722-1728, kde stejně jako na mnoha dalších stavbách, navázal na dílo svého předchůdce Pavla Ignáce Bayera. Základní půdorysné schéma zámku se po barokní přestavbě rozšířilo na tři nádvoří plně obestavěné budovami. Právě práce na rekonstrukci a výstavbě budov kolem prvního nádvoří v závěru svého působení připravil Pavel Ignác Bayer, ovšem realizovány byly až Antonem Erhardem Martinellim. Práce na vstupním křídle byly dokončeny v roce 1724, budova funkčně zahrnovala především novou kuchyni a další provozní zázemí zámku.¹⁶⁶

Samostatnou kapitolu v rámci nového vstupního křídla představuje hlavní vjezd do zámku s portálem a vraty realizované podle Martinelliho návrhů v letech 1724-1725. V této době rovněž byly zahájeny práce na postupné obnově zámeckých fasád. Práce realizovali kromě Martinelliho, který byl zaměstnán na dalších stavbách, především hlubočtí políři Lorenz Habel a později Pavel Schiessel. Zajímavá je skutečnost, že již v tomto Schwarzenbergové pracovali s historickým odkazem i pamětí na předchozí majitele, o čemž svědčí příklad z roku 1729, kdy Adam František ze Schwarzenbergu rozhodl o opravě erbu Marradasů nad schodištěm do sálu.¹⁶⁷

Práce na Hluboké i dalších panstvích byly přerušeny náhlou smrtí Adama Františka ze Schwarzenbergu v roce 1732 a následnými finančními těžkostmi rodiny po jeho smrti. K obnovení prací došlo až v roce 1743, kdy došlo k demolici fortifikačních prvků poškozených šestiměsíčním neúspěšným obléháním zámku bavorsko-francouzským vojskem v rámci války o rakouské dědictví. Tyto práce již nařídil provést mladý kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu, který přebral správu rodového majetku po smrti své matky v roce 1741, neboť v době otcovy smrti mu bylo 10 let. Práce na hlubockém zámku dále pokračovaly spíše drobnými realizacemi a

¹⁶⁶ SOA Třeboň, f. Velkostatek Hluboká, sig. I. 6 R 2. CDZ

¹⁶⁷ IVANEGA, Jan. *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014. s. 24.

údržbou, po roce 1761 nařídil kníže provést rozsáhlejší opravy zámku, v jejichž rámci byly realizovány i nové fasády dokončené snad v roce 1769. O stavu a podobě zámku se zachovala obširná zpráva sepsaná hlubockým hejtmanem Janem Karlem Zelenkou adresovaná knížeti. Vyplývá z ní mimo jiné i skutečnost, že kníže poměrně výrazně zasahoval do podoby fasád zámku.¹⁶⁸

V barokní podobě se zámek s drobnými úpravami zachoval až do 30. let 19. století, kdy v roce 1833 zemřel kníže Josef ze Schwarzenbergu a na jeho místo nastoupil jeho syn Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu. Tato událost měla zásadní vliv na podobu hlubockého zámku, resp. ve svém důsledku na celou stavební činnost Schwarzenbergů v dalším období a je proto zapotřebí si pohnutky stavebníka a další okolnosti přiblížit podrobněji.

4.2 Anglické inspirace a mládí Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu

Je všeobecně známou skutečností, že před tím, než se Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu pustil do přestavby hlubockého zámku, absolvoval, jak bylo v jeho postavení obvyklé, řadu zahraničních studijně-poznávacích cest a mimo jiné i dvě zahraniční cesty do Velké Británie.¹⁶⁹ Ty nejenže výrazně formovaly jeho představy o dalším rozvoji rodinného

¹⁶⁸ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, f. Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká Vltavou, sig. A 6 B beta 2a. CDZ

¹⁶⁹ Jindřich Vybíral v souvislosti s těmito cestami hovoří o „kavalírských cestách“ srov. VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 25. Je otázkou, zda ještě v 19. století lze zahraniční pobyty mladých aristokratů označovat tímto termínem, který je spojený spíše s raným novověkem. Podle Zdeňka Hojdy, který se fenoménem životního stylu šlechty v raném novověku celoživotně zabývá, lze tento termín užívat i po roce 1800. „... Pokud si kavalírskou cestu definujeme jako nejméně několikaměsíční cestu mladého aristokrata (či obecněji příslušníka společenských elit), podniknutou v mladém věku (do 30 let) za převážně vzdělávacím, respektive poznávacím účelem, domnívám se, že má termín „kavalírská cesta“ své oprávnění i v době po roce 1800. ...“ HOJDA, Zdeněk. Kavalírská cesta v 19. století. In: *Léta putování: Člověk na cestách v dlouhém 19. století*. Praha 2024. s. 37. První britskou cestu Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu tak lze podle této definice jako kavalírskou označit. Druhá cestu, kterou již absolvoval jako ženatý muž a otec, již plně do této kategorie nespadá.

hospodářství, což bylo jedním z jejich hlavních cílů, ale například i o kultuře a způsobu bydlení, se kterým se zde setkal a které v něm nepochybně zanechaly silný dojem. A nejen to, společnost mu na těchto cestách dělali lidé, kteří ho provázeli v dalším životě a jistě výrazně formovali jeho další životní kroky.

První britská cesta se konala v roce 1825, tedy v době, kdy mladému knížeti bylo 26 let. Než se však dostal do Británie, absolvoval několikatýdenní pobyt ve Francii, kde se mimo jiné zúčastnil korunovace Karla X. v Remeši. O průběhu cesty, na které ho doprovázel jeho vrstevník František Arnošt z Harrachu, jsme podrobně spraveni díky dochovaným deníkovým záznamům, které si Jan Adolf II. vedl.¹⁷⁰ Z těchto záznamů vyplývá kromě jiného, že zdejší šlechtická sídla a jejich podoba v něm zanechaly velký dojem. Konkrétně zmiňuje hrad Wawrick, kde byl fascinován jeho polohou i provedením, dále potom zámek Kenilworth, známý již pro Jana Adolfa II. díky stejnojmennému románu Waltera Scotta vydanému v roce 1821.¹⁷¹

V dalším průběhu cesty navštívil řadu průmyslových center a dalších šlechtických sídel. Cesta dále pokračovala do Skotska, kde navštívil mimo jiné zámek Drummond Castle, který na něj velice zapůsobil, stejně jako okolní krajina, která mu připomínala domov. Do deníkového záznamu z 31. srpna 1825 si poznamenal: „... *Tato oblast mi připomíná pohled, který mám na Hluboké z okna svého pokoje. V parku je veliký rybník obklopený lesy, uvnitř parku se pasou krávy a pobíhá divoká zvěř. ...*“.¹⁷² Během první britské cesty navštívil Jan Adolf II. řadu dalších

¹⁷⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že první záznam je až 29. července 1825, zatímco cesta začala o několik měsíců dříve lze souhlasit s hypotézou Filipa Bindera, kterou formuloval ve své bakalářské práci. První záznam z 29. července totiž odkazuje na požár domu, ve kterém Jan Adolf II. předchozí noci bydlel a jehož obětí se staly všechny jeho osobně věci a pravděpodobně i deník, který si podle svého zvyku na cestách vedl od počátku. BINDER, Filip. Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga. Praha 2014. Bakalářská práce. s. 32.

¹⁷¹ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, f. Rodinný archiv Schwarzenbergu. Deníkový záznam 11. srpna 1825. Inv.č. 3e. CDZ

¹⁷² SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, f. Rodinný archiv Schwarzenbergu. Deníkový záznam 31. srpna 1825. Inv.č. 3e. CDZ

míst, neboť se v Británii zdržel až do konce roku. Na cestě jej kromě mnoha dalších zážitků dále zajímala venkovská šlechtická sídla, ale i architektura a kultura bydlení obecně. Je ovšem důležité poznamenat, že hlavním cílem jeho cesty, jak je z deníků patrné, byla především výroba železa a další tovární či hutní provozy, kdy sbíral zkušenosti a v tomto odvětví s perspektivou zlepšení produktivity rodinných železáren na štyrském panství Murau, které lze označit za značně zastaralé.¹⁷³

Po návratu z Anglie se mladý kníže mohl s vervou pustit do zúročení v zahraničí nabytých zkušeností. Jako následník vládnoucího knížete se připravoval na převzetí rodového majetku. V roce 1828 opět krátce vycestoval do Londýna, o průběhu a účelu této cesty ovšem nemáme bližší zprávy.¹⁷⁴ Od roku 1829 měl v osobní správě panství Mšec, kde se pokoušel zúročit nabitě zkušenosti. Přelomová léta v jeho životě začala rokem 1830, kdy se oženil s Eleonorou z Liechtensteina. Záhy v roce 1832 se jim narodil syn a následník kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu a o rok později dcera Marie Leopoldina (1833-1909). Překotné období završil rok 1833, kdy zemřel vládnoucí kníže Josef ze Schwarzenbergu a Jan Adolf II. se ve 34 letech stal hlavou rodu.

V roce 1838 byl Ferdinand I. v Praze korunován českým králem, a kníže Jan Adolf II. při této příležitosti obdržel od panovníka Řád zlatého rouna. V témže roce vyvrcholila i jeho diplomatické kariéra a politická kariéra ve službách rakouského císaře, když byl určen jako zvláštní vyslanec do Londýna na korunovací královny Viktorie. Pobočníky na této cestě byli knížeti jeho švagr kníže Alfred Windischgrätz (1804-1862) a hrabě Erdödy a doprovázela ho rovněž jeho manželka Eleonora. Výpravy se účastnil i Wilhelm Nevenhorst, schwarzenberský stavební ředitel, což snad svědčí o záměru knížecího páru hledat v Anglii inspiraci pro své sídlo, k čemuž měli díky programu řadu příležitostí. Vlastní korunovace

¹⁷³ Nejpodrobněji je první britská cesta knížete Jana Adolfa II. popsána v příspěvcích VYBÍRAL, Jindřich – SEKYROVÁ, Milada. Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825, in: UMĚNÍ 46, 1998, s. 129-145. a JIRMAN, Michal. Jan Adolf II. ze Schwarzenberga jako cestovatel. In: *Historica Olomusensia* 60. Olomouc 2021, s. 31-54.

¹⁷⁴ JIRMAN, Michal. Jan Adolf II. ze Schwarzenberga jako cestovatel. In: *Historica Olomusensia* 60. Olomouc 2021, s. 31-54.

se odehrála 28. června 1838 ve Westminsterské katedrále. Během léta se pár ještě několikrát při různých příležitostech s královnou setkal a navštívil řadu aristokratických venkovských sídel a rovněž s sebou domů přivezl řadu předmětů, mimo jiné knih a kreseb, které se zabývají architekturou a jejím vnitřním vybavením a zařízením.¹⁷⁵

Jak moc kníže Jan Adolf II. během svých cest plánoval hlubockou přestavbu se můžeme pouze domnívat. Jisté ovšem je, že co se týká stavebních aktivit na zámku, ty začaly v roce 1839 dosti opatrně zadáním úpravy a vybavení částí interiérů.¹⁷⁶ Nezdá se tedy, že ještě v létě 1839 bylo zřejmé, že k zásadní přestavbě zámku má dojít. Rozhodnutí však na sebe nenechalo dlouho čekat a bylo knížetem učiněno již na podzim 1839 a ještě v prosinci téhož roku byl architekt Franz Beer, označovaný dále jako stavební konzultant, pověřen sestavením rozpočtu na přestavbu zámku.¹⁷⁷

4.3 Počátky přestavby zámku 1841-1842

Ačkoliv sekundární literatura uvádí, že k rozhodnutí o přestavbě Hluboké došlo již dříve, pramenné podklady pro to nemáme. S Franzem Beerem i s jeho prací se kníže Jan Adolf II. nepochybně dobře znal už proto, že současně působil pro jeho přítele hraběte Arnošta z Harrachu. Franz Beer tedy vypracoval předběžnou kalkulaci a knížecí stavitel Vincent Rohrbach dostal pokyn k popisu a zaměření stavby.¹⁷⁸

V roce 1840 vydal kníže Jan Adolf II. ve Vídni reskript, kde je mimo jiné uvedeno, že stavbu i její přípravu budou vést stavební

¹⁷⁵ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 29-30.

¹⁷⁶ SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká, období 1797-1840, sig. I. C 6 B beta 2. CDZ

¹⁷⁷ SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká, období 1841-1843, sign. I. C 6 B beta 2. CDZ

¹⁷⁸ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 112.

konzultant Franz Beer a stavební ředitel Wilhelm Nevenhorst.¹⁷⁹ 20. srpna roku 1840 se sešli kníže, Franz Beer s Wilhelm Nevenhorst spolu se starými i novými plány na zámku v Červeném Dvoře, kde projednávali vnitřní dispozice, dnes bychom řekli provozní schéma zámku. Tým, který vedl stavbu, posílil knížecí stavitel Jan Vlasák, který v té době působil na panství Chýnov a který měl každodenně na stavbě dohlížet.¹⁸⁰

Z Vlasákových zpráv je zřejmé, že se na stavbě v roce 1841 intenzivně pracovalo a v případě dobrého počasí i v zimním období. Zmiňuje rozsáhlé bourací i stavební práce i jejich nutné přerušení z důvodů podzimních mrazů.¹⁸¹ Ve stejném roce vznikl i první známý Beerův projekt, ze kterého se zachovaly dva plány – pohled na západní a jižní průčelí.¹⁸² Z těchto plánů je zřejmé, že nerespektují dochovanou stavební substanci, základní půdorys a svými celkovými rozměry je stavba na určené místo značně naddimenzovaná, především mohutným osově umístěným rizalitem na jižním průčelí. Z uvedeného je na první pohled zřejmé, že astronomické by byly i stavební náklady na takovou akci. Jakkoliv byl celkový koncept evidentně odmítnut, stavební práce byly v plném proudu a východní křídlo bylo pozvolna podle těchto plánů co do hmoty budováno. Především z původního konceptu zůstaly zachovány a realizovány polygonální nárožní věže a většina blokového zdiva.¹⁸³

Stavba však dále pokračovala i v roce 1842 a pravděpodobně dále podle výše citovaných plánů, potýkala se s nedostatkem stavebního materiálu, zejména cihel. Pracovalo se dále na východním křídle,

¹⁷⁹ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 112.

¹⁸⁰ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 112.

¹⁸¹ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1841-1843 CDZ

¹⁸² SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká, plány 717/161, 1672.

¹⁸³ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 36 – 39.

Eleonořině a Adolfově věži i oranžerii.¹⁸⁴ Co se týká organizace stavby došlo ve témže roce k rozhodnutí knížete, že stavbu povede dále pouze Franz Beer. Ke konci roku tak měl na stavbě zámku skončit kromě stavebního ředitele Nevenhorsta, rovněž „stavební praktikant Devorezky“.¹⁸⁵ Další organizační změny stavby z vůle knížete následovaly záhy, když v instrukci řediteli hlubockého panství píše, že z osmi zaměstnanců stavební kanceláře (stavitel Johann Wlassak, praktikant Damas Deworezky, inženýr Vincenc Rohrbacher, podporybný Průcha, polír Matuška, účetní Renz a písaři Svoboda a Oswald) zůstanou kvůli stálému angažmá Franze Beera pouze stavitel Vlasák, polír Matuška a písař Svoboda. Uvedené knížecí požadavky byly motivovány úsporami a nadbytečností personálu.¹⁸⁶

Završením organizačních změn byla nová smlouva s Beerem uzavřená 28. prosince 1842 v Libějovicích. Ze smlouvy vyplývala řada povinností, především stála Beerova přítomnost během celé stavební sezony, přičemž vzdálit se mohl pouze 2x maximálně na 14 dní z rodinných důvodů a rovněž se souhlasem navštívit své další zakázky. Stavba měla být vedena především na základě vůle knížete, kdy budou projednány každou sezonu práce na další rok a teprve po jejich schválení dojde Beerem ke zhotovení plánů. Samozřejmostí bylo schválení rozpočtů a účtu za stavební sezónu. Materiál na stavbu měl být opatřován výhradně na hlubockém panství nebo sousedních knížecích statcích a osobnímu schválení knížete podléhaly jakékoliv další objednávky speciálních prací (sochařských, řezbářských, či kamenických) odkudkoliv odjinud. Z dnešního pohledu byla smlouva velice moderní a podrobně ošetřená s maximální motivací na finanční racionalizaci této obří stavby.¹⁸⁷

¹⁸⁴ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 112.

¹⁸⁵ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 112.

¹⁸⁶ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1841-1843.

¹⁸⁷ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 113.

Popsaný důraz na racionalizaci celé stavby podtrhuje skutečnost, že na jaře následujícího roku stavební ředitelství řešilo osud vybouraných stavebních prvků a konstrukcí k jejich dalšímu využití. Konkrétně se zmiňují kamna, dveře, okna, podlahy apod., které byly převáženy na lovecký zámek Ohrada. Vzhledem k tomu, že prodejem by toto stavební nebyly dostatečně zhodnoceny, měly být využity při stavbě nových vrchnostenských budov, případně v dalších vrchnostenských objektech.¹⁸⁸

4.4 Stavby v okolí

Rok 1843 lze označit z hlediska stavby za velice význačný, neboť Beerova přítomnost a soustředění sil především na hlubocké panství neslo v širším kontextu další výsledky. Především byl Franz Beer pověřen projektováním dalších budov v podhradí, které doplňovaly vizi úpravy celého sídla. Jednalo se o stavby v bezprostřední blízkosti zámku. V podhradí tak došlo v témže roce k demolici hospodářského dvora a na jeho místě vyrostl nový úřednický dům podle Beerova projektu. Čtyřkřídlá budova stojí v exponované poloze a do městečka směřují dvě klasicizující průčelí i důraz na symetrii a rozvrh okenních os. Jeho romanticko-historizující charakter je dán především pojetím fasád, kdy hlavní plochy jsou z neomítaného lomového zdiva a přičemž stavební otvory, římsy apod. jsou provedeny z režných cihel. Stavba je tak svým charakterem prostá a elegantní, ale i úsporná a trvanlivá a snoubí se tak zde příjemné s užitečným. Realizace proběhla celkem rychle a uvedení do provozu se dočkala již v roce 1846.

Za povšimnutí stojí, že stavbu úředního domu nerealizovala přímo schwarzenberská stavební kancelář, ale stavební práce byly zadány známému českobudějovickému staviteli Josefu Sandtnerovi¹⁸⁹, tesařské

¹⁸⁸ Dopis z den 6. dubna 1843 stavebního ředitelství adresovaný knížeti. SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 113.

¹⁸⁹ Josef Sandtner (1803-1861) – stavitel narozený v Neveklově., který od roku 1828 působil jako městský stavitel v Českých Budějovicích. Od 30. do konce 50. let 19. století navrhl a provedl celou řadu realizací nejen v Českých

práce Josefu Chadtovi a pokrývačské práce hlubockému pokrývači Janu Nesvorovi. Vysoutěžen byl rovněž stavební dozor, který byl svěřen budějovickému měšťanovi Ignáci Langovi. Základní stavební práce měly být skončeny v roce 1844 a následně proběhly práce zámečnické, realizované hlubockým zámečníkem Josefem Schinkem, a truhlářské, které realizoval Petr Novotný.¹⁹⁰

V roce 1843 projektoval Franz Beer další významnou stavbu doplňující celkový stavební program přeměny Hluboké na rezidenční místo a sice nový farní kostel sv. Jana Nepomuckého. Stejně jako Úřednický dům se stavba významně podílí na urbanistické podobě města i jeho panoramatu. Tomuto účelu ustoupila i netradiční severojižní orientace stavby. Půdorys kostela je křížový s polygonálním závěrem a věží symetricky umístěnou ve vstupním, severním průčelí orientovaném do města. Základní architektura stavby, půdorys a hmota stavby jsou rovněž klasicizující. Jednotlivé architektonické prvky a detaily ovšem nesou silný rukopis vrcholné fáze anglické gotiky. Charakter stavby stejně jako u úřednické domu podtrhuje pojetí fasád, kdy plochy jsou opět z lomového zdiva, ostění cihelná a kamenná, architektonické členění, detaily a dekory jsou potom vyvedené v omítce. Realizace stavby probíhala současně s úřednickým domem a stavba byla dokončena v roce 1846 a slavnostně vysvěcena symbolicky 16. května 1847, bratrem knížete Jana Adolfa II., kardinálem Bedřichem ze Schwarzenbergu, toho času arcibiskupem salcburským.¹⁹¹

Poslední významnou stavbou mimo samotný zámek, navrženou a realizovanou Franzem Beerem a svým charakterem stejnou jako Úřednický dům a kostel sv. Jana Nepomuckého v podhradí, je projekt zimní jízdárny, realizovaný již na zámeckém návrší v bezprostřední blízkosti samotného zámku. Hlavní dispozice stavby je bazilikální, oproti původnímu návrhu

Budějovicích. VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004. s. 572-573.

¹⁹⁰ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1841-1843. CDZ

¹⁹¹ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 42-43.

z roku 1845 ovšem došlo během realizace k zásadnímu předělení průčelí, resp. tvaru zaklenutí oken z hrotitých na segmentová. Rovněž od přísného horizontálního členění průčelí oddělující důsledně štít korunní římsou a parter kordonovou římsou bylo upuštěno a toto řešení bylo nahrazeno zvětšením a převýšením středního okna, což umocnilo základní stupňovitý tvar průčelí, který zůstal z původního návrhu. Realizace stavby kryté jízdárny proběhla v letech 1845-1847 a byla realizována částečně dodavatelsky. Stavební práce prováděl hlubocký zednický polír Václav Trnka a tesařské práce potom vrchnostenský tesařský polír Oswald pod dohledem knížecího stavitele Jana Vlasáka. Dozor nad stavbou prováděl na žádost stavební kanceláře netolický Václav Matuška.¹⁹²

V případě jízdárny je třeba si povšimnout tehdy zcela neobvyklé konstrukce krovu jízdárny, jehož realizace se stavební kancelář evidentně velice obávala. Nízký sklon střechy a otevřený pohled do krovu z haly jízdárny řešili jihočeští schwarzenberští stavaři asi poprvé. Za tímto účelem povolali z Vídně, patrně zkušenějšího vrchnostenského tesařského políra Oswalda, který měl tesařské práce realizovat pod dohledem knížecího stavitele Jana Vlasáka. Krov jízdárny posilují masivní železné kleštiny, jejichž realizace by v Čechách byla složitá, tak byly objednány a dovezeny z Vídně. Vzhledem k tomu, že by krov neunesl tašky byla jako krytina zvolena anglická břidlice. Původně byla břidlice pro stavbu zámku rovněž dodávána z Vídně, na stavbu jízdárny ovšem byla uzavřena z ekonomických důvodů dodavatelská smlouva s firmou Lanna.¹⁹³

4.5 Pokračování přestavby zámku po roce 1845

Po roce 1845 pokračovaly postupně práce na zámecké budově s tím, že kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu rozhodnutí o stavbě nechával

¹⁹² SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1841-1843. CDZ

¹⁹³ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1841-1843. CDZ

stále častěji na stavebním konzultantovi Beerovi. Na knížecí příkaz tak Beer rozhodoval o parketách, oknech i dveřích, ale i o vybavení místností, kde hlavní slovo měla kněžna Eleonora z Liechtensteina. Snaha uspořít, respektive efektivně vydávat náklady byla patrná na každém kroku i co se týká nábytku, kdy se vzorové kusy nechaly vyrobit ve Vídni, ale následně se podle nich za mnohem nižší náklady vyráběl nábytek na Hluboké. Stavební práce v roce 1846 pokračovaly především na stavbě vstupního traktu, tj. severozápadního křídla zámku.¹⁹⁴

Vhledem k obsáhle zachovanému a následně archivně uchovanému stavebnímu spisovému materiálu z provenience schwarzenberské stavební správy je zřejmé, že ještě v roce 1846, kdy stavební práce byly v plném proudu, se stále stavělo podle starých plánů. Tato situace se však konečně také v létě 1846 změnila, když se v zápise ze „stavební konference“ za účasti knížete dočteme, že: *„Plány ke stavbě zámku byly Jeho Jasnosti předloženy a Jí sankcionovány.“* Jedná se o plány, podle kterých se skutečně stavba realizovala. Na základě těchto plánů došlo k aktualizaci rozpočtu a následných stavebních výdajů rovnou s návrhem, jak na těchto výdajích ideálně co nejvíce uspořít požitím recyklovaných materiálů či nižší jakostí výrobků. Dozvíme se tak například, že 1000 zl se ušetří použitím starých cihel (z demolic starších zámeckých staveb) nebo ještě více použitím nižší jakosti skla na oknech v přízemí zámku, anebo použitím litiny a zinku namísto „rozličných kamenických prací“. Snaha o hledání úsporných řešení byla patrná na každé stavební položce. Celkem na základě návrhu úspor došlo ke snížení rozpočtu ze 183 740 zl. na 153 340 zl., tedy o cca 20 %, což lze nepochybně považovat za významnou úsporu. Kvůli výdajům rovněž kníže rozhodl zastavit další stavební práce na panství až na údržby střech a práce v oboře.¹⁹⁵

Dlužno doplnit, že stavební práce na zámku byly řešeny rovněž převážně dodavatelsky, kdy hlavní penzum prací tvořily práce zednické.

¹⁹⁴ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

¹⁹⁵ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

Smlouva byla zadána v roce 1846 Václavu Trnkovi z (hlubockého) Podhradí a o objemu prací svědčí skutečnost, že v roce 1847 měl na stavební sezonu podle instrukcí Franze Beera přijmout 100 zedníků a odpovídající množství nádeníků a postoupit mu další zedníky působící na stavbě. Tímto opatřením Franz Beer sledoval logicky především akceleraci stavby, tak aby se ve stavební sezoně 1847 stavba maximálně postoupila. Tyto smělé plány ovšem hned na počátku roku 1847 narušila událost, která další průběh stavby zásadně ovlivnila.¹⁹⁶

Jedná se o zřícení hlavní věže na počátku roku 1847. Karl Mikuschkowitz v roce 1852 tuto událost výmluvně popsal takto: *„Pisatel se domnívá, že se musí při této příležitosti zmínit ještě o jedné události, která podává závažné svědectví o dřívějším stavebním stavu zámku. V plánu totiž bylo, že většina hlavního zdiva, a tedy také velká věž, bude použita pro nový zámek. Z této věže měla být pouze sejmuta kupole a po přiměřeném zvýšení měla být osazena ozdoba z cimbuří.*

Rozšíření zámku na čelní straně učinilo nezbytným, že přední budova byla v zimě 1846/1847 stržena, a tak byla věž ponechána volná. Nyní se však ukázalo, že právě zdivo přistavěné k věži jí poskytovalo podstatnou oporu. Dne 20. dubna 1847 se na zcela volné věži, která už byla zbavena své kupole a také zvonů, ukázalo po délce mnoho trhlin, které se rozšiřovaly stále povážlivěji. Ani ty nejpečlivější podpěry, které ovšem mohly být provedeny pouze na spodní části, nebyly s to, aby zabránily postupu těchto trhlin. 23. dubna se během dne někdy ze stěn věže uvolňovaly jednotlivé menší kameny. Co nejhorlivěji se proto pokračovalo s podpěrami. Teprve šestá hodina večerní, kterou ještě zvěstovaly věžní hodiny, odvolala pracovníky od tohoto zaměstnání. Uvolňování kamenů však mezitím tak postoupilo, že bylo vidět, že nebezpečí se blíží rychleji, než se dříve předpokládalo. Všichni pracovníci pospíchali pryč, očekávali však v bezpečné vzdálenosti výsledek, který na sebe nenechal dlouho čekat. Když uběhlo asi deset minut, věž se s mimořádným otřesem vzduchu, podobným hromu, zřítela.

¹⁹⁶ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

*Teprve asi po čtvrt hodině, když pozvolna prořídla hustá oblaka prachu, zviřená sutí, si bylo možno blíže prohlédnout obraz zkázy. Věž se propadla do sebe jako hromada písku, rozdrolené zdivo se nakupilo skoro do podoby kužele, aniž by na již nově postavených podélných stranách zámku způsobilo sebemenší škodu. Po odstranění sutě se ukázalo, že věž, která byla až do výšky zámku kulatá a ve své další výšce v důsledku přestavby osmiúhlá, byla postavena pouze na volných kamenech zámeckého nádvoří. Zůstává proto zázrakem, že ke zřícení nedošlo už dávno předtím“.*¹⁹⁷

Situace se zřícenou věží znamenala určité komplikace, neboť věž se musela stavět od základů znovu, s čímž se původně samozřejmě nepočítalo. Práce však přesto i nadále pokračovaly v rychlém sledu, o čemž svědčí datum 3. září 1847 zaznamenané na svorníku klenby průjezdu vstupní věže do zámku. Byla to slavná událost, protože svorník do zdiva osadil arcivévoda František Josef, pozdější císař, který se na Hluboké zastavil cestou do Karlových Varů. Cestoval tehdy se svými bratry Ferdinandem Maxmiliánem, pozdějším mexickým císařem Maxmiliánem I., a Karlem Ludvíkem, otcem pozdějšího následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Před slavnostním usazením památného kamene arcivévodové navštívili lovecký zámek Ohrada a rovněž nedávno dokončený hlubocký kostel. Samotná ceremonie uložení kamenného svorníku probíhala poklepáním na tento kámen. Prvním, kdo na kámen poklepal, byl arcivévoda František Josef se slovy pronesenými česky: „*Zarážím tento kámen ke cti a chvále Boží*“, následoval jej kníže a ceremonii zakončil Franz Beer slovy: „*Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Amen*“.¹⁹⁸

Díky tomu, jak stavba postupovala, mohl se zvětšovat objem prací na interiérových prvcích a dalších detailech. Podle počtu tovaryšů lze jako významně náročné hodnotit truhlářské a řezbářské práce Jana Vondrušky

¹⁹⁷ MIKUSCHKOWITZ, K. Statistische und geschichtliche Übersicht I, s. 466–477. SOA Třeboň, Vs Hluboká. CDZ

¹⁹⁸ K. MIKUSCHKOWITZ, Statistische und geschichtliche Übersicht I, s. 467–479. SOA Třeboň, Vs Hluboká. CDZ

a Jana Ptáka, kterým se pracovní kapacity výrazně uvolnily dokončením prací na hlubockém kostele, kde oba rovněž působili při práci na interiérech.¹⁹⁹

Rok 1848 proběhl na stavbě zámku ve stínu revolučních událostí, které otráslly monarchií i jejím státoprávním uspořádáním. Zprvu práce pokračovaly dle Beerových předpokladů a plánů, ale březnové události zanedlouho stavbu zcela utlumily. Vzhledem k tomu, že stavba byla velmi profesionálně vedená, tak stavební práce byly utlumovány knížetem postupně. Vladař schwarzenberského domu předával ve Vídni ústní instrukce stavební kanceláři a ty byly postupně naplňovány útlumem samotné stavby. V nejistých časech nikdo na jaře 1848 nevěděl, jak se situace dále bude vyvíjet. Útlum se týkal zejména práce poddaných, najatí specialisté pokračovali v díle dále. Pokryta tak byla střecha hlavní věže, dále pracovali zámečníci i řezbáři. Stavba byla provizorně zabezpečována proti povětrnostním vlivům, nové koruny zdiva byly pokryty nejdostupnějším materiálem, tedy dřevěnými šindeli. Naplnit přání knížete a zastavit dočasně všechny práce nebylo možné, rozjednané a realizované zakázky byly mnohdy před dokončením. Práce se tak podařilo prakticky zcela utlumit až na podzim roku 1848.²⁰⁰

Zastavení prací na stavbě hlubockého zámku znamenalo prakticky i předčasný konec angažmá stavitele a architekta Franze Beera. Již na podzim roku 1848 ředitel hlubockého panství knížeti navrhl, aby byl Franz Beer po dokončení dílčích plánů ze služby zcela zproštěn z důvodu, že stavba byla prakticky zastavena. Kníže na návrh reagoval pozitivně slovy: „... Protože hlavní práce na stavbě zámku v Hluboké jsou ukončeny, ty práce, jež je ještě třeba provést, byly pak až do našeho dalšího nařízení sistovány, zrušili jsme dohodu, uzavřenou ohledně vedení stavby zámku se stavitelem Beerem, jejíž doba trvání už nadto uplynula, a od 1. ledna 1849

¹⁹⁹ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

²⁰⁰ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

je třeba roční plat 4000 zl. vídeň. měny, určený Beerovi, odepsat. ... ²⁰¹

Na otázku, proč březnové události roku 1848 tolik otřásly schwarzenberským domem je třeba předně říci, že jako jeden z nejvýznamnějších rodů v monarchii působili Schwarzenbergové na řadě exponovaných pozic. Tím, že se v základech otřásl samotný uspořádání monarchie, je logické, že ohrožena byla i podstata moci aristokracie. Zrušení poddanství vyhlášené císařským dekretem ze 7. září 1848 znamenalo prakticky zrušení výsad šlechty a podkopání jejího majetkového základu ztrátou poddanské půdy a roboty. Schwarzenbergův navíc revoluční rok 1848 zasáhl citelně i v osobní rovině, neboť během pražského červnového povstání, známého též jako svatodušní bouře, došlo k nešťastnému úmrtí sestry knížete Jana Adolfa II. Marie Eleonory ze Schwarzenbergu, provdané kněžny Windischgrätzové. Ta byla zastřelena 12. června 1848 v Praze zbloudilou kulkou během potyček demonstrantů s císařskými vojáky, které vedl její manžel kníže Alfréd Windischgrätz.

4.6 Obnovení prací od roku 1849

Vzhledem k výše popsaným událostem přistoupil kníže k obnovení prací na hlubockém zámku až v květnu 1849 a na konci července téhož roku došlo ke schůzce knížete s jeho stavebním konzultantem Franzem Beerem přímo na stavbě. Zde bylo dohodnuto pokračování stavby za přítomnosti Beera, který byl nadto pověřen dalšími projekčními pracemi. Stavba se tak rozjela znovu v plném proudu vedená již osvědčeným týmem pracovníků. Stále významnějšími se ukázaly především náklady za dodané práce externími dodavateli a firmami. Kromě výše zmíněných dodavatelů je nutné zmínit, že po celou první etapu stavby byla angažována i firma významného pražského stavitele, architekta a

²⁰¹ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

kameníka Josefa Ondřeje Krannera,²⁰² která dodávala na Hlubokou především kamenické práce.²⁰³

Rok 1850 přinesl na Hluboké další investice především do interiérů a dalších doprovodných stavebních konstrukcí, což vyžadovalo nové a nové detailní výkresy a projekty. Množství detailů se řešilo se samotným knížetem, který nechával Beerovi volnou ruku, byť se jednalo o nákladné kusy. Nejdražší byl krb navržený do kněžnina pokoje vyrobený pravděpodobně v Itálii a další vybavení knížecího pokoje s tím, že budou použity jako vzorové kusy a následně dále zadávány již v Českých Budějovicích, což naopak mělo další zařízení podstatně zlevnit. Na Beerovi návrhy v tomto smyslu kníže vstřícně reagoval: *„Předložený rozpočet na zařízení krbu, určeného do nově zařízeného kabinetu, dávám potvrzený poslat zpět. Volba špičaté mříže u něj se přenechává vkusu stavebního konzulenta; s touto poznámkou je třeba rozpočet urychleně poslat Beerovi, aby dodání a postavení krbu mohlo být brzy provedeno. To, aby pro jiné krby bylo příslušenství zhotoveno doma podle dodaného vzoru, plně schvaluji; nejsou proto zapotřebí žádné další objednávky z Vídně.“* Uvedený příklad krásně ilustruje vztah mezi knížetem a Beerem i jejich vzájemnou shodu a respekt v rámci stavby. Kníže chtěl být o všem informován, uznával však Beerův „vkus“ dnes bychom spíše řekli, že mu jako osvícený investor nechával volnou ruku, což je projevem velké důvěry v jeho schopnosti.²⁰⁴

Zápis z pravidelné výroční porady na stavbě z prosince 1851 nám dává jasnou představu o tom, v jakém stadiu stavba byla, a lze obecně říci, že konec byl v nedohlednu. Řešily se jak konstrukce, tak vybavení, a především bylo stále zřetelnější, že Franz Beer nestíhá potřebné návrhy včas dodávat a dostává se do kluzu. Realizace prací, pro které Beer dodával podklady se značným zpožděním, se dostávala rovněž do skluzu

²⁰³ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1844-1846. CDZ

²⁰⁴ Dopis Knížete z 18. října 1851 sepsaný v Libějovicích. SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

a předpoklady pro rok 1852 byly realizovány spíše v roce 1853 i později. Důvody kromě tradiční termínové nekázně na straně projekce lze hledat i v celkové rozsáhlosti stavby, která neměla ani co do kvality a detailu jednotlivých konstrukcí ve své době příliš konkurenci. Kníže proto apeloval na stavbu, aby se soustředila především na práce v samotném zámku. Stranou tak zůstala například oranžerie, která měla propojit zámek s jízdárnou. V zápise z porady, které se účastnil kníže i Franz Beer, a která se konal v prosinci 1852 se k tomu uvádí: *„Pro stavbu oranžerie byly dodány plány, provedení však zůstává odloženo na pozdější dobu, aby mohly být především provedeny ty práce, které jsou nezbytně nutné pro obývání zámku a na něž se nyní soustředí všechny síly. Pouze kameníci, pokud nebudou mít žádné jiné naléhavější práce, mají pro to pomalu připravovat kamenný materiál, takže tato práce bude prozatím sloužit jen jako příprava k dokončení, až přijde čas.“*²⁰⁵

Přes všechny těžkosti stavba pokračovala dle možností, a tak na konci října 1852 mohl stavitel Vlasák v pravidelném raportu knížeti konstatovat, že: *„Stavba zámku už pokročila tak daleko, že hrubé práce byly dokončeny a že pro letošní rok projektované táflování, dekorace a jiné součásti byly provedeny. Nyní jde o pokračování ve stavbě, zvláště nádherných místností prvního patra na podskalské a zámostské straně, k čemuž ještě chybějí bližší údaje a výkresy. Je proto nezbytné, aby stavební konzulent Beer včas provedl potřebné přípravy a na konferenci, jež se má konat ohledně stavby v budoucím roce, už přinesl některé výkresy, aby truhláři, kteří toho mají dělat nejvíce, mohli být nadále zaměstnáváni.“*²⁰⁶ Následná tradiční prosincová plánovací konference na další sezónu konaná za účasti všech zúčastněných potvrdila Vlasákova slova, když se v zápise uvádí: *„Jelikož hrubá stavba zdejšího zámku pokročila tak daleko, že její dokončení může být bez nepředvídaných překážek s jistotou provedeno v příštím roce, je k tomu ještě nezbytné další definitivní určení*

²⁰⁵ Bod číslo 2. zápisu sepsaného na Hluboké 11. prosince 1851. SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

²⁰⁶ Dopis Jana Vlasáka knížeti ze 24. října 1852 - SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

ohledně dispozice kabinetů, obytných pokojů atd. ve všech patrech, aby nyní provizorně ponechané dveře v dělicích stěnách mohly být vypuštěny či dokončeny, a aby tím byl ponechán nerušený volný prostor budoucímu dekoratérovi...“ Zároveň však byl znovu vysloven apel na projektanta, že je třeba dodávat operativně další množství výkresů, řešily se především interiérové stavební prvky, povrchy, ale třeba i barva fasád.²⁰⁷

4.7 Oranžerie

V roce 1853 měly konečně začít práce na stavbě oranžerie, ovšem došlo k jejich zastavení, neboť kníže se rozhodl pro změnu v její konstrukci, o čemž byl Berr informován: „*Jelikož Jeho Jasnost se rozhodla pro podstatnou změnu v konstrukci oranžerie, je o tom ředitelství vyrozumíváno za tím účelem, aby prozatím ani pro oranžerii, ani pro spojovací chodbu nebyly zahajovány žádné přípravné práce, ani nebyla uzavírána smlouva s kameníky ohledně sloupů projektovaných k oranžerii, dokud nebude následovat další příkaz o provádění této stavby.*“²⁰⁸ Následně v dubnu již kníže nový projekt schválil a stavba mohla začít. Železné součásti dodala vídeňská firma Andreas Kirchmayera a sklo známá sklárna Mayers Neffen. Propojení zámku s oranžerií je potom řešeno přes most ke zbrojnici.²⁰⁹

Práce v letech 1854-1855 nabraly rychlý spád a pracovalo se skutečně hodně na všech interiérech, ve všech patrech. Ohromné objemy speciálních odborných prací si vyžádaly astronomické náklady na realizaci. Na jaře roku 1855 ovšem práce na čas přerušila objevená zásadní závada, totiž hniloba v povalových stropech. Nejprve byly objeveny poruchy stropu v tzv. biliárovém pokoji, který patřil ke knížecímu

²⁰⁷ Zápis z porady konané na Hluboké 6. prosince 1852 196-21 SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852). CDZ

²⁰⁸ Dopis ústřední schwarzenberské knížecí kanceláře ve Vídni správě hlubockého panství ze dne 12. února 1853. SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852.

²⁰⁹ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 46.

apartmá. Ředitel Hlubockého panství Emanuel Bayer knížeti v této věci napsal: „*Již v minulém roce bylo zpozorováno, že strop v biliárovém pokoji Jeho Jasnosti se začíná propadat. Předpokládalo se, že příčina vězí v konstrukci samotného stropu, a byl učiněn pokus odpomoci tomu vtažením jedněch kleštín. Skutečná příčina se však objevila teprve dnes, protože při osazování nového krbu v salónu v prvním patře vedle knihovního sálu se ukázalo, že povalový strop nad biliárovým pokojem a po dalším šetření a odhalení také nad knihovnou čili salónem Jeho Jasnosti je prohnílý, a tak hrozí převeliké nebezpečí zřícení. Žádám proto, aby architekt Beer, který se již znovu nachází ve Vídni, byl pověřen, aby se sem okamžitě vydal, aby prohlédl nejen ty povalové stropy, u nichž už bylo shledáno, že jsou vadné, ale všechny povalové stropy ve všech podlažích, a aby zařídil trvalou nápravu, neboť jak slyším, zpočátku se postupovalo velmi lehkomyšlně při výběru a užití stavebního dřeva. [...]* Prozatím bude biliárový pokoj, kde to vypadá nejnebezpečnější, podepřen a bude zamezeno přístupu do apartmánu Jeho Jasnosti.“²¹⁰

Citované řádky ukazují, že šlo o závadu značnou, která se dotýkala prakticky celého knížecího apartmá. Celá situace se záhy řešila za přítomnosti knížete i Franze Beera přímo na stavbě 14. června 1855, kdy byly závady na povalových stropěch zjištěny v mnoha prostorách především prvního patra zámku. Příčinou bylo pravděpodobně dřívější zatékání a osazování povalů do nevyschlého zdiva v kombinaci s nekvalitním stavebním řezivem. Z dnešního pohledu je pravděpodobné, že závady byly podle popisu stavu dřeva způsobeny dřevomorkou domácí, která se v podobných situacích nekontrolovaně šíří. Následky této havárie znamenaly výměnu úctyhodných 612 trámů, což bylo ohromné číslo a jistě i důvod pro další zdržení celé stavby.²¹¹

²¹⁰ Dopis Emanuela Bayera adresovaný knížeti ze dne 12. května 1855. Zahradník 227 SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852). CDZ

²¹¹ Zápis z porady na stavbě ze den 14. června 1855 SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

Během dokončovacích prací se na Hluboké vystřídal celá řada dodavatelů samostatných řemeslníků i velkých firem. V roce 1857 se v záznamech poprvé v souvislosti se zámek objevuje jméno Damase Deworezkého, když je zmíněn jako „stavební inspicient“.²¹²

Jakkoliv se s architektem Beerem v archiváliích týkajících se stavby hlubockého zámku nesetkáváme od října 1857, dodával výkresy pro stavbu i dále a běžel mu i plat, ovšem v nákladech na stavbu z roku 1858 už je uvedeno, že bylo provedeno vypořádání se s architektem Franzem Beerem. Stavby se tedy na plno ujal Damasus Deworezky, který na stavbě ve zmíněné roli inspicienta působil od počátku roku 1857. O tom, jak stavba postupovalo a co ještě zbývalo k řešení, hovoří sumární výtah z rozpočtů na rok 1858, který obsahuje ohromný výčet nejrůznějších prací, které jsou mnohdy velmi neobvyklé a speciální. Dočteme se tak například o plánované realizaci kožených tapet v kněžniných pokojích, nátěru střech jízdárny, nátěru oranžerie zelenou barvou, zhotovení 52 kamen. Zadána byla i výroba vstupních vrat s kováním a mnohé další. Práce se postupně přelévaly dle možností a potřeb do dalších let.²¹³

4.8 Stavba Šteklu

Dalším důležitým rokem v dějinách stavby hlubockého zámeckého areálu byl nepochybně rok 1863, kdy se začal stavět tzv. Štekl (Stöckel), kam měly být umístěny byty pro zámecký personál. Objekt je situován ve stráni severozápadně od zámku. Projekčními pracemi, které proběhly v roce 1862, byl pověřen již Damasus Deworezky, a jedná se patrně o jeho největší samostatnou realizaci. Jedná se o volně stojící patrovou budovu obdélného půdorysu s dvorem uzavřeným na severu přízemními

²¹² Dopis malíře Johann Gläsera adresovaný řediteli hlubockého panství dne 16. května 1857 Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

²¹³ Sumární výtah z rozpočtů fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

hospodářskými budovami. Stavba je provedena z režného kamenného zdiva. Dominantní jižní průčelí směřující do města je koncipováno jako sedmiosé, vzhledem ke svažujícímu se terénu dvoupatrové, striktně osově souměrné členěné dvěma nárožními a jedním středním rizalitem. Celou budovu lemují atika s cimbuřím.

Konečná architektonická podoba Šteklu je výsledkem rozhodnutí knížete Jan Adolfa II. Damas Deworezky předložil dvě varianty přestavby, které se zásadně lišily jak půdorysně, tak architekturou. Obě varianty ovšem navazovaly na práci a dílo Franze Beera a reagovaly víceméně na podobu zámku, byť každá odlišným způsobem. Definitivní varianta schválená knížetem v roce 1862 je z hlediska dekorativnosti střídma a účelná. Širokou škálu tvarů uplatnil Deworezky především rozdílným ztvárněním oken, která čerpají ze vzorů anglické novogotiky.²¹⁴

Z roku 1865 se zachoval podrobný inventář zámku, který nám dává jasnou představu, jak práce postoupily a přehled o jeho využití. V přízemí se nachází apartmá knížete, podrobně popsané v inventáři následovně: *„Apartmá Jeho Jasnosti panujícího pana knížete: Myslivecký jídelní pokoj (28 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu, 28 čtverečních sáhů bohatě zdobného táflování stropu, 28 čtverečních sáhů slepé a dubové parketové podlahy, 17 1/2 čtverečních sáhů ozdobných boiserii z měkkého dřeva, 1 dvoukřídlé skleněné dveře z dubového dřeva, bohatě vyzdobené, se znakem namalovaným na skle, 4 menší okna z dubového dřeva, 4 větší okna z dubového dřeva, dvoje vyřezávané dveře z dubového dřeva s ozdobným obložením a špaletami, 1 velká, bohatě zdobená, s loveckými výjevy vyřezávaná krbová kamna s nástavcem z bílého pískovce, výmalba stěn).*

Vstupní pokoj (Entrée-Zimmer) (10 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu, 10 čtverečních sáhů ozdobného táflování stropu, 10 čtverečních sáhů slepé a dubové parketové podlahy, 11 čtverečních sáhů

²¹⁴ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 52.

ozdobné boiserie, dvoje ozdobné a vyřezávané dveře s hlubokými dveřními špaletami, dvoje vyřezávaná dveřní obložení, 2 okna z dubového dřeva, výmalba stěn).

Biliárový salón Jeho Jasnosti (14 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu, 14 čtverečních sáhů ozdobného táflování stropu, 16 čtverečních sáhů slepé a dubové parketové podlahy, 14 čtverečních sáhů ozdobné boiserie, 1 skleněné dveře z dubového dřeva, 2 okna z dubového dřeva, dvoje dubové vyřezávané dveře se špaletami a obložením, 1 velká křbová kamna z červeného mramoru, výmalba stěn).

Salón (Sitz-Salon) Jeho Jasnosti (13 1/2 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu, 13 1/2 čtverečních sáhů ozdobného táflování stropu, 13 1/2 čtverečních sáhů slepé a parketové podlahy, vyložené javorovým a dubovým dřevem, 14 čtverečních sáhů boiserie, 4 okna z dubového dřeva, 2 vyřezávaná dveřní obložení, 1 ozdobná zeleně glazírovaná křbová kamna, výmalba stěn).

Ložnice Jeho Jasnosti (12 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu, 12 čtverečních sáhů ozdobného táflování stropu, 12 čtverečních sáhů slepé a dubové parketové podlahy, 13 čtverečních sáhů boiserie, 4 okna z dubového dřeva, 1 dveře z dubového dřeva, bohatě vyřezávané, s obložením a špaletami, 1 zeleně glazírovaná ozdobná kamna, výmalba stěn).

Konferenční věžní pokoj Jeho Jasnosti (klenutý strop, 13 čtverečních sáhů slepé a parketové podlahy, vyložené javorovým a dubovým dřevem, dvoje dubové dveře, ozdobené řezbami, s obložením a špaletami, 8 oken z dubového dřeva, 1 šedě glazírovaná křbová kamna)

Předpokoj vedle hlavního schodiště před vstupním pokojem (Entrée-Zimmer) Jeho Jasnosti (5 čtverečních sáhů orákosovaného povalového stropu s dřevěnými žebry, 5 čtverečních sáhů slepé a dubové parketové

*podlahy, 4 čtvereční sáhy boiserie, dvoje skleněné dveře z dubového dřeva, 1 litinová kamna, výmalba).*²¹⁵

Stejně podrobně je popsán celý zámek, dozvíme se tak, že kromě knížecího apartmá se v přízemí nacházel ještě pokoj knížete Edmunda, byt správce, jídelna domovních oficírů, zámecká kaple a mezanin pod raním salómem. V prvním patře zámku byly situovány apartmá kněžny Eleonory a dětí, tedy syna Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu a Marie Leopoldiny ze Schwarzenbergu, dále potom apartmá pro hosty, knihovna, zbrojnice či zámecké divadlo. V druhém patře jsou potom situovány zejména hostinské pokoje. Rozsáhlé bylo zejména apartmá kněžny Eleonory, která se po odchodu Franze Beera a převzetí stavby Damasem Deworezkym mnohem více v přestavbě zámku angažovala. Součástí apartmá kněžny byl bílý a žlutý mramorový sál, vstupní velký sál, kuřácký salon, malý jídelní sál, čtenářský kabinet, ranní salon, toaletní kabinet, ložnice a přilehlý pokoj pro komornou, předpokoj komorníka a služebnictva. Je tedy zřejmé, že součástí kněžnina apartmá byly i hlavní reprezentativní prostory zámku, tedy oba sály a jídelna.²¹⁶

Nákladnou a ve výrazu stavby výraznou stavební akcí byla realizace nové železné verandy na jihovýchodní straně zámku v letech 1867-1868. Kníže svolil k realizaci v roce 1867, kdy je v zápise uvedeno „... aby na jihovýchodní straně tamního zámku byla podle plánu, zvoleného mou milou paní manželkou, zřízena veranda, zkonstruovaná z kujného železa a litiny...“. Tento zápis dokládá, že podíl kněžny při projektování byl v této době již zcela zásadní. Spolu se stavbou verandy se logicky řešilo i definitivní vzezření fasády, neboť veranda zaujímá prakticky celé jihovýchodní průčelí zámku a propojuje jej s přilehlou zahradou. V témže roce proto Deworezky sestavil rozpočet na: „... zřízení ryté kvádrové omítky na jihovýchodní straně zámku a obstarání v

²¹⁵ Inventář zámku Hluboká z 30. dubna 1865 fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

²¹⁶ Inventář zámku Hluboká z 30. dubna 1865 fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1849-1852. CDZ

*kameni vytesaných velkých znakových štítů, lvů-štítonošů, kamenných fiál atd. atd. k dekoraci této strany zámecké budovy."*²¹⁷

Z charakteru popsaných prací je zřejmé, že zdoluhavá stavba přeci jen směřovala ke zdárnému dokončení. V roce 1870 připravil Deworezky pro knížete: „... *k nejvyššímu nahlédnutí a rozhodnutí přiložené plány o stavebních a ozdobných pracích, jež mají být během tohoto stavebního roku v tamním zámku provedeny...*“. Jednalo se v podstatě o práce na fasádách, jejichž řešení i samotné provedení má zásadní vliv na celkové podobě a vnímání stavby.²¹⁸

Právě v rámci dokončovacích prací byl podíl kněžny Eleonory zásadní což se projevuje i v dochovaných pramenech. V roce 1871 ve správě knížeti Deworezky uvádí: „... *Jak na Hluboké, tak také při posledním pobytu ve Vídni se v úctě podepsaný dočkal té milosti, že mohl Její Jasnosti panující paní kněžně předložit k nejvyššímu nahlédnutí a posouzení přiložené návrhy, které se vztahují na stavební práce, jež mají být v letošním roce provedeny v knížecím zámku na Hluboké. ...*“.²¹⁹ Všechny navržené práce kníže bez výhrad schválil a angažovanost kněžny Eleonory je zřejmá z další úřední korespondence mezi Deworezkym a

²¹⁷ K realizaci kovové verandy se ve vyúčtování uvádí, že za tuto práci bylo placeno zlatokorunskému továrníkovi Peteru Steffensovi. Mědikovářské práce pro verandu prováděl budějovický mědikovář Scholz, slévačské práce v zinku rovněž pro verandu dodal vídeňský továrník August Kitschelt a malířské práce (strop verandy a její tři balkony) vykonal vídeňský malíř Gläser. O sochařských pracích v kameni vyúčtování uvádí: "*Sochařskou práci v kameni pro všechny nové zámecké balkony na 2 stranách fasády a ostatní dekorativní výzdoby, totiž znakové štíty, fiály, chrliče atd., provedli v akordu vídeňští sochaři Pokorný a Duenbostel, k tomu patřící kamenickou práci jako nosníky a balkonové desky kameníci v Krumlově a na Hluboké.*" SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1864-1871. Rozpočet zpracovaný Damasem Deworezkym z roku 1867; SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 113.

²¹⁸ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 113.

²¹⁹ Zpráva vypracovaná Damasem Deworezkym 18. března 1871. SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Schwarzenberská vrchní stavební správa České Budějovice, inv.č.595, sig. 5d/1, kart. 113.

knížetem, ten v roce 1872 uvádí, že: „... na základě vysokých pokynů, obdržených již v minulém roce od Její Jasnosti panující paní kněžny ...“²²⁰ jinde potom: „... z vysokého rozkazu Její Jasnosti ...“. S těmito formulacemi se v obdobném typu korespondence dříve nesetkáváme a vliv kněžny na konečné podobě exteriérů i interiérů je neoddiskutovatelný.

19. července 1871 došlo ke slavnostní události, kdy Hlubokou navštívil korunní princ Rudolf. Tento den byl totiž oficiálně osazen na jižní straně druhého nádvoří závěrečný kámen celé stavby. Jednalo se ovšem o formální akt, neboť práce v omezené míře pokračovaly na zámku až do konce 70. let. 19. století. To ovšem samozřejmě neznamená, že knížecí rodina na zámku nepobývala, naopak. Je zřejmé, že zámek byl rodinou využíván již od roku 1855, z toho lze dovodit, že probíhající stavební práce byly plánovány lokálně a mimo období největšího vytížení. Z dochované korespondence je také zřejmé, že v době, kdy byl zámek neobyvatelný využívala rodina pro své pobyty nedaleký zámek v Libějovicích.²²¹

Přestavba zámku na Hluboké znamenala předěl ve stavební činnosti rodu Schwarzenbergů i jakýsi svorník mezi starým a novým. Jakkoliv stavba působí dojmem, že téměř doslova vychází z anglických neogotických slohů a katalogů, zjistíme při bližším architektonickém rozboru, že celá základní architektonická koncepce zámku je víceméně klasicistní. Hravé formy gotického revivalu tak, jak je známe z Anglie a jak znal ze svých cest v mládí kníže Jan Adolf II., když navštívil Alnwick, Ahride nebo např. Pernrhyn na Hluboké nenajdeme. Hlavními myšlenkami ztělesněnými v tzv. teorii „picturescque“²²² byly asymetrie

²²⁰ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2, období 1864-1871. CDZ

²²¹ SOA Třeboň, Vs Hluboká, fasc. sign. I. C 6 B beta 2. CDZ

²²² Ideál „malebnosti“ představený v roce 1782 Angličanem Williamem Gilpinem při výpravách na řece Wye a dalších místech jižního Walesu, *Relative Chiefly to Picturesque Beauty*, kniha napsaná v létě roku 1770, která inspirovala další anglické cestovatele, aby prozkoumali „tvář země podle

půdorysu a nepravidelnost siluety. Právě v gotické stylu shledali autoři této teorie Payne Knight²²³, Humphry Repton²²⁴ nebo John Claudius Loudon²²⁵ přesvědčení, že jen takto může stavba dokonale splynout s okolní krajinou. Právě z této tradice se zrodil modernistický koncept volného prostorového uspořádání.²²⁶

Vraťme se však k Hluboké a do Čech, tedy do samého srdce Evropy. Pokud v Anglii zvítězila poezie nad matematikou a obraz nad geometrií, v kontinentální Evropě to rozhodně takhle jednoznačné nebylo. Právě vyrovnání se s dědictvím klasicismu, který upřednostňoval symetrii nad pohodlím bylo jedním z ústředních témat, se kterým se architekti tvořící v období romantického historismu ve střední Evropě vyrovnávali. Výjimkou nebyl ani Franz Beer a jeho návrhy hlubockého zámku. Podíváme-li se pozorně na fasády zámku, uvidíme, že jejich členění je

pravidel malebné krásy“. Malebnost, spolu s estetickými a kulturními prvky gotiky a starších civilizací, byla součástí nastupujícího romantického citění 18. století.

²²³ Richard Payne Knight (11. února 1751 – 23. dubna 1824) byl klasický anglický učenec, vědec, znalec, archeologa numismatik. Proslavil se teoriemi malebné krásy a zájmem o starověké falické obrazy. Zasedal však i v parlamentu.

²²⁴ Humphry Repton (21. dubna 1752 – 24. března 1818) byl posledním velkým projektantem klasické etapy anglických krajinářských zahrad. Jeho styl je považován za předchůdce složitějších a eklektických stylů 19. století. Na rozdíl od Capability Browna a dalších slavných předchůdců pracoval pouze jako návrhář, nikoli jako dodavatel, který realizoval své návrhy, a proto vydělával mnohem méně peněz. Zdá se, že je prvním člověkem, který se (na své vizitce) popisuje jako zahradník. Repton publikoval tři hlavní knihy o zahradním designu: *Sketches and Hints on Landscape Gardening* (1795), *Observations on the Theory and Practice of Landscape Gardening* (1803) a *Fragments on the Theory and Practice of Landscape Gardening* (1816).

²²⁵ John Claudius Loudon (8. dubna 1783 – 14. prosince 1843) byl skotský botanik, zahradní architekt a autor. Jako první použil písemně termín arboretum pro označení zahrady rostlin, zejména stromů, shromážděných za účelem vědeckého studia. Loudon se zasloužil o přijetí termínu krajinná architektura moderní profesí. Tento termín převzal od Gilberta Lainga Measona a zveřejnil jej ve svých příspěvcích a ve své knize z roku 1840 *Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton*.

²²⁶ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 55.

rytmické a schématické. Přes tyto výhrady ovšem Hluboká svým rozčlankovaným objemem, hravým detailem, o nějž zámek doplnil především Damas Deworezky, ale především množstvím arkýřů, teras či balkonů, své romantické předlohy nezapře. Zámek totiž expanduje v duchu romantismu ven, do přírody, popírá pevné prostorové hranice.²²⁷

²²⁷ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 57.

5 Přestavba zámku Vimperk jako příklad architektonicky užitárních řešení správy velkostatku

5.1 Shrnutí dějin a stavebních dějin hradozámeckého areálu a velkostatku do roku 1858

Počátky hradu Vimperk, který se vypíná na návrší severně od města, spadají do doby okolo poloviny 13. století a hrad tak patří mezi nejstarší šlechtické hrady na našem území. První písemná zmínka o existenci hradu pochází z roku 1264 z listiny krále Přemysla Otakara II., kde se jako svědek vyskytuje šlechtic Purkart z Vinterberka. Purkart z Vinterberka pocházel ze starého šlechtického rodu Janoviců a byl synem dlouholetého královského zvíkovského purkrabí Kunáta z Janovic, který tento úřad vykonával s přestávkou v letech 1234 - 1254. Purkart zastával významné postavení u královského dvora a byl nejvyšším maršálkem krále Přemysla Otakara II. V letech 1270 - 1276 působil rovněž jako hejtman v Rakousích a ve Štýrsku a následně vykonával po otci úřad zvíkovského purkrabí.²²⁸ Jako blízký a loajální spolupracovník krále si za své oddané služby vysloužil rozsáhlou část pohraničního hvozdu, kde si kolem roku 1260 vystavěl nové sídlo – hrad Vimperk. Jeho pozůstatky se dosud zachovaly v prostorech tzv. Vlčkovy věže, která patří k nejstarší dochované vrstvě hradu.²²⁹

Vraťme se ještě k postavě Purkarta z Vinterberka. Ten své postavení správce zvíkovského purkrabství ztratil roku 1284, kdy jej v této funkci vystřídal Bavor ze Strakonice. I přesto Purkart patřil v 80. letech 13. století k čelním osobnostem české šlechty a užíval již výhradně predikát z Vinterberka. Jako úhlavní protivník Závíše z Falkenštejna mu spolu s biskupem Tobiášem z Bechyně příslušela klíčová role při jednáních o návratu královice Václava (pozdější král Václav II.). Po

²²⁸ JOHN, Josef. *Vimperk, město pod Boubínem*. České Budějovice 1979, s. 86.

²²⁹ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady I*. Praha 1972, s. 225.

Závišově pádu zastával prestižní post nejvyššího pražského purkrabí a naposledy je zmiňován v roce 1292.²³⁰

Po Purkartově smrti zůstal Vimperk v držení rodu po většinu 14. století, byť nějaký čas po roce 1312 jej král Jan Lucemburský postoupil Bavorům ze Strakonic, ovšem nakonec byl vrácen původním majitelům.²³¹ V roce 1341 bratři Jenčík, Vavřinec, Herbord a Pešek z Janovic, obdrželi od panovníka vrch Hus, aby zde vybudovali nový hrad. V roce 1359 potom král Karel IV. potvrdil Petrovi z Vinterberka a jeho bratrům manské držení hradů Vimperka, Husi a Kynžvartu, Husince, Záblatí a dalších celkem 36 vesnic.²³² Pánové z Vinterberka a Janovic jsou potom připomínáni jako majitelé Vimperka ještě koncem 60. let 14. století. Posledním známí příslušníkem vimperské větve pánů z Janovic byl potom Pavel z Vimperka, jenž zasedal v roce 1404 na zemském soudu.²³³

Po roce 1369 páni z Janovic na Vinterberku hrad Vimperk a Hus ztratili a tyto hrady se dostaly do vlastnictví panovníka. Koncem 14. století se dostal hrad Vimperk do rukou rodu Kaplířů ze Sulevic.²³⁴ Tato známá a rozvětvená vladycká rodina pocházející z Lovosicka získala hrad prostřednictvím jistého Kunáta, který patřil mezi oblíbence krále Václava IV. a zastával různé významné funkce u královského dvora. Kaplířové ze Sulevic drželi hrad Vimperk i po vypuknutí husitských válek, kdy se jejich situace mimořádně zkomplikovala po roce 1420, kdy táborští dobyli nedaleké Prachatice. Město Vimperk spolu s hradem se následně stávalo cílem husitských útoků. Město bylo dobyto a vypáleno husity v roce 1623, hrad však zůstal nedobytý a v rukou rodu Kaplířů ze Sulevic. Mikuláš Kaplíř se Sulevic získal rodový majetek po otci Čáslavovi na koncem 40.

²³⁰ JOHN, Josef. *Vimperk, město pod Boubínem*. České Budějovice 1979, s. 87.

²³¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království Českého XI*. Praha 1897, s. 143.

²³² EMLER, Josef. ed. *Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemie et Moraviae II.*, Praha 1882, s. 167.

²³³ Archiv český II. Praha 1842, s 364.

²³⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království Českého XI*. Praha 1897, s. 37.

let 15. století a král Jiří z Poděbrad mu za věrné služby propustil hrad Vimperk s městem z manství. Mikuláš potom vpadl do Bavor a vypálil město Waldkirchen.²³⁵

V držení rodu Kaplířů ze Sulevic, kteří v 15. století patřili mezi přední šlechtické rody, zůstalo město Vimperk i zdejší hrad. V roce 1479 povýšil Vimperk na město král Vladislav Jagelonský, který v roce 1481 potvrdil městu všechna privilegia, tj. právo hradeb, právo výročního trhu na sv. Prokopa a právo písecké. Na konci 15. století provozoval ve městě tiskárnu tiskař Jan Alakraw, který zde vytiskl dva prvotisky. Posledním Kaplířem ze Sulevic, který Vimperk měl v držení, byl Petr, po němž se novým vlastníkem vimperského zboží stal rod Malovců z Chýnova. Državy tohoto zámožného rytířského rodu se během 14. století rozšířily do celých jižních Čech. Zdeněk Malovec patřil k nejvýznamnějším osobnostem rytířského stavu jagelonských Čech a jako spolupracovník Zdeňka Lva z Rožmitálu působil v celozemské správě. Jako výborný hospodář Zdeněk Malovec své statky pozvedl a rozmnožil, v roce 1506 přikoupil březnické panství. Po jeho smrti v roce 1512 zdědili jeho majetek dva nezletilý synové a do jejich zletilosti spravovala majetek jejich matka Kateřina z Radíče, která šla ve stopách svého manžela a rodové statky dále rozmnožila o několik vesnic. Po dosažení zletilosti připadla větší část panství Vimperk společně se zámkem staršímu Janovi. V té době stál pod zámkem již poplužní dvůr a také pivovar se sladovnou. Po sporech mezi oběma bratry, kteří měli po určitý čas rozdělené napůl i město Vimperk, nakonec připadlo celé vimperské panství mladšímu Petrovi, když starší Jan se stáhl do ústraní. V roce 1534 nechal Petr Malovec, jediný pán celého panství, potvrdit od Ferdinanda I. pro město Vimperk všechna privilegia. Jako rozhodný evangelík se ovšem významně podílel na neúspěšném stavovském odboji v roce 1547, což mělo za následek konfiskaci vimperského panství. Ještě, než o panství přišel, nechal opravit skla v celém zámku.²³⁶

JOHN, Josef. *Vimperk, město pod Boubínem*. České Budějovice 1979, s. 99.

²³⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha 1897, s. 143.

Po konfiskaci vimperského panství v roce 1547 plánoval patrně Ferdinand I., že si město ponechá. V téže roce nechal panovník sepsat úplný inventář zámku a celého panství, ze kterého vyplynulo, že na zámku sloužilo na 80 úředníků a sloužících, kteří nebyli zaplacení. Finanční těžkosti záhy donutili komoru vimperské panství odprodat, a tak v roce 1553 získal vimperský hrad i s baštou před ním (dnešní Haselburg) významný jihočeský velmož, a nám z Hluboké známý, Jáchym z Hradce. Jeho úmysly ovšem byly čistě spekulativní, a navíc mu nedávalo smysl odlehlé panství držet, ovšem se značným ziskem jej odprodal Rožmberkům, kteří naopak měli o vlastnictví eminentní zájem. Zatímco Jáchym z Hradce za panství zaplatil 6000 kop č., nový vlastník, Vilém z Rožmberka mu o rok později musel vyplatit již 12 000 kop č. Z pramenů máme již v této době podrobnější informace o podobě hradu, který byl v 50. letech 16. století ve značně zchátralém stavu. V zámku byly dvě patra, v nichž bylo celkem devět pokojů obložených dřevem, dále komory, sklepy a další zázemí. Šindelové střechy byly značně poškozené neúdržbou a náročnými horskými podmínkami a byly tak velmi poškozené. Na zámku také byly konírny pro 20 koní. Je evidentní, že hrad po odchodu Malovců značně zchátral.²³⁷

Rožmberkové drželi vimperské panství téměř půl století a v této době došlo k opravám a přestavbám zpustlého sídla. Práce začaly pravděpodobně velmi záhy poté, kdy Rožmberkové tento majetek získali, neboť již o Vánocích roku 1557 a v lednu 1558 Vilém z Rožmberka s manželkou, matkou, bratrem i celým dvorem na zámku pobývali, aby se uchránili od hrozby morové epidemie, která zachvátila Český Krumlov. Od civilizace odlehlý vimperský hrad byl pro tento účel více než vhodnou adresou a nepochybně musel být v obyvatelném stavu, neboť jinak by se sem tento přední český šlechtic pravděpodobně neuchýlil. Pobyt rožmberského dvora ve vimperském azylu se ještě několikrát opakoval, například zde Vilém z Rožmberka pobýval po téměř celý rok 1559 až do

²³⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha 1897, s. 147.

Tří Králů roku 1560. Vilém se zde totiž vzpamatovával ze ztráty své milované manželky Kateřiny z Brunšviku.²³⁸

V roce 1565 odevzdal Vimperk spolu s panstvím Vilém z Rožmberka mladšímu bratrovi Petru Vokovi „k užívání“, spolu s panstvím choustnickým a ledečským a městem Soběslav. Rovněž Petr Vok si Vimperk pro své pobyty oblíbil, ovšem později se jeho hlavním sídlem stala Bechyně, kterou koupil roku 1569. Petr Vok, již jako rožmberský vladař, nechal roku 1589 vystavět před vimperským zámek nový pivovar. V roce 1601 těžce zadlužený Petr Vok ve snaze řešit svoji tíživou finanční situaci prodal vimperské panství spolu se zámekem za 150 000 kop. m. Volfu Novohradskému z Kolovrat.²³⁹

Nový majitel vimperského zámku udělal závratnou kariéru u dvora, v letech 1599-1602 byl dvorským sudím, později nejvyšším sudím českým, a nakonec nejvyšším komorníkem. V roce 1603 koupil od Petra Voka, který se byl nucen zbavit i Krumlova, nedaleký drslavický statek s hradem Husí a městečky Husincem a Záblatím, které natrvalo připojil k vimperskému panství.²⁴⁰ Před koupí Vimperka sídlil Volf na s manželkou na zámku ve Lnářích. Volf Novohradský z Kolovrat patřil k nejbližším přátelům Petra Voka a toto přátelství stvrdila svatba jeho dcery Marie Magdaleny Novohradské z Kolovrat s Vokovým milovaným synovcem a následníkem Janem Zrinským ze Serynu, která se konala na zámku v Českém Krumlově.²⁴¹ Svůj velký vliv potom uplatňoval Volf ve

²³⁸ BŘEŽAN, Václav. *Životopisy posledních Rožmberků I.* Praha 1985, s. 159.

²³⁹ BŘEŽAN, Václav. *Životopisy posledních Rožmberků II.* Praha 1985, s. 493.

²⁴⁰ V 80. letech 16. století se na vimperském panství nacházelo jedno město a čtyři rychty, na sousedním panství Drslavice potom dva městyse a dvě rychty. Osídlení se v té době netýkalo hraniční oblasti a soustřeďovalo se podél hlavních cest, z nichž některé byly odbočkami známé Zlaté stezky. V 17. a 18. století bylo v hlubokých lesích založeno několik vesnic, z nichž část vznikla díky sklárnám a část díky kolonizačním stahům. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk. ZÁLOHA, Jiří. *Velkostatek Vimperk 1314-1798(1804)*. Dílčí inventář pro staré oddělení, Český Krumlov 1966, s 4.

²⁴¹ HAJNÁ, Milena. Zámek Vimperk. In: Konečný, Michal, ed. *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost: renesanční aristokratická sídla v českých zemích ve správě Národního památkového ústavu*. Kroměříž 2017, s. 467.

sporech o rožmberské dědictví, kde hájil práva svého zetě a potažmo dcery. Volf ovšem zemřel roku 1609 a tak tyto aspirace nestihl naplnit.²⁴²

Za Volfa Novohradského z Kolovrat ovšem začala skutečná renesanční přestavba zámku, ač sám prokazatelně ještě sídlil na zámku ve Lnářích, kde jej několikrát navštívil Petr Vok. K roku 1601 je datováno vybudování apartmá s kaplí v severovýchodním křídle zámku (dnes Horní zámek).²⁴³ Z této etapy se dochovaly malované zákloповé stropy i výmalby stěn. K objevu této významné vrstvy došlo po roce 2000, obnova proběhla potom v letech 2018-2020. Dochované výmalby jasně odkazují na Volfa Novohradského z Kolovrat a jeho manželku Juditu ze Šternberka. V kapli u apartmá (nazývaná dnes kaple Čtyř evangelistů) se dochovala šternberská hvězda, stejně jako ve výklenku v přilehlém pokoji (pravděpodobně ložnici Judity ze Šternberka).²⁴⁴

Po Volfově smrti došlo k rozdělení rodového majetku mezi jeho dva syny. Starší Zdeněk si ponechal Lnáře a mladší Jáchym Vimperk s tvrzí Drslavice. Kromě majetku zdědili oba synové po otci i závratné dluhy. Přesto se postupně mladý Jáchym Novohradský z Kolovrat pustil do dalších prací na vimperském zámku, pravděpodobně i vzhledem ke svému nízkému věku v součinnosti s matkou. Podle všeho v této době došlo ke stavbě pozdně renesančního tzv. Dolního zámku umístěného níže ve svahu pod Horním zámkem. Jádro objektu tvoří patrová obdélná stavba obrácená jižní fasádou k městu. Zcela oddělený Dolní zámek jednoznačně musel plnit jinou, než rezidenční funkci a spolu s přilehlou zahradou a arkádovým křídlem sloužil patrně jako letohrádek, či lusthaus. Tento hlavní objekt doplňují dvě křídla, severní a východní, které obě křídla spojuje a vytváří dispozici do U. Východním křídlem také prochází průjezd s branou a portálem, kterými se vchází do celého zámeckého

²⁴² KAVKA, František. Zlatý věk růží – kus české historie 16. století. Praha 1966, s. 154-155.

²⁴³ KYNCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků ze zámku ve Vimperku 2. etapa průzkumu*. Brno 2010, nepag.

²⁴⁴ HAJNÁ, Milena. Zámek Vimperk. In: Konečný, Michal, ed. *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost: renesanční aristokratická sídla v českých zemích ve správě Národního památkového ústavu*. Kroměříž 2017, s. 467.

areálu. V patře hlavního jižního křídla se nacházely reprezentativní prostory, jimž vévodila ústřední větší místnost, sál s dochovaným malovaným pozdně renesančním trémovým stropem doplněným torzovitě dochovanými výmalbami stěn. Dřevo stropních trámů bylo dendrochronologicky datováno do let 1612 až 1614.²⁴⁵

Práce však přerušila třicetiletá válka. V její první fázi Jáchym Novohradský stranil povstalcům, ač byl umírněným katolíkem. Po porážce stavovských vojsk u Záblatí však přestoupil na císařskou stranu a povolil v roce 1619 generálovi Karlu Bonaventurovi de Buquoy, který vedl císařská vojska, vstoupit do města i na zámek s posádkou 500 mužů. Při stavovské protiofenzivě vedené generálem Mansfeldem došlo ovšem k obratu a císařští byli postupně vytlačováni z jižních Čech. Vimperk byl obsazen 23. října 1619 a spolu se zámekem dobyt. Zámek byl následně vydrancován a obsazen stavovskou posádkou. Následně bylo Jáchymovi Novohradskému z Kolovrat zabaveno i celé panství. V září roku 1620 ovšem vimperská posádka po pádu Prachatic kapitulovala a po celkové porážce stavovských vojsk se karta znovu obrátila ve prospěch Jáchyma Novohradského z Kolovrat, který se mohl vrátit na své sídlo.²⁴⁶

Jáchym Novohradský z Kolovrat začal postupně ze zpustošeného zámku budovat velkolepé rodinné sídlo a přestavovat hlavní část areálu, tedy Horní zámek s hradním jádrem. Tento komplex má v zásadě oválný půdorys a byl přístupný přes příkop po padacím mostě. Tento oválný půdorys byl rozdělen (v poměru 1/3 ku 2/3) nově vystavěným příčným křídlem v roce 1624, dle datace na fasádě, doplněné iniciálami I N Z K a štukovým kolovratským erbem. Z toho všeho je zřejmé, že stavebníkem nemohl být nikdo jiný než Jáchym Novohradský z Kolovrat. Hodnotná je především architektonicky bohatě členěná fasáda příčného křídla, které je v přízemí tvořeno otevřenou arkádou. V patře odděleném mohutnou kordonovou římsou se střídají vysoká obdélná okna s pilastry vysokého řádu. Náznak druhého patra představují iluzivní nízká okna, nad nimiž je

²⁴⁵ KYNCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků ze zámku ve Vimperku*. Brno 2009, nepag.

²⁴⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha 1897, s. 149.

fasáda zakončena štukovým kladím. Tato pozoruhodná fasáda nemá v regionu obdoby a je dokladem vysokého standardu stavebníka. Dalším důkazem stavební činnosti z raných 20. let je rok 1622 zaznamenaný na klenáku kamenného portálu brány Horního zámku, bohatě dekorovaného díla z tzv. šumavského vápence.

Tato na svoji dobu náročná a výjimečná realizace, ovlivněná nepochybně vazbou rodu na Rožmberky a jejich velkolepý stavební program, ovšem finančně zcela vyčerpala stavebníka Jáchyma Novohradského z Kolovrat, stejně jako o dvě dekády dříve jeho rožmberské vzory. Již v roce 1626 byl proveden úřední odhad celého panství, podle něhož měl zámek hodnotu 2000 kop m. Z odhadu rovněž víme, že vedle zámku byla zřízena obora, oceněná na 5000 kop m., s 60 kusy zvěře a třemi štěpnicemi. Kromě toho stál v blízkosti zámku pivovar, podle popisu nákladně postavený se čtyřmi štíty, spilkou, sladovnou i hvozdem. Popsána zde byla i zahrada u Dolního zámku, vymezená ohradní zdí, osazená sedmi druhy okrasných rostlin, která kromě arkádového křídla s věží obsahovala i fíkový pavilon (skleník-oranžerie). Celé panství bylo oceněno na 198 000 kop m.²⁴⁷ Tlaku věřitelů vydržel Jáchym Novohradský z Kolovrat odolat do roku 1630, kdy komisaři prodali panství Vimperk se zámkem, městem, pivovarem a příslušenstvím za cenu 60 000 zl. r. blízkému rádci císaře Ferdinanda II., štýrskému šlechtici Janu Oldřichovi z Eggenberga, který v té době již vlastnil Český Krumlov a od roku 1617 tvrz s panstvím Drslavice. Sám Jáchym Novohradský z Kolovrat, který zůstal bezdětný zemřel o rok později, již v roce 1631.²⁴⁸

²⁴⁷ Taxa na panství Vimperk (1629). Koupě tohoto panství Janem Oldřichem z Eggenbergu. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, inv.č. 4240, sig. I A^x 2b, kart.č.343.

²⁴⁸ Taxa na panství Drslavice (1617). Koupě tohoto panství Janem Oldřichem z Eggenbergu. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, inv.č. 4240, sig. I A^x 2b, kart.č.343

5.2 Přeměna rezidenčního sídla na správu panství a její dopady na stavební vývoj objektu

Noví majitelé vimperského panství, Eggenbergové, měli hlavní sídlo v Českém Krumlově, čas potom trávili více také na svých rakouských statcích. Vimperk navštěvovali spíše sporadicky a pravidelně se tak v jejich ročním rezidenčním itineráři nevyskytoval. Přesto však do zámku alespoň zpočátku investovali, zejména snad dokončili rozestavěné a nedokončené stavební akce Jáchyma Novohradského z Kolovrat. Ve 30. letech 17. století tak stále panoval na vimperském zámku stavební ruch. Práce však byly vzhledem k významu objektu pro jeho majitele postupně utlumovány, takže patrně po zbytek 17. století zde nebyly prováděny žádné další závažnější stavební úpravy. Z archivních pramenů vimperského velkostatku ovšem vyplývá, že účtovány byly mnohdy drobné údržbové práce, které se týkaly zejména střech zámeckých objektů. Koncem 17. století byla patrně na sýpku adaptována stará Vlčková věž. Z období druhé poloviny 17. století se nám zachoval významný doklad o podobě vimperského zámku, obraz malíře Heinricha de Verle, datovaný do r. 1686, který je uložen v krumlovské zámecké galerii.²⁴⁹

Eggenbergové vlastnili vimperské panství po tři generace. Prvním majitelem byl výše zmíněný Jan Oldřich z Eggenberga, který zemřel v roce 1634. Po něm přešlo celé dědictví skládající se z českých a rakouských statků, včetně vimperského panství, na jeho syna Jana Antonína z Eggenbergu, který byl císařský diplomat a tajný rada. V roce 1638 byl císařem Ferdinandem III. pověřen vedením zvláštní diplomatické mise k papeži Urbanovi VIII. a pro tuto příležitost si nechal zhotovit tzv. Zlatý kočár, který je dodnes k vidění na českokrumlovském zámku. Kníže Jan Antonín ovšem zemřel mlád již v roce 1649, nečekaně, v pouhých 39 letech. Po jeho smrti byli oba jeho synové nezletilí, a vzhledem k tomu, že kníže Jan Antonín nezanechal poslední vůli, došlo k vyřešení dědictví až v roce 1665. Po vleklých sporech se oba bratři dohodli na rozdělení rodu na dvě větve, starší krumlovskou v čele s Janem Kristiánem I.

²⁴⁹ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, inv.č. 1294, VI B beta, kart.č.745.

z Eggenbergu, a štýrskou, které vládl jeho mladší bratr Jan Seyfried z Eggenbergu. Krumlovské větvi připadly české statky včetně vimperského panství. Kníže Jan Kristián z Eggebergu ovšem zemřel v roce 1710 bezdětný a své statky přenechal k užívání své manželce, Marii Arnoštce, rozené hraběnce ze Schwarzenbergu.²⁵⁰

Co se týká eggenberské epizody vlastnictví vimperského zámku je důležité říci, že co se týká stavebního vývoje, nedošlo k žádným zásadním změnám. Změnilo se ovšem postavení panství v rámci jeho vlastnictví bohatým rodem, který vlastnil rozsáhlé statky a vimperský zámek ztratil svůj rezidenční potenciál, který měl za Novohradských z Kolovrat, což předznamenalo jeho další stavební vývoj.

Jak již bylo zmíněno výše, manželství Jan Kristiána z Eggebergu a jeho choti Marie Arnoštky, rozené hraběnky ze Schwarzenbergu, skončilo bezdětné, a tak eggenberské dědictví přešlo po její smrti v roce 1719 na jejího synovce Adama Františka ze Schwarzenbergu, kterého ustanovila svým univerzálním dědicem. Vimperský zámek se ocitl v rukou nejbohatšího v českém království usazeného rodu Schwarzebergů, ve kterých zůstal formálně až do roku 1947.

Adam František ze Schwarzenbergu díky svému zázemí i schopnostem patřil k předním šlechticům své doby a také významným stavebníkům. První schwarzenberské stavební úpravy na vimperském, tou dobou již značně zchátralém, zámku proběhly v letech 1726-1727, kdy došlo k přestavbě dobytčí stáje a nad ní umístěném bytu hejtmana, kde došlo k dispozičním úpravám, provedení nových podlah a stropů, prolomení nových oken. Stavební práce v části Dolního zámku navrhoval a realizoval krumlovský polír Franz Fortin²⁵¹ a plány byly vypracovány již v roce 1725, o rok později byly knížetem schváleny k realizaci.²⁵²

K mnohem zásadnější stavbě v prostorách Horního zámku však došlo hned v následujících letech 1728-1732. V této době došlo k zásadní přestavbě jižního křídla Horního zámku, kde byly zřízeny knížecí pokoje. Práce opět vedl a navrhoval Franz Fortin a jednalo se o velkou

²⁵² SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č., VI B beta, č. 3a/7-10/, kart. č.343.

stavbu, na které se jen v letech 1728-1729, kdy byly prováděny hlavní stavební práce, vystřídal 49 zedníků v čele se Simonem Reichem. Následovaly práce tesařské, truhlářské i kovářské, na nichž se vystřídal množství řemeslníků z blízkého i vzdálenějšího okolí.²⁵³

V roce 1729 nařídil kníže František Adam zbořit k zámku přilehlou baštu Haselburk, jejíž kamení mělo být využito ke stavebním pracím na zámku. Práce v zámeckém areálu pokračovaly i nadále, v roce 1731 došlo k úpravám a výměně stropů při zámecké kapli a dalším stavebním úpravám v interiéru příčného křídla. Další úpravy proběhly vedle „luteránské kaple“, tedy v apartmá Volfa Novohradského z Kolovrat, kde došlo k opravě oken. Rozsáhlé byly také opravy poškozených šindelových střech.²⁵⁴

Dokončení výše popsaných prací se ovšem stavebník František Adam ze Schwarzenbergu nedočkal, neboť zemřel v roce 1732 tragickou náhodou, kdy byl postřelen císařem Karlem VI. při honu v Brandýse nad Labem. Vimperské panství v té době svojí rozlohou bylo jedno z největších v českém království a páté největší v majetku rodu knížat ze Schwarzenbergu, po Krumlovu, Třeboni, Murau a Orlíku. Rozloha panství na sklonku feudalismu činila 22. 390 ha půdy, z čehož 12.762 ha tvořily lesy rozdělené do devíti polesí. K panství také patřilo 104 obydlých míst, včetně Vimperka a městyse Husince, kde žilo celkem 18 000 poddaných. Panství Vimperk nebylo původně součástí rodového svěřenectví, tzv. fideikomisu, tzn. že nenáleželo k nedělitelnému majetku rodiny, kam patřily např. panství Hluboká, Třeboň, Mšec, Postoloprty či Jinonice.²⁵⁵

Po smrti Knížete Adam Františka ze Schwarzenbergu spravovala rodinný majetek jeho manželka Eleonora Amálie, rozená z Lobkovic. Vimperk byl za její vlády v roce 1733 postižen bouří, kdy došlo k rozsáhlému poškození střech a oken Horního zámku. Významné jsou ovšem úprav Dolního zámku z let 1735-1736, navržené a realizované opět

²⁵³ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č., VI B beta, č. 3a/146/, kart. č.343.

²⁵⁴ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI B beta 2/36, kart. č.343.

²⁵⁵ KOBLASA, Jan, Svěřenecké panství Vimperk. In: Obnovená tradice, č. 55, ročník XXVIII., České Budějovice 2017, 18-20.

Franzem Fortinem. Nově adaptovány byly prostory jižního křídla Dolního zámku, při nichž došlo k přestavbě stájí na solný kvelb a v patře ke zřízení 6 pokojů a dvou chodeb. Právě dispoziční úpravou patra došlo k rozdělení sálu někdejšího pozdně renesančního letohrádku na dvojtrakt tvořený obslužnou chodbou a na jih orientovanými pokoji. O průběhu prací jsme podrobně seznámeni z dochovaných pramenů, nově vniklé prostory sloužily správě panství. Konečné vyúčtování prací proběhlo v roce 1739 a dozvídáme se z něho, že práce na Dolním zámku vyšly na 173 zl. r. a propláceny byly opět řemeslníkům z blízkého i vzdálenějšího okolí.²⁵⁶

Stavební práce provedené na Vimperském zámku ve 30. letech 17. století byly nadlouho poslední větší realizací, která zde proběhla. Zámek nadále sloužil téměř výhradně jako správa panství, pro pobyt knížat a jejich přátel byl využíván minimálně, zejména při honech v okolních lesích. Práce provedené na zámku těmito účelům zcela odpovídaly, přesto se ovšem ve stavebních dějinách areálu jednalo o významnou etapu dochovanou z větší části dosud. Zámecký areál byl v 18. století nadále pouze pravidelně udržován, o čemž svědčí pravidelné konsignace stavebních výdajů na následující rok, jejichž částky zpravidla nepřeschovaly několik desítek zlatých r. Jednalo se o práce údržbové zejména opravy střech, podlah, oken, popravy omítek a bílení. Jak již bylo vícekrát zmíněno zámek sloužil především k úředním a bytovým potřebám správy panství, a tak zde probíhaly pravidelné adaptace a modernizace bytů úředníků a úprav jejich kanceláří.²⁵⁷

Pod schwarzenberskou správou prošlo vimperském panství postupně plnou konsolidací, neboť Schwarzenbergové jako dobří hospodáři o své majetky i poddané dbali. Podle stavu z roku 1817 panství tvořilo město Vimperk, městyse Husinec a Záblatí, 97 vesnic a osad,

²⁵⁶ Největší obnos padl na zednické práce realizované polírem Mathiasse Hartmannem, tesařské a truhlářské práce, které provedl mistr Johann Paulík, kovářské práce realizoval Johann Riedl z Vimperka, zámečnické Mathiass Menge z Prachatic, sklenářské Lukáš Steidt ze Záblatí, Kamnářské krumlovský mistr Franz Kuffart. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, inv.č. 4240, sig. VI B beta 2/123, kart. č.744.

²⁵⁷ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI B beta 2/123, kart. č.745.

přičemž vrchnostenské hospodářství se soustředilo zejména na intenzivní chov dobytka a správu lesů. Správa vimperského panství získala od 60. let 18. století podobu, kterou si udržela až do konce patrimoniální správy. V čele panství stálo ředitelství (direktoriální úřad) s hospodářským ředitelem, soudním správcem (a jeho pomocníkem). Dále zde byl důchod a kontribuční úřad, kdy důchodní měl zároveň na starost výběr daní a k ruce měl dva písaře, podobně jako obroční úřad, který se stával z obročního a písaře. Velkostatek měl vlastního pojezdného a ranhojiče.²⁵⁸

Samostatně byla oddělená od správy panství lesní správa, přičemž lesy pro jejich nepřístupnost nevyžadovaly až do konce 17. století žádnou péči. V roce 1719 bylo na celém vimperském panství pouze 5 myslivců, o dva roky později vznikl samostatný lesní úřad, v jehož čele stál pojezdný myslivec. Do té doby byli myslivci podřízeni hejtmanovi, jenž stál v čele panství. Spolu se vznikem lesního úřadu došlo i k rozdělení lesů do revírů (polesí), kterých bylo koncem 18. století rovných 10.²⁵⁹

Mimořádně významné byly pro vimperské panství sklárny, které správa panství budovala zpravidla na dominikální půdě. Po výstavbě sklářských hutí si je dále pronajímali jednotliví huťmistři. Právě množství rozlehlých lesů bylo pro tento účel hospodaření ideální, neboť sklárny spotřebovávaly pro svoji výrobu ohromující množství dřeva.²⁶⁰

V Horním zámku se v roce 1817 nacházelo 27 místností, z nichž většina byla obydlená vrchnostenskými úředníky, případně penzisty. Pouze několik pokojů zde bylo vyhrazeno pro návštěvy majitelů panství, zejména inspekční cesty, případně jejich hostů či přátel. V lépe

²⁵⁸ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk. ZÁLOHA, Jiří. Velkostatek Vimperk 1314-1798(1804). Dílčí inventář pro staré oddělení, Český Krumlov 1966.

²⁵⁹ Jednalo se o polesí Lipka, Včelná pod Boubínem, Mlynářovice, Zátoň, Strážný, Osek, Zálezly, Borová Lada, Knížecí Pláně s Kamenná Lhota. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk. ZÁLOHA, Jiří. Velkostatek Vimperk 1314-1798(1804). Dílčí inventář pro staré oddělení, Český Krumlov 1966.

²⁶⁰ Jednalo se o sklárny Michlova Huť, Tabuřová Huť, Magerlova Huť, Havranní Huť, Korkusova Huť, Kubova Huť, Šeberovská Huť, sklárna u Březové Lady, sklárna u Boubské a sklárna u Žlíbků. SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk. ZÁLOHA, Jiří. Velkostatek Vimperk 1314-1798(1804). Dílčí inventář pro staré oddělení, Český Krumlov 1966.

přístupném Dolním zámku se potom nacházely zejména byty úředníků, stáje, stodoly a hospodářské objekty. Ze stavebních prací docházelo opět k dílčím úpravám a adaptacím bytů, v roce 1805 tak byl upravován byt hospodářského správce, v roce 1807 došlo k opravě a výměně oken v bytě ředitele. V roce 1818 byl opraven Hasselburg a v roce 1820 přestavěny kanceláře ředitelství velkostatku v Dolním zámku, které vypracoval knížecí stavitel Johann Libera.²⁶¹

V dalších letech probíhaly na zámku opět zejména údržbové práce, které více či méně souvisely s provozem a adaptací úřednických bytů. Opravovaly se omítky, střechy či podlahy. V roce 1835 proběhla řada drobných prací v interiérech podle projektu knížecího stavitele Johanna Stephana, ten projektoval a řídil v roce 1837 i přestavbu pokladny, ústřední kanceláře a bytu vrátného, stejně jako rozdělení kuchyně v bytě vrchnostenského inženýra na dvě menší místnosti.²⁶²

V letech 1842-1843 byla realizována poměrně podstatná událost ve stavebních dějinách zámku, kde došlo k obnově střech spočívající ve výměně krovu a položení nových pálených tašek na Dolním zámku opět podle plánů stavitele Stephana z roku 1841. V této souvislosti je opět třeba připomenout tu část stavby, tzv. renesanční letohrádek, jižní křídlo Dolního zámku, kde se nacházel renesanční sál se trámových záklopovým stropem rozpříčkovaný v roce 1735-1736 stavitelem Fortinem. Stropní trámy renesančního stropu totiž zároveň tvořily vazné trámy krovu, který, tedy až do 40. let zůstával pozdně renesanční. Při stavbě nového krovu v letech 1842-1843 zůstal strop zachován (vazné trámy byly uloženy do zdiva), ale byl proveden nový hambalkový krov nesený svislou stolicí, který již konstrukčně se stropem nesouvisí.²⁶³

Co se týká Horního zámku, zde došlo v roce 1843 k opravě lepenice a šindelových střech opět pod vedením vrchnostenského stavitele

²⁶¹ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a, kart. č.266.

²⁶² SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a, kart. č.266.

²⁶³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, fond Ústřední stavební správa, sig. 21d/1, kart. 286.

Stephana, který v roce 1844 vypracoval projekt na výstavbu nového úřednického bytu v jižním (fortinovském) křídle Horního zámku, v místech nevyužívaných pokojů v prvním patře pro potřeby vrchnosti. Knížecí tak zůstaly pouze pokoje ve druhém patře zámku.²⁶⁴

Koncem 40. let došlo k vypracování dvou projektů na obnovu věže Hasselburg, první v roce 1848 knížecím stavitelem Stephanem, druhý o rok později knížecím stavitelem Antonem Jakschem.²⁶⁵ Ani jeden z plánů však nebyl realizován, neboť doba byla složitá i pro Schwarzenbergy, probíhala stavba Hluboké a zejména revoluční události z roku 1848 na čas schwarzenberskou stavební činnost, včetně Hluboké zcela utlumily. Stavební práce ve 40. letech završila výstavba tří protipožárních štítů ve střeše příčného křídla krytého šindelovou krytinou. Realizované protipožární štíty rozdělily střechu na 4 samostatné požární úseky.²⁶⁶

5.3 Požár 1857 a následná přestavba zámku

Na počátku nejvýznamnější události novějších stavebních dějin zámku stála nešťastná událost z 20. července 1857, kdy došlo k devastujícímu požáru Horního zámku, zaviněnému úderem blesku v odpoledních hodinách. Požár se následně velice rychle rozšířil prakticky do celého areálu. Tato událost, která výrazně setřela dosavadní renesančně-barokní výraz této stavby, trvala celý týden, přestože se hašení účastnili všichni zaměstnanci zámku a pomáhaly stovky vimperských měšťanů. O události podrobně referuje komisionální protokol sepsaný již deset dní po vypuknutí požáru, kde se píše, že ohnivému živlu padla za oběť až tři podlaží obytných traktů Horního zámku, kromě toho potom věž, zámecká kaple sv. Josefa, divadlo

²⁶⁴ SOA Třeboň, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a, kart. č.266.

²⁶⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, fond Ústřední stavební správa, sig. 21d/1, kart. 286.

²⁶⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a, kart. č.266.

v příčném křídle a přilehlé hospodářské objekty (které se nacházely na tzv. III. nádvoří, tedy prostoru vzniklého výstavbou příčného křídla).²⁶⁷

Hlavní zámeckou budovu v horním areálu tvořilo dvoupatrové jižní křídlo orientované směrem k městu. Požár zničil samozřejmě střechy včetně krovů, dále potom shořely všechny stropy horního (druhého) patra, které se následně propadly. Obdobná, byť rozsahem ne tak rozsáhlá situace, se opakovala v prvním patře. Jako zázrakem nevyhořely pouze 4 knížecí pokoje v druhém patře, ale v těchto prostorech muselo následně dojít k odstranění poškozených stopů. Stejně tak muselo dojít k náhradám podlah v prvním patře, které sice nebylo požárem tolik poškozeno, ale přesto dřevěné prvky vzaly za své. Přízemí jižního křídla zachránily klenby, byť v některých se objevily trhliny, které ovšem neohrozily statiku objektu.²⁶⁸

Další těžce poškozenou budovou byla Vlčkova věž sloužící jako sýpka ve dvou patrech, tyto části vyhořely tak, že zůstaly zachovány pouze zděné konstrukce. Zámecká kaple sv. Josefa, která zajímala severovýchodní stranu zámku zcela vyhořela, zachován zůstal pouze presbytář a sakristie, které byly klenuté. Navazující část severovýchodního křídla zůstala až na střechy víceméně zachována. Shořela rovněž zcela střecha vstupní věže zámku. Příčné křídlo tvořené původně velkým sálem adaptovaným později na zámecké divadlo a navazující prostory bytu správce zcela vyhořely, zachovány zůstaly pouze zděné části. Zámecký archiv a lesní úřad, kde bylo archivováno velké množství listin, byly včas vyklizeny a nedošlo tak ke ztrátám na těchto materiálech. Komíny v zámku zůstaly stát, ale musely být nahrazeny novými.²⁶⁹

²⁶⁷ ZÁLOHA, Jiří. Požár vimperského zámku v r. 1857. IN: *Jihočeský sborník historický XLVII.*, České Budějovice 1978, s. 222-223.

²⁶⁸ ²⁶⁸ ZÁLOHA, Jiří. Požár vimperského zámku v r. 1857. IN: *Jihočeský sborník historický XLVII.*, České Budějovice 1978, s. 222-223.

²⁶⁹ ZÁLOHA, Jiří. Požár vimperského zámku v r. 1857. IN: *Jihočeský sborník historický XLVII.*, České Budějovice 1978, s. 222-223.

Poté co byl požár uhašen bylo zapotřebí rychle řešit nastalou situaci po stavební stránce. Na místo se dostavil knížecí stavební ředitel Wilhelm Nevenhorst, který po konzultacích s úředníky velkostatku měl podat návrh na řešení škod. Již v této chvíli padlo zásadní rozhodnutí, že s ohledem na to, aby do budoucna zůstal zachován pohled na zámek od města, bude nutné, aby jižní křídlo zámku bylo znovu vystavěno do prvního patra. V archivu se zachovaly dvě architektonické varianty budoucí nové podoby zámku. Jak již bylo naznačeno výše, zásadní roli hrál fakt dominantní polohy zámku nad městem, který spoluvytvářel charakteristickou siluetu hrado-zámeckého návrší. Obě varianty se lišily defacto pouze v architektonickém a hmotovém pojednání vstupního průčelí do Horního zámku, které je determinováno vstupní věží s průjezdem. Návrhy vypracovalo stavební ředitelství v českém Krumlově. Komplexní řešení představil stavitel Franz Stephan a druhý variantní návrh průčelí navrhl stavební inženýr Anton Jaksch a oba spolupodepsal stavební ředitel Nevenhorst. Vybrán a schválen knížetem byl Jakschův variantní návrh vstupní věže „*ve starém slohu*“ odkazující více na její renesanční podobu s na osu vysazeným arkýřem v prvním patře, doplněný novorománskými prvky sdruženého okna ve čtvrtém patře věže, s posledním hodinovým patrem vysazeným na mohutném obloučkovém vlysu a zdůrazněném střílnovými okny. Věž je zakončená vysokou dlátovitou střechou se sedlovými vikýřky na všech stranách a krytá břidlicovou krytinou. Novorománské prvky v podobě obloučkového vlysu mělo nést i štítové průčelí kaple sv. Josefa zakončené sanktusovou věžičkou obracející se do nádvoří. Konečný návrh schválil kníže Jan Adolf II. v Třeboni 30. dubna 1858.²⁷⁰

Vzhledem k tomu, že návrh definitivního stavebního řešení byl schválen až 30. dubna 1858, bylo třeba bezprostředně po požáru zabezpečit staveniště a zbytek budov před nadcházející zimou. Tam, kde hrozilo bezprostřední zřícení, byly přistavěny podpůrné pilíře, vystavěny

²⁷⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk nové oddělení map a plánů, plány inv.č. 768, sig. G1-9, číslo mapy 1652 a inv.č. 769, sig. G1-10, číslo mapy 1653.

některé hlavní nosné zdi a jednotlivé budovy byly provizorně zastřešeny. Je jasné, že drsné vimperké klima by v zimních měsících nezabezpečené zdivo vlivem vlhkosti a mrazu zcela roztrhalo. Během zimy byly připraveny stavební plány obnovy zámku, které Franz Stephan předložil spolu s rozpočtem 23. února 1858.²⁷¹

Již během jara začala realizace stavby, která dispozičně již zcela odpovídala účelům správy velkostatku. Příčné křídlo, kde býval sál a později divadlo, zůstalo v hmotě zachováno i s fasádou s vysokými okny Novohradských z Kolovrat, ale dispozičně bylo patro nově řešeno jako podélný dvojtrakt s obslužnou chodbou do nádvoří a třemi samostatnými místnostmi, jež sloužily jako kanceláře pro lesní úřad. Obnovena a nově zaklenuta byla loď zámecké kaple sv. Josefa, zatímco presbytář zůstal zachován s původními renesančními štuky na klenbách. Kaple byla nově vybavená novými oltáři a kůrem s varhanami. Exteriér kaple ovšem zůstal zcela strohý, fasády jsou hladké, ani projektem navržený a schválený obloučkový vlys v průčelí orientovaném do nádvoří ve velmi exponované poloze nebyl realizován a výzdoba se soustředila toliko na sanktusovou zvoničku vysazenou na krakorcích zakončující prostý trojúhelný štít s kulatým (rozetovým) oknem.²⁷²

Samotné stavební práce proběhly velice rychle a byly dokončeny již v únoru 1860, tedy dva roky po zahájení stavby, přičemž některé speciální práce se protáhly až do února 1863. Tempo průběhu stavby můžeme dobře rekonstruovat na základě účetních dokladů. Celkově vyšla přestavba vimperského zámku stavba 62 355 zl. r. Podíváme-li se na rozpočet podrobněji, tak zjistíme, že z toho 10 065 zl., činily zednické práce, druhé finančně nejnáročnější byly práce tesařské, jejichž náklady se vyšplhaly na 3433 zl., v těsném závěsu byly práce zámečnické za 3014 zl, kamenické za 1033 zl., hodinářské za 1015 zl., kovářské za 969 zl., pokrývačské za

²⁷¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a, kart. č.266.

²⁷² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk nové oddělení map a plánů, plány ivč.č. 768, sig. G1-9, číslo mapy 1652 a inv.č. 769, sig. G1-10, číslo mapy 1653.

533 zl., kamnářské za 291 zl., sklenářské za 150 zl., natěračské za 37. zl. Uvedené náklady se týkaly defacto stavebních prací, nebo prací bezprostředně se stavbou souvisejících. Samostatně byly potom zaúčtovány další speciální práce na vybavení, z čehož nejdražší byla pochopitelně instalace hromosvodů, neboť požár zámku byl způsoben bleskem, a která vyšla na 1543 zl.. Další položky potom tvořilo vybavení kostela, kdy oltář stál 944 zl., oltářní obrazy 406. zl, varhany 514 zl. a zvon 135. zl. Z účetních dokladů lze vyzorovat i dynamiku celé stavby, která dokládá, že hlavní práce probíhaly v roce 1858.²⁷³

Oficiálně byla stavba dokončena 2. července 1863 a pod předávací protokolem jsou podepsáni Anton Jaksch jako zástupce stavebního ředitelství v Českém Krumlově, Johann Štěrbič jako „ředitel“ stavby a J. Vaníček z pozice ředitele vimperského velkostatku.²⁷⁴ Právě vimperský velkostatek prošel v tomto turbulentním období zásadní přeměnou právního postavení. Jak je uvedeno výše, vimperský velkostatek jako součást schwarzenberského majetku nebyl součástí rodinného svěřenectví, a nepříslušel tak k fideikomisním statkům. To se změnilo 21. června 1859, kdy kníže Jan Adolf II. zařadil Vimperk do rodinného svěřenectví, přičemž celý proces byl právně završen až v roce 1863-1864.²⁷⁵

5.4 Stavební dějiny vimperského zámku po roce 1863

Výše zmíněná změna právního statutu vimperského velkostatku započatá v roce 1859 s sebou přinesla i potřebu ocenění majetku velkostatku, jehož součástí byl i vimperský zámek. Dochoval se tak podrobný popis areálu včetně tehdejších odhadních cen. Hodnota objektů samozřejmě odpovídala tomu, že horní zámek byl zásadně v této době

²⁷³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a/I.-II. , kart. č.267.

²⁷⁴ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a/I.-II. , kart. č.267.

²⁷⁵ KOBLASA, Jan, Svěřenecké panství Vimperk. In: Obnovená tradice, č. 55, ročník XXVIII., České Budějovice 2017, 18-20.

postižen požárem a nebyl obyvatelný. Jeho hodnota byla vyčíslena proto na pouhých 9800 zlatých, zatímco hodnota dolního zámku byla vyčíslena na 15 260 zlatých. Z ostatních staveb v areálu jsou jmenovány „chodbová budova do zámecké zahrady proti městu (tj. arkádová chodba u dolního zámku), panská vozovna ve dvoře úředního domu v dolním zámku, zámecký vodovod, ruiny starého hradu Haselburku (ty byly shledány bezcenné). Z dalších budov jsou potom uvedeny malá dobytčí stáj a dřevníky úředníků ve dvoře úředního domu (tj. dolního zámku), 2 x kamenná kašna, budova koňské stáje a stodola, kůlna na hasící rekvizity, vozovna u zámeckého vchodu, úřední byty v horním zámku, malé dobytčí stáje v zadním zámeckém dvoře a spojovací schodiště z předního nádvoří do severozápadního traktu. V uvedené podobě se areál vimperského zámku, až na drobné změny, dochoval prakticky dodnes. Zanikly pouze objekty na tzv. 3 nádvoří, tj. část nádvoří horního zámku oddělená příčnými křídlem. Jednalo se o stáje a chlévy situované mezi kaplí sv. Josefa a Vlčkovou věží.²⁷⁶

Stavební aktivity na vimperském zámku pokračovaly dle potřeb jeho správců samozřejmě i po požáru a následné přestavbě zámku. Již v roce 1859 navrhl stavitele Franz Stephan dispoziční úpravy v patře objektu míčovny na třetím nádvoří. V roce 1861 došlo ke stržení staré vozovny před horním zámkem. V roce 1863 navrhnul Johann Štěrbík demolici staré kůlny navazující na severní křídlo dolního zámku a její nahrazení novým objektem. Z uvedeného neúplného výčtu je však zřejmé, že se svojí povahou jednalo skutečně o dílčí a drobné práce.²⁷⁷

²⁷⁶ KOBLASA, Jan, Svěřecké panství Vimperk. In: Obnovená tradice, č. 55, ročník XXVIII., České Budějovice 2017, 18-20.

²⁷⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Vimperk, iinv.č. 4240, sig. VI A B beta 2a/I.-II., kart. č.267.

6 Šlechtický církevní patronát

Církevním patronátem rozumíme soubor práv a povinností, které náleží osobě či instituci, jež založila kostel či beneficium, případně tento patronát od zakladatele převzala. Mezi základní povinnosti patrona patří především o kostel pečovat, spravovat kostelní jmění, hledat nové kandidáty na uprázdněná beneficia, dohlížet na naplňování fundací a na hospodaření beneficiátů, řešit stížnosti a žádosti farníků.²⁷⁸

Vznik patronátu na našem území klademe do souvislosti s utvářením farní sítě ve druhé polovině 12. století, kdy se postupně kolem kostelů vybudovaných mimo hradecká sídla začaly vytvářet farní obvody. Vlastníci těchto kostelů se stávali patrony. V této době vznikl i základní princip patronátu, kdy patron dohlížel na majetek a hospodaření kostela, ovšem kněze k beneficium jmenovat nemohl, pouze mohl navrhnout kandidáta biskupovi. Toto právo tzv. prezentace kněží se nazývá právo podací a je jednou ze základních složek patronátních práv.²⁷⁹

Beneficium (obročí) přinášelo knězi výkon církevního úřadu i hmotný užitek, tedy výnosy z majetku a důchody, které zajišťovaly jeho živobytí. Nejčastější beneficium bylo spojeno s farním úřadem, časté byly i beneficia pro pomocné duchovní, kaplany. V průběhu 18. století stát přenesl na patrona mnohé povinnosti a pravomoci, patronovy ovšem příslušel oplátkou nárok na čestné místo během liturgie na církevních slavnostech či bohoslužbách, zmínku ve veřejných modlitbách či právo na pohřeb v kostele a zajištění smutku.²⁸⁰

Významným mezníkem ve vývoji patronátního práva se stal Tridentský koncil a následná pražská synoda z roku 1605. Od této doby se již prakticky jedinou cestou ke vzniku patronátu stala fundace, která znamenala založit a trvale hmotně zabezpečit kostel nebo beneficium.

²⁷⁸ RITTNER, Edward. *Církevní právo kanonické. Díl I.* Praha 1887, s. 277-278.

²⁷⁹ RYANTOVÁ, Marie. Církevní patronát Eggenbergů a Schwarzenbergů na přelomu 17. a 18. století (1694-1730). In: *Opera historica 5.* České Budějovice 1996, s. 619-620.

²⁸⁰ STUHLÁ, Pavla. *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy.* Praha 2004, s. 103.

Prostřednictvím těchto fundací zajišťoval patron dostupnost církevní správy pro své poddané, což prakticky znamenalo, že zakládal či obnovoval fary, filiální kostely či kaplanství. Tyto fundace procházely schvalovacím procesem po církevní linii, kde základní roli hrála biskupská, resp. arcibiskupská konzistoř, která svůj souhlas stvrzovala zápisem do fundačních knih či listin a následně byla tato skutečnost zanesena do zemských desek.²⁸¹

Prakticky celý proces probíhal tak, že projevil-li kněz zájem o uprázdněné beneficium, zaslal žádost patronovi, ve které se snažil co nejlépe na patrona zapůsobit a přikládal i přímluvy a doporučení jak kléru, tak farníků, případně dosavadního patrona. Vzhledem k tomu, že žádost obsahovala a shrnovala dosavadní činnost duchovního, nepřekvapí její název - memoriál. Žádost posoudil patronátní úřad, jehož působnost vykonával zpravidla představený panství, který se stal jakýmsi prostředníkem mezi duchovním a patronem a jeho dobrozdání mělo zásadní vliv na výsledek celého procesu. V případě souhlasu od patrona obdržel duchovní tzv. presentaci a vyžádal si u biskupské konzistoře tzv. konfirmaci. Po zdárném průběhu se mohl duchovní přestěhovat do nového působiště, kde na něj ještě čekala slavnostní instalace, která měla proběhnout do dvou měsíců od konfirmace. Instalace byla pro farnost velkou událostí a konala se zpravidla o pouti nebo jiném významném církevním svátku a probíhala během ní slavnostní mše. Po instalaci následovala slavnostní hostina na faře.²⁸²

Patronátních kostelů bylo na sklonku habsburské monarchie na rozlehlých majetcích schwarzenberské primogenitury na 130. Patronátní službu zde zajišťovaly patronátní úřady zřízené na půdorysu velkostatků, které se staraly především o hospodářskou, účetní a stavební agendu.

²⁸¹ RITTNER, Edward. *Církevní právo kanonické. Díl I.* Praha 1887, s. 293.

²⁸² STUHLÁ, Pavla. *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy.* Praha 2004, s. 103.

Zbožní Schwarzenbergové přistupovali k patronátním povinnostem vždy velmi zodpovědně a investovali do nich značné prostředky.²⁸³

²⁸³ KREJČÍ, Marek. Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století. In: BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice, 2008, s. 127-138.

6.1 Schwarzenberské patronátní kostely a jejich významné adaptace v druhé polovině 19. století

Vyjma kostela svatého Jan Nepomuckého na Hluboké vystavěného dle návrhů Franze Beera jako součást širšího řešení úpravy celého sídla, zůstávaly v první polovině vlády Jana Adolfa II. poněkud stranou, snad i z finančních důvodů, významnější patronátní stavby, ačkoliv schwarzenberský patronát neměl opět co do rozsahu konkurenci. V českobudějovické diecézi spravovala schwarzenberská správa 80 patronátů, z nichž 10 se vázalo k děkanským kostelům. První stavbou, která tvaroslovím zapadá do širší výrazové palety schwarzenberských staveb je kostel na šumavských Knížecích Pláních založený roku 1861. Tato stavba v zásadě nese signifikantní znaky ekonomicky nenáročného stavebního stylu, který nazýváme schwarzenberským slohem. Na vzezření stavby se tyto zásady projevovaly jednoduše, zdívo bylo neomítané, interiér byl vyveden, pokud možno ve dřevě.²⁸⁴

Architektonicky propracovanějším příkladem je zásadní přestavba kostela svatého Michaela archanděla v Křemži. Okolnosti jeho přestavby lze označit za modelový příklad rozšiřování schwarzenberských patronátních staveb. Na počátku zpravidla stojí žádost farníků, kteří apelují na zcela nedostatečnou kapacitu chrámu pro liturgické účely. Poté následuje poměrně dlouhé martyrium několika návrhů, jak situaci řešit. Prvním jsou v případě Křemže plány na přestavbu kostela z let 1868-1870 signované schwarzenberským stavitelem Moučkou.²⁸⁵ Základní koncepce přestavby spočívala v ponechání presbytáře a rozšíření lodi kostela jejím prodloužením a rozšíření pomocí transeptu, přičemž výsledný půdorys by měl tvar řeckého kříže. Navržené řešení nebylo farníky kladně přijato a problémy pokračovaly. Další návrhy na přestavbu jsou z roku 1875 a dispozičně řeší objekt obdobně, i tentokrát byla realizace odmítnuta.

²⁸⁴ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 89-90.

²⁸⁵ SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, Dílčí inventář pro novou manipulaci map a plánů /1755/1791 – 1949, sig. II/ČK 4, číslo plánu 2177.

Výrazně změněná je až projektová dokumentace z roku 1878²⁸⁶ rovněž z provenience schwarzenberské stavební kanceláře. Na projektech se setkáme s příjmeními Moučka, Štěrbík, Bezpalec, později Jan Sedláček. Nová půdorysná koncepce počítala již se stržením věže a hlavní lodi chrámu. Kdo je hlavním autorem konceptu lze dovodit. Damas Deworezky není sice pod žádným z plánů podepsán, mluví o něm ovšem doprovodné prameny a kroniky.²⁸⁷ Poprvé se v souvislosti s patronátními stavbami setkáváme se jménem Jana Sedláčka, který se podílel v Křemži především na návrzích interiérů a vybavení kostela. K realizaci stavby došlo z finančních i organizačních důvodů až v letech 1885-1888, tedy na samém sklonku života Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu.

Ve stejném období probíhá příprava obdobného zadání na zkapacitnění kostela sv. Jana Nepomuckého v šumavské Zadní Zvonkové, který pocházel z konce 18. století a od roku 1857 se stal kostelem farním. I zde podobnou situaci řešili schwarzenberští stavitelé v zásadě podobně. Řečeno kriminalistickou terminologií jedná se o stejný modus operandi, se kterým jsme se setkali v Křemži, a který stojí na počátku snah o přestavbu a rozšíření většiny kostelů ve druhé polovině 19. století. V rámci projekční činnosti se sešlo několik verzí stavební dokumentace, z nichž konečný návrh z roku 1872 se nedochoval. Opět je ovšem pravděpodobné, že za ním stojí Damas Deworezky, neboť mnoho znaků odkazuje na jeho stavby (zejména opět Křemži), byť nároky a potřeby farníků zde se lišily. Starý kostel ve Zvonkové byl zasažen v roce 1876 požárem a před přestavbou byl podle všeho v havarijním stavu a provizorium vybudované farníky nepředpokládalo vysokou životnost. Nároky na zvětšení prostoru nebyly tak zásadní jako nároky na kultivaci kostela.²⁸⁸

²⁸⁶ SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, Dílčí inventář pro novou manipulaci map a plánů /1755/1791 – 1949, sig.II/ČK 4, číslo plánu 2171-2186.

²⁸⁷ SOKA Český Krumlov, Farní úřad Křemže, sig. F-7, č. kart. M 1.

²⁸⁸ SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, Dílčí inventář pro novou manipulaci map a plánů 1773-1944, sig.II/ČK 11, d-44, číslo 2226.

I ve Zvonové stály u výsledné podoby kostela, respektive náročnosti přestavby omezené finanční náklady celé stavby. Přijaté řešení proto v zásadě respektovalo jednodušší a levnější řešení, které znamenalo, že loď nebude zaklenutá, ale plochostropá, jako tomu bylo dosud. Realizace s opět dočkalo nejméně finančně náročné řešení, kdy se pohledově uplatňuje dřevo, byť přiznané nebyly tentokrát nosné trámy, ale prkenný záklop s dekorativními podhledovými trámy vzdálenými od sebe 4 metry. Syrovost interiéru podtrhuje kruchta nesená dvojicí rezných žulových pilířů s okosenými hranami. Krov je soudobý, jednoduché vaznicové soustavy. Stěny lodi byly zesíleny přistavěnými pilíři, které nesly novogotické tvarosloví, stejně jako okna i fasáda. Dominantním prvkem exteriéru je věž umístěná přímo v ose západního průčelí, což je řešení, které Deworezky používal opakovaně. Právě zcela nový „kabát“ stavby, který umě zakrývá veškeré starší prvky, odkazuje na skutečnost, že kostel se měl „tvářit“ jako novostavba, byť si udržoval nepochybně provinční sakrální charakter. Celkový koncept ovšem vycházel z architektonických prvků soudobých monumentálních realizací, a i dekor ve zjednodušené podobě odkazuje na starší schwarzenberské realizace.

K samotné přestavbě kostela ve Zvonkové došlo v letech 1876-1878, tedy brzy po požáru, který tlak na realizaci výrazně zvýšil a celou stavbu v důsledku toho výrazně urychlil, byť příprava ve formě projektování a zajištění financování již byla v podstatě provedena. Slavnostně byl kostel vysvěcen českobudějovickým biskupem Janem Valerianem Jirsíkem v roce 1880. Je zajímavé, že i původní kostel ve Zvonkové byl realizován ve schwarzenberské režii a jeho životnost i přes zanedbanou údržbu byla téměř 90 let. Je ironií osudu, že kostel ve Zvonkové se stal jedním ze symbolů změny poměrů v pohraničí po roce 1945 a odsunu původních obyvatel, kdy Zadní Zvonková de facto v druhé polovině 20. století zanikla a torzo kostela bez střechy téměř pohlcené náletovým lesem představovalo jedno z mement česko-rakouského pohraničí na pravém břehu Lipna. Kostel po roce 1990 ovšem znovu povstal z popela a společně se hřbitovem a pouze jedním dalším historickým objektem je jedinou hmotnou památkou na Zvonkovou, která

s přílehlými osadami měla před druhou světovou válkou téměř 1500 obyvatel.

Obě výše popsané realizace mají mnohé společného a jejich plány spojujeme s Damasem Deworezkym. Mnohé popsané prvky ukazují na jeho rukopis i prazáklad v inspiraci kostela sv. Jana Nepomuckého v Hluboké nad Vltavou od Franze Beera, což podtrhuje silnou kontinuitu schwarzenberské stavební kanceláře a jejích pracovníků. Jak se evolučně vyvíjel schwarzenberský stavební sloh dokazuje Deworezkyho následník, Jan Sedláček.

6.2 Problémy přestaveb patronátních kostelů

Vzhledem k tomu, jak plynul čas v habsburské monarchii, vyvíjel se současně i pohled na památky a jejich hodnoty v rámci adaptací a přestaveb. Jako příklad výkonu památkové péče v praxi z prostředí jihočeského venkova lze ve stručnosti přiblížit spor mezi Janem Sedláčkem, toho času ředitelem stavební sekce na Hluboké, a Centrální komisí pro výzkum a zachování památek stavitelských v prvním desetiletí 20. století. Jan Sedláček za svou bohatou kariéru ve schwarzenberských službách realizoval řadu puristických přestaveb zejména sakrálních památek, z nichž za mnohé uvedme např. novostavbu kostela s adaptací původního presbytáře v Hosíně u Českých Budějovic v přechodném slohu mezi novorománským a novogotickým v letech 1899-1902, či regotizující přestavbu chrámu v Bavorově podle plánů Josefa Mockera v letech 1905-1908.

Sedláčkovy spory nadnesené již v předchozích kapitolách jsou úzce spojeny s činností stavební sekce na Hluboké, kterou Jan Sedláček od jejího vzniku vedl, i se starším krumlovským stavebním ředitelstvím. Protivínské panství bylo v majetku rodu od roku 1711, původně poddanské městečko Protivín se postupně během 19. století stalo průmyslovým centrem schwarzenberských držav. Stál zde největší knížecí pivovar spolu se správou všech schwarzenberských pivovarů, cukrovar (později exportní sladovna), největší mlékárna v jižních Čechách a městem vedla nezbytná železnice, symbol moderní doby. Tato industrializace sebou samozřejmě

přinesla nárůst počtu obyvatel, který dynamicky gradoval především v poslední čtvrtině 19. století. V roce 1854 žilo v Protivíně 1202 obyvatel, při prvním sčítání v roce 1869 už to bylo 2587 obyvatel a v roce 1900 již 3091 obyvatel, což je za 50 let více než dvojnásobný nárůst.²⁸⁹

Z uvedeného vyplývá, že značný nárůst obyvatelstva nesl zvýšené nároky i na církevní správu, resp. omezenou kapacitu městského kostela sv. Alžběty pocházejícího z období raného baroka z let 1661-1662, prosté jednolodní stavby s kvadratickým presbytářem. První návrh na rozšíření kostela v Protivíně pochází z provenience českokrumlovského stavebního ředitelství a jsou pod ním podepsáni ředitel Wilhelm Nevenhorst a Anton Jaksch a je datován do roku 1856.²⁹⁰ Jedná se o návrh na rozšíření kostela podélným směrem na obě strany a jeho „vykročení“ do náměstí s věží v čele. Jedná se o poměrně střídmy, dobově dobře čitelný návrh vycházející z klasicistních principů doplněný jednoduchými novorománskými prvky (obloučkový vlys, sdružená okna). Návrh realizován nebyl.

Další návrhy pocházejí z let 1880, 1889 a 1893. Návrh z roku 1880 není signován, ale vychází z návrhu staršího, kostel ještě ovšem rozšiřuje o boční lodě a vzniká tak bazilika, ztvárněná podobně jako předchozí návrh v novorománském pojetí.²⁹¹ Návrh z roku 1889 je z provenience českokrumlovského stavebního ředitelství, jedná se o novostavbu s příčnou lodí na půdorysu kříže²⁹² ve třech variantách vstupní části kostela²⁹³. Návrhy zůstaly však opět pouze na papíře až do roku 1905, kdy návrh Jana Bělohoubka rozpracoval Jan Sedláček. Důvodem zpoždění bylo

²⁸⁹ KOLAFOVÁ, Antonie. *Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918*. Protivín 1998, s. 40-41.

²⁹⁰ SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9898, plán.ev.č. 978.

²⁹¹ SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9899, plán.ev.č. 979.

²⁹² SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9900, plán.ev.č. 980 a 981.

²⁹³ SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9901, plán.ev.č. 982-987.

jednak velké vytížení hlubocké stavební sekce, ale také nedostatek kostelního jmění, resp. jeho absence na straně protivínské farnosti.²⁹⁴

Sedláček navrhl jako obvykle puristický pojednanou novostavbu „gotického“ slohu a s úplným zbořením původního kostela, který nepovažoval za hodnotný a nevyhovující byl z jeho pohledu i stavebně technický stav objektu. Okresním konzervátorem Centrální komise pro obnovu památek ve Vídni byl prof. August Sedláček, toho času žijící v Písku. Ten objekt fotograficky zdokumentoval a komise následně vydala ke stavbě nesouhlasné stanovisko. Situace se vyhrtila natolik, že si stavebník a komise vyměnila několik stanovisek, ovšem Centrální komise neustoupila a v odůvodnění defacto podrobila odsouzení celý dosavadní Sedláčkův puristický přístup, který aplikoval vícekrát dříve na výše popsaných realizacích, ponejvíce však v Hosíně. Sedláček změnu postoje a vývoj památkové péče nechápal. Sedláček se na základě těchto skutečností i vysokého věku rozhodl rezignovat na svoji pozici a skončit ve schwarzenberských službách. Dalším projektováním, tentokrát již přestavby protivínského kostela, byl pověřen Sedláčkův nástupce Bohumil Dědek, který dokázal navrhnout kompromisní řešení protažení kostela pouze do dvora s udržení uličního průčelí. Ač byl tento návrh schválen, k realizaci nikdy nedošlo, nastupující první světová válka a následně pozemková reforma realizaci znemožnily.²⁹⁵

²⁹⁴ IVANEGA, Jan. „Budova gotického slohu.“ či „jednoduchý barokový styl“? Přestavby schwarzenberských patronátních kostelů v Krči a Protivíně. In: *Archivum Trebonense XIII/2014*. Třeboň 2014 s. 61-62.

²⁹⁵ IVANEGA, Jan. „Budova gotického slohu.“ či „jednoduchý barokový styl“? Přestavby schwarzenberských patronátních kostelů v Krči a Protivíně. In: *Archivum Trebonense XIII/2014*. Třeboň 2014 s. 65-67.

7 Obnova farnosti Krč u Protivína

Obec Krč leží asi 2 km východně od města Protivína směrem na Týn nad Vltavou a v současné době správně náleží k městu Protivín, jakožto jedna z jeho osmi osad. Ves byla vysazena v mírně svažitém terénu na úpatí Píseckých hor v blízkosti Zábořského potoka. Mírně lichoběžníková návěs o rozměrech 360 x 50 (90) metrů svědčí o mimořádně velkorysém založení. Farní kostel stojí asi v polovině délky jihovýchodní strany návěsi a je zdrojem téměř veškerých informací o Krči ve starším (středověkém) období. Podacím právem ke kostelu disponoval český král, a proto je pravděpodobné, že osadu nechal vysadit rovněž a její vznik přímo souvisí s existencí rozsáhlých středověkých rýžovišť, hlubinných dolů a úpraven zlaté rudy, které se rozprostíraly v přílehlé části Píseckých hor.²⁹⁶ Taktéž původní zasvěcení kostela sv. Mikuláši, který ve starší tradici bývá považován za patrona horníků, vypovídá o významu těžby zlata při založení obce. Krč rovněž ležela v blízkosti významných cest, zejména v blízkosti jedné z tras tzv. Zlaté stezky.

Název obce je pravděpodobně odvozen ze staročeského označení pro pařez a dokládá její založení v lesnaté krajině a kolonizační původ. První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1352 z rejstříku papežských desátků, kde se uvádí pod názvem Krycz.²⁹⁷

Správní dějiny obce Krč prakticky kopírovaly nedaleký Protivín, který byl založen již ve 12. století a spolu se zdejším hrádkem přináležel ke královským statkům. Osada a pozdější obec Krč byla součástí protivínského panství a později velkostatku. Zásadní je z pohledu této stati skutečnost, že v roce 1711 koupil protivínské panství, které v té době patřilo Trauttmansdorffům, Adam František ze Schwarzenbergu, v jejichž rukách zůstalo až do zrušení poddanství v roce 1849, respektive v podobě

²⁹⁶ Jednalo se především o naleziště a zařízení pro těžbu zlata v katastrech obcí Nová Ves u Protivína, Krč u Protivína, Těšínov a Vseteč, přičemž Krč je geograficky jejich přirozeným centrem. Srov. FRÖHLICH, Jiří – MICHÁLEK, Jan, Terénní průzkum a evidence pravěkých a středověkých rýžovišť zlata v okresech Písek a Strakonice, in: *Studie z dějin hornictví 11, Rozpravy Národního technického muzea v Praze*, sv. 76, Praha 1981, s. 19 – 29.

²⁹⁷ PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl II. CH-L, Praha 1949, s. 376.

velkostatku až do první pozemkové reformy. V roce 1802 došlo k rozdělení schwarzenberského rodu na dvě větve, tzv. primogenituru, která sídlila na Hluboké, a pod kterou patřilo i protivínské panství, a sekundogenituru, jejímž sídlem byl zámek Orlík.²⁹⁸

Samotná Krč svým půdorysem splňuje regionálně obvyklé urbanistické proporce typické pro zemědělské vsi založené ve vrcholném středověku. O možném starším založení obce však svědčí neobvyklé umístění kostela na návrší šikmo k návsi, jehož původní hlavní jižní vchod směřoval do polí. Z toho lze dovodit, že původní pravděpodobně dřevěná raně středověká zástavba obce se mohla soustředit východně od dnešní jižní části návsi.²⁹⁹ Tak či tak je jisté, že obci od jejího počátku vévodil zmíněný raně gotický kostelík zasvěcený sv. Mikuláši.³⁰⁰ Jednalo se o menší kamennou stavbu s polygonálním presbytářem, jehož závěr tvoří pět boků osmiúhelníku. Hranolová věž byla vztyčena nad jihozápadním koutem lodi. Presbyterium je zaklenuto křížovou žebrovou klenbou a osvětleno třemi hrotitými okny. Výjimečně dochované je gotické sanktuárium v severní stěně se sedlovým kamenným ostěním a původními kovanými dvířky. Od lodi kostela je presbytář oddělen hrotitým triumfálním obloukem s okosenou hranou. Vchod do kostela byl vymezen profilovaným hrotitým portálem osazeným v jižní stěně. Z jeho tvarosloví i dalších hmotných dokladů datujeme vznik kostela do cca druhé poloviny 13. století.³⁰¹

²⁹⁸ KOLAFOVÁ, Antonie. *Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918*. Protivín 1998, s. 7–27.

²⁹⁹ Jedná se o hypotézu nepodloženou dosud archeologickým průzkumem. Umístění kostela a jeho hlavní vchod zpravidla úzce souvisí s celkovým urbanismem sídla. Situace v Krči je jiná a neobvyklá a není pro ni logické vysvětlení. Kostel, jakožto nepochybně nejstarší dochovaná stavba v obci, svým umístěním a dispozicí neodpovídá dochovanému urbanismu sídla a je snad důkazem, že starší jádro obce se vůbec nedochovalo.

³⁰⁰ Počátky kostela jsou na základě archivního a archeologického průzkumu celkem podrobně rekonstruovány. Srov. ADÁMEK, Jan – FRÖHLICH, Jiří – JIŘÍK, Jaroslav, Farní kostel v Krči u Protivína ve středověku, in: *Prácheňské muzeum v Písku, Zpráva o činnosti za rok 2004*, Písek 2005, s. 31–41.

³⁰¹ Původní podoba kostela je zřejmá z mnoha kresebných dokladů, nejstarší popsaný a zaměřený půdorys je snad z roku 1894, SOkA Písek, fond Okresní úřad v Písku, manipulace 1905–1936, sig. 5/2k/3-100, kart. č. 482.

Krčský kostel zůstal farním do roku 1623, poté byla Krč přifařena k Myšenci, nejstarší farnosti v okolí, jejíž původ sahá až do 12. století. V roce 1669 byli krčští farníci nově přifařeni k Protivínu, neboť teprve tehdy byl v Protivíně dostavěn kostel a následně sem byla v roce 1683 přenesena farnost z Myšence. Důvodem těchto změn byla ambice rodu Trautmannsdorfů, který tehdy Protivín držel, zřídit zde hlavní sídlo zdejší rodové větve. Nadlouho se situace tedy ustálila tak, že farní kostel byl v Protivíně, starobylé kostely Myšenec a Krč zůstaly filiálními. V Myšenci došlo k obnovení fary v roce 1785. Kostel v Krči prošel na sklonku 18. století pouze stavebními úpravami, kdy došlo k barokizování věže a přístavbě sakristie. Základní středověká dispozice i hmota kostela však zůstaly zachovány až do počátku 20. století.³⁰²

Snahu farníků z Krče a okolí o obnovu farnosti zaznamenáváme systematicky od 70. let 19. století a vyslyšení byli českobudějovickým biskupstvím v roce 1886, kdy jim byla obnova farnosti přislíbena na základě žádost podané při příležitosti návštěvy českobudějovického biskupa Martina Říhy v Protivíně a v Krči dne 7. května 1886.³⁰³ Souhlas biskupské konzistoře byl ovšem podmíněn jednou zásadní překážkou, a sice si konzistoř vymínila, že: „o záležitosti této tentokrát může jednáno býti, až by se uprázdnila fara v Protivíně, ku které náležíte“.³⁰⁴

Tato situace nastala v roce 1893, kdy 27. dubna zemřel protivínský arcikněz, osobní děkan P. Karel Cýsař, farář v Protivíně a emeritní biskupský vikář.³⁰⁵ Krčští farníci využili šance a obrátili se ve věci na

³⁰² KOLAFOVÁ, Antonie. *Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918*. Protivín 1998, s. 85–87.

³⁰³ Popis návštěvy včetně opisu textu žádosti je zaznamenán v krčské školní kronice. SOkA Písek, Krč – kronika školní 1879-1897. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1398/33>

³⁰⁴ Dopis adresovaný obci Krč biskupskou konzistoří v Českých Budějovicích ze dne 19. července 1886. SOkA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³⁰⁵ SOA v Třeboni - oddělení Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, 1587–1949 (1952), FÚ Protivín, matriční kniha č. 19 - římskokatolická církev Z 1853-1908, snímek č. 303, zápis č. 2. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/6713/303>

svého patrona, knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu, kde ho v dopise z 12. května 1893 žádají: „... o samostatnou správu duchovní v Krči a to tím spíše opíraje se na velmi četné podpisy zástupců rodin, jež se ku filiálnímu kostelu do Krče kladou ...“.³⁰⁶ Z uvedené žádosti je rovněž zřejmých několik, z pohledu krčských farníků, důležitých okolností v celé věci. Za zásadní pro rozhodnutí považují skutečnost, že: „... Kostel Krčský má takové jmění, že snadno z něj faru vystaviti a správu duchovní vydržeti možno. ... není zapotřebí, aby Jasný Kníže Pán, Vysoká Vláda, neb osadníci něčím přispívati musili...“.³⁰⁷ Krčský kostel měl skutečně historicky velkou nadaci a v roce 1860 k němu přináleželo 59 jiter polí, 11 jiter luk, 4 jitra pastvin a 60 jiter lesů. K roku 1895 měl kostel jmění úctyhodných 95 000 zlatých.³⁰⁸ Skutečnost, že přesto vlastní farnost v Krči nemají, nesli osadníci velmi trpce: „... S bolestí hledíme, když jiné kostely s jměním tím tak značně se podporují, my osadníci, jenž se domníváme, že první býti máme, jsme posud odstrkováni jenom, jen se zbytkem od kostela Protivínského, jako příkladně staré varhany a jiné a tím se spokojiti musíme...“.³⁰⁹

Krčští farníci dále patrona zdejšího kostela upozornili, že: „... Občané protivínští přemlouvají osadníky, sbírají proti zámyslu našemu podpisy (kterých po skrovnu je) nikoliv ze zásad náboženských nýbrž ze zásad obchodních, tím náš dobrý záměr u Vaší Jasnosti překaziti myslují...“.³¹⁰ Zde je patrná jednoznačná narážka na praktickou stránku věci, neboť při návštěvě kostela využívali farníci při té příležitosti

³⁰⁶ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

³⁰⁷ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

³⁰⁸ KOLAFOVÁ, Antonie. *Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918*. Protivín 1998, s. 85.

³⁰⁹ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. sig. IA 3K alfa 12d 1, , kart.č. 586.

³¹⁰ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

obchodů a služeb v Protivíně, což samozřejmě pozitivně hodnotili místní obchodníci.

Pro budoucí krčské farníky byla rovněž důležitá politická podpora okresního hejtmanství v Písku, které se dožadovalo na základě špatného dopravního spojení do Protivína. Ve své žádosti z 10. března 1893 uvedli: „... V hluboké úctě žádáme slavné c.k. okresní hejtmanství, by vzdálenost a velmi obtížných cest ze Záboří, Těšínova a Nové Vsi do kostela Protivínského s cestami velmi bližšími do kostela Krčského s přibráním zástupců obcí těch porovnati a výsledek představenstvu v Krči dobrotivě doručiti ráčilo.“³¹¹

Rozhodnutí o obnovení farnosti nebylo příslušnými orgány učiněno až do roku 1895 a tak zástupci obcí urgovali u knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu svoji žádost v tom smyslu, aby se svým vlivem přimluvil za kladné vyřízení.³¹² K tomu konečně došlo 21. května téhož roku výnosem č. 7731, když: „... Vysoké c.k. ministerstvo kultu a vyučování povolilo při zdejším filiálním chrámu Páně samostatnou faru. Ku zdejší faře náležeti bude: Krč, Těšínov, Nová Ves, Záboří. Fanfíry zůstanou u osady na Bílé Hůrce.“ Podmínkou souhlasu biskupské konzistoře bylo, že ze jmění bude jednorázově protivínské farnosti vyplaceno 30 000 zlatých.³¹³

Ve věci se rovněž výrazně angažoval českobudějovický kanovník Mons. ThDr. Alois Jirák (1848-1907), o čemž svědčí sbírka farníků z roku 1898 na diplom, kterým bude jmenován čestným občanem „spojené obce Krč Těšínov“. Ve výzvě občanům se uvádí doslova „Od prvního počátku byl nám vždy radou i skutkem nápomocen a dopomáhal nám k uskutečnění našeho spravedlivého požadavku, šel vždy cestou přímou neohlížeje se na

³¹¹ SOKA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³¹² Dopis zástupců obcí adresovaný Adolfo Josefovi ze Schwarzenbergu ze dne 8. února 1895. SOKA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³¹³ SOKA Písek, Krč – kronika školní 1879-1897. Snímek číslo 58. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1398/58/1234/1015/66/0>

*nikoho. Jeho působením dosáhli jsme povolení ku zřízení samostatné fary zde a doufáme, že i k jejímu provedení nám nápomocen bude.*³¹⁴

7.1 Stavba farní budovy

Na souhlas se zřízením fary reagoval patronátní úřad v Protivíně dotazem obecnímu úřadu v Krči, zda je již v obci vytipován vhodný pozemek ke stavbě farní budovy.³¹⁵ V duchu výzvy patronátního úřadu tak jeho začalo hledání. Z dostupných obecních pozemků žádný nevyhovoval, a tak nabídl starosta obce, Jan Hrdina z č. p. 19, v roce 1899 část svého pozemku navazující přes záhumenní cestu z části na hřbitov a z části na zahradu za jeho usedlostí.³¹⁶ Pozemek se nakonec jevil jako vhodný, a tak došlo k vyhotovení směnné a tržební smlouvy dne 4. července 1901 a pozemek označený jako 125/2 v k. ú. Krč byl věnován pro stavbu farní budovy v Krči a právo vlastnické k tomuto pozemku bylo do pozemkové knihy vloženo pro „*farní kostel sv. Mikuláše v Krči*“.³¹⁷

Jakmile byl pozemek k dispozici, začal patronátní úřad protivínského velkostatku připravovat stavbu nové farní budovy. Projektování bylo svěřeno zkušenému schwarzenberskému staviteli v Protivíně Ludwigu Kindermannovi (1845-1910³¹⁸), který před

³¹⁴ Výzva občanům ze dne 1. července 1898 s příloženým seznamem dárců podepsaná vedením obce. Na pořízení diplomu se vybralo podle jmenného seznamu v příloze 45 zl a 35 kr., což svědčí o mimořádném přínosu obdarovaného. Archiv autora.

³¹⁵ Dopis patronátního úřadu protivínského velkostatku ze dne 21. září 1895. Archiv autora.

³¹⁶ Dopis adresovaný okresnímu hejtmanství v Písku ze dne 3. listopadu 1899 podepsaný Janem Hrdinou z č.p. 19. Archiv autora.

³¹⁷ Výtah z pozemkové knihy ze dne 19. srpna 1906. SOkA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³¹⁸ Ludwig Kindermann (1846 – 1910), o jeho životě toho není zatím moc známo. Profesionální dráhu započal jako stavební elév při stavbě schwarzenberské hrobky v Domaníně u Třeboně. Poté mnoho let působil jako stavitel na velkostatku Třeboň. Z jeho působení v Třeboni se zachovaly desítky podepsaných projektů a map z celého třeboňského velkostatku. Menší stavby projektoval sám, větší potom častěji ve spolupráci s dalšími pracovníky stavební kanceláře, s Janem Sedláčkem a dalšími. Po roce 1900 je již Ludwig

přeložením do Protivína působil větší část své kariéry na stavebním oddělení schwarzenberského velkostatku v Třeboni. Kindermann předložil první návrhy v roce 1900 ve dvou variantách.³¹⁹ Obě měly poměrně složitý půdorys a obě nedostatečnou kapacitu. Kindermann tak byl nucen návrh zcela přepracovat a v roce 1902 předložil novou sadu plánů³²⁰, a ty již byly schváleny k realizaci. Stavbu obytné budovy umístil nově Kindermann v rámci téměř pravidelného kosodélníkového pozemku do jihozápadního kouta, hospodářskou budovu potom do kouta jihovýchodního. Obytná budova má obdélný půdorys 10 x 13 m, ze kterého na jižní straně vystupuje schodišťový rizalit. Budova je patrová, krytá valbovou střechou s pálenou krytinou, částečně podsklepená. Krov je hambalkový nesený stojatou stolicí, v jalových vazbách jsou vazné trámy nahrazeny systéme krátče-výměna.³²¹

Hlavní severní fasáda je orientována směrem ke komunikaci a prolomena je symetricky pěti osami okenních otvorů, přičemž ve střední části parteru jsou namísto okna umístěny dvoukřídlé vstupní dveře, zvýrazněné odskočením s náznakem vstupního rizalitu. Fasády objektu jsou eklektické, poměrně utilitární, zdobené pásovou rustikou zvýrazněnou v nároží kvádrováním. Přízemí a patro odděluje profilovaná kordonová římsa, střechu odděluje potom mohutná profilovaná korunní římsa. Okenní otvory v přízemí jsou zvýrazněny parapetní římsou, nadpraží je potom zvýrazněno bosami navozujícími iluzi záklenku.

Kindermann uváděn jako knížecí stavitel na velkostatku Protivín, kde v roce 1910 také zemřel. I z jeho protivínského působení se zachovala řada podepsaných projektů. Je tak zřejmé, že ve schwarzenberských službách působil cca 45-50 let. Přestože byl Kindermann pravděpodobně výkonným pracovníkem knížecí stavební kanceláře, většího věhlasu nedosáhl a až na malé výjimky zůstává jeho osobnost a dílo (až na izolované zmínky týkající se konkrétních staveb) stranou badatelského zájmu. Sestaveno na základě poznámek autora, jenž se osobností L.K. dlouhodobě věnuje.

³¹⁹SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9873, plán.ev.č. 916-922.

³²⁰ SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9874, plán.ev.č. 923-925.

³²¹ Projektová dokumentace signovaná Ludwigem Kindermannem v Protivíně 11.3.1902, půdorysy obou podlaží, sklepa a krovu. SOA Třeboň – oddělení Třeboň, fond velkostatek Protivín, iv.č. 9874, č. mapy 923-925.

Okenní otvory v patře jsou zvýrazněny šambránou s parapetní římsou a nadokenní římsou vynesenu konzolkami. Fasády jsou řešeny stejně na všech stranách, symetricky, pouze schodišťový rizalit má fasádu hladkou, nečleněnou, zakončenou pouze korunní římsou.³²²

Dispozičně je přízemí řešeno jako trojdílný podélný dvojtrakt, patro potom jako dvojdílný dvojtrakt. Integrální součástí půdorysu je gravitační toaleta v obou patrech. Co se týká využití, v přízemí byla farní kancelář (kvůli uložení matrik, je to jediná obytná místnost s klenbou kvůli riziku požáru) a byt pro personál, tvořený kuchyní, pokojem, spíží a toaletou. V patře je umístěn byt faráře, který se skládal z velké reprezentativní jídelny (sálu), ložnice, pokoje a komůrky pro služku (označené jako kabinet).³²³

Hlavní obytné místnosti byly vytápěny kachlovými kamny, v kuchyni byl umístěn kachlový sporák. Vodu pro objekt zajišťovala studna při východní stěně budovy hluboká 27 m a opatřená litinovou pumpou. Interiér obytné budovy je zařízen účelově, utilitárně, v souladu s dobovými trendy. Výplně oken a dveří byly dřevěné opatřené fládrovým nátěrem. Okna jsou konstrukčně řešena jako dvojitá, dovnitř a ven otevíravá, dvoukřídlá, šestitabulková. Interiérové dveře jsou rámové s profilovanými kazetovými výplněmi a obložkami (v patře v pokojích navíc s římsou v nadpraží, která ctí piano nobile) členěné dvojitým křížem do šesti dílů a až na jednu výjimku jednokřídlé. Stěny byly vymalovány šablonovou výmalbou, na podlahách v chodbě jsou položeny cementové mozaikové šedočerné dlaždice, v pokojích v patře jsou na podlaze parketové vlisy, v přízemí jsou, vyjma pokoje, podlahy v kuchyni a kanceláři fošnové.³²⁴

³²² Projektová dokumentace signovaná Ludwigem Kindermannem v Protivíně 11.3.1902, pohled ze silnice. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, iv.č. 9874, č. mapy 923-925.

³²³ Projektová dokumentace signovaná Ludwigem Kindermannem v Protivíně 11.3.1902, půdorysy přízemí a patra. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, iv.č. 9874, č. mapy 923-925.

³²⁴ Projektová dokumentace signovaná Ludwigem Kindermannem v Protivíně 11.3.1902, půdorysy přízemí a patra. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, iv.č. 9874, č. mapy 923-925.

Hospodářská budova je vystavěna na protáhlém obdélném půdoryse o rozměrech 14,5 x 5 m. Jedná se o přízemní budovu krytou sedlovou střechou přetaženou přes zápraží, opatřenou pálenou krytinou, nesenou prostým hambalkovým krovem. Dispozičně je budova řešena jako podélný čtyřdílný jednotrakt. V budově se nacházely stáj, chlév a komora na píci zaklenuté segmentovými klenbami do traverz a kůlna, spíše přístodůlek, se schodištěm na půdu a lepenicovým patrem. Fasády objektu jsou prosté s pásovou rustikou s iluzí kvádrování na nároží a v nadpraží dveřních otvorů, které jsou navíc lemovány režným kamenným neprofilovaným ostěním.³²⁵

Na základě Kindermannem vypracované projektové dokumentace z roku 1902 bylo vydáno obecním úřadem v Krči stavební povolení dne 26. listopadu 1902³²⁶, jehož součástí je i ověřená projektová dokumentace. Součástí projektové dokumentace je i podrobný rozpočet plánované stavby a velmi podrobné zadávací podmínky pro výběr zhotovitele, které ošetřují kvalitu všech navržených prací a jakost dodávaných výrobků a materiálů. Jsou v nich rovněž ošetřeny rozpočtové náklady, vícepráce i stavební dozor, který přísluší výhradně patronátnímu úřadu v Protivíně, resp. přímo schwarzenberskému knížecímu staviteli v Protivíně.³²⁷

Po dokončení stavebních prací, ještě před udělením stavebního povolení, došlo ještě ke slavné události a sice ke svěcení základního kamene, které proběhlo 19. července 1902 od 9 hodin. Pozvání k této slavné události bylo posláno obecním úřadem v Krči i knížeti Adolfu Josefovi ze Schwarzenbergu a sice jménem obecního výboru a místní

³²⁵ Projektová dokumentace signovaná Ludwigem Kindermannem v Protivíně 11.3.1902, hospodářská budova. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, iv.č. 9874, č. mapy 923-925.

³²⁶ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

³²⁷ Zadávací podmínky zpracované patronátním úřadem v Protivíně dne 19. března 1902. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

školní rady.³²⁸ Základní kámen vysvětil protivínský farář P. Eduard Šebesta.³²⁹ Opis pamětního listu ukazuje na skutečnost, že originál byl vložen do schránky v základním kamení: „*Za slavného panování J.V. císaře a krále Františka Josefa I, když byl místodržitelem království českého J.E. hrabě Coudenhove, c.k. okresním hejtmanem p Bernard Frenzl biskupem budějovickým J.E. DrTh. Martin Říha, vikářem vodňanským p. František Hanzlovský, farářem v Protivíně P.E. Šebesta, kaplany P. Bartoloměj Hrabě a P Václav Tesař, patronem kostela J.J. kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu a patronem komisařem p E. rytíř z Obentrautu, starostou obce Jan Sýkora,*“.³³⁰ Nová farní budova byla oficiálně zkolaudována v únoru roku 1904.³³¹

7.2 Prvofarář Jan Kotlín

Po výstavbě farní budovy bylo ke „zprovoznění“ zatím prázdného benefícia zapotřebí vybrat faráře. Českobudějovická biskupská konzistoř vypsala na sklonku roku 1904 na prázdné beneficium konkurz, do kterého se přihlásilo 9. uchazečů.³³² Na základě přihlášek a po pečlivém posouzení vybral patron Adolf Josef ze Schwarzenbergu, na základě práva presentačního, na nově zřízené farní obročí v Krči P. Jana Kotlína, t. č. faráře ve Věžné u Pacova.³³³

O instalaci nového faráře hovoří nejvýmluvněji krčská školní kronika: „*Dne 2. března slavila obec zdejší den veliký a památný, neb*

³²⁸ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12d 1, kart.č. 586.

³²⁹ Otavan, 16. 8. 1902, s. 3.

³³⁰ Pamětní spis ze dne 19. července 1902. SOKA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³³¹ Dle přípisů na výkresech výše citované projektové dokumentace ke stavbě farní budovy.

³³² SOKA Písek, Krč – kronika školní 1897-1929. Snímek číslo 25. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1538/25/3073/2074/100/0>

³³³ Präsentations Urkunde Wittingau 19. Jänner 1905. SOKA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

skorem po 500 letech oslavovala příchod nového pana faráře a tím obnovena zdejší bývalá fara. Nemohu zde vypisovati radost veškerého občanstva. Slavnost byla velkolepá a svému účelu důstojná. Celá obec oděla se v háv slavnostní. Veškeré domy ozdobeny byly prápory a chvojm. Na silnici před statkem „U Tichávků“ postavena slavobrána a od té vedly stožáry ke vchodu do kostela. O 3. hodině přijel povoz s panem farářem, kterému byl pan Tomáš Říha z Těšínova naproti na zastávce Protivínské. Benderium jelo proti panu faráři až do Protivína. Občanstvo, v jehož čele stálo obecní zastupitelstvo, místní školní rada, hasičský sbor z Krče a Záboří, očekávalo příchod u brány. U slavobrány přivítaly jej družičky a sice Marie Říhová, Marie Procházková, Marie Profantová případnou řečí. Pak jménem občanstva vítal jej starosta obce pan Josef Sýkora. Špalírem, který utvořila mládež školní školy zdejší a Zábořské, ubíral se pan farář do chrámu Páně, kdež požehnáním a případným oslovením slavnost skončena.“³³⁴ Jak je ze zápisu patrné, jednalo se skutečně o velmi významnou událost, kterou byla zakončena více než třicetiletá snaha krčských farníků o obnovu zdejší farnosti.

Jan Nepomuk Kotlín se narodil 25. května 1863 v Třešni č. p. 25, okres Písek (dnes jde o součást obce Záhoří u Písku) do rodiny chalupníka Tomáše Kotlína. Dětství trávil na jako syn knížecího hajného na Hájence u Slavíka. V letech 1875-1882 studoval písecké gymnázium. Hned v roce 1875 při zahájení studia si žádal o osvobození od školného pro nemajetnost rodičů. Po úspěšném ukončení studia v roce 1882 nastoupil do biskupského alumnátu v Českých Budějovicích, kde studoval teologii, a který úspěšně absolvoval a na kněze byl vysvěcen 18. července 1886. Téhož roku absolvoval farní konkurz a byl přijat na místo kaplana v Bernarticích, kde setrval do roku 1890, kdy se stal kooperátorem v Třeboni, v roce 1898 se hlásil na uvolněné beneficium v Hamru u Třeboně, ale neuspěl. O dva roky později, v roce 1900, se ucházel o místo faráře ve Věžné u Pacova, kde již uspěl. Ve Věžné se mu ale příliš nelíbilo

³³⁴ SOKA Písek, Krč – kronika školní 1897-1929. Snímek číslo 26. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1538/26/2082/1420/41/0>

a také toužil být blíže k domovu, tak se přihlásil na nové beneficium v Krči u Protivína, uspěl a stal se prvofarářem.³³⁵

P. Jan Kotlín se stal v Krči rychle velmi oblíbenou postavou, a to pro svoji dobrosrdečnost, přehled a lidský přístup. Na faře bydlela od roku 1907 i jeho neteř Alžběta, která mu pomáhala v domácnosti. V Krči vydržel P. Jan Kotlín až do své smrti 23. ledna 1947. Pohřben je na krčském hřbitově. O jeho životě i oblíbenosti svědčí úryvek z nekrologu zveřejněného po jeho smrti panem Václavem Chalupským: *„Korunou jeho působení byl jeho bezúhonný kněžský život spojený s nevídanou lidumilností. To způsobilo, že jeho osada, až na malé výjimky, v době odpadové horečky zůstala věrna katolické víře. Od let kaplanských žil střídavým a přísným životem, jako řeholník, jsa oblátem Redemptoristů. Kázání jeho byla skvostně zpracována, jadrná a jako z kvádrů stavěna. Můj otec dával mi ho za příklad slovy: „Ten náš krčský jemnostpán, ten nám to dovede říci, ten má zlatá ústa, zlatá slova.“*³³⁶

Po Kotlínově smrti již žádný další farář na krčské faře nežil. Ještě několik let zde bydlela Alžběta Kotlínová, zřízeny zde byly i dva byty. Od 1. září 1950 byla po určitou dobu ve faře mateřská škola. Objekt zůstal farnosti až do roku 2008, kdy byl prodán do soukromých rukou.

7.3 Rozšíření kostela

Záhy po svém nástupu musel Jan Kotlín řešit problém s nedostačenou kapacitou kostela zaviněný především dynamickým nárůstem počtu obyvatel, kterému neodpovídala kapacita kostela ani v Krči, ani v Protivíně, kam farníci z Krče a okolí přináleželi. Dle sčítání lidu z roku 1900 byl počet farníků 1519, přičemž zahrnoval následující obce a samoty: Krč, Těšínov, Záboří, Bečelov, Fanfíry, Novou Ves, Parezí a Zelendárky. Využitelná plocha krčského kostela byla podle výpočtů Jana Sedláčka z roku 1908 87 m² a vešlo se na ní 217 návštěvníků, což

³³⁵ Pozůstalost P. Jana Kotlína je uložena ve fondu Farní úřad Krč. Obsahuje dokumenty osobní povahy – vysvědčení, služební tabulku, diplomy, presentace apod. SOkA Písek, fond Farní úřad Krč 1874-1952, sig. IIIb/1, kart. č. 1.

³³⁶ Hlas lidu, 2. 4. 1947, s. 4.

odpovídalo přibližně 326 obyvatelům.³³⁷ Kapacitně nestačil růstu počtu obyvatel dříve ani hřbitov při krčském kostele, který byl rozšířen již roku 1879 o část zahrady navazující na usedlost č. p. 19 a na památku této události byly na hřbitov vysazeny čtyři posvátné lípy.³³⁸

Významnější stavební práce začaly na krčském kostel sv. Mikuláše záhy po dostavbě fary v roce 1904, kdy měly být naistalovány nové varhany a dveře. Tehdy došlo na stěnách a klenbě presbytáře a triumfálním oblouku k nálezům středověkých figurálních fresek. Po nálezů byly fresky konzervovány vídeňským malířem Theophilem Melicherem.³³⁹ I na základě tohoto nálezů Jan Sedláček, tehdy již velmi poučený a zkušený schwarzenberský inženýr, ředitel stavební sekce na Hluboké, usoudil během přípravy projektu na rozšíření krčského kostela, že presbytář bude třeba, stejně jako u předchozích přestaveb, zachovat. Konkrétně Sedláček do své výše citované rozvahy z roku 1908 uvedl, že: „... *Vzdor úcty hodnému stáří jeho asi 600 let jen málo se pozměnil. Presbytář i se sakristií až na zvětšení oken v původním slohu gotickém po dnes se nám zachovaly i zdivo lodě a věže jest původní; za novější můžeme považovati pouze trámový rákosový strop a krov nad lodí a krov nad věží, vedle úpravy oken a dveří jakož i vnitřního zařízení, poukazujícího na 18. století. Presbytář i sakristie jsou sklenuty, úzká okénka u obou jako kamenné ostění pobočného vchodu do lodě jsou gotické. Vzácnou uměleckou okrasou jsou nástěnné malby nedávno v presbytáři a na vítězném pasu odkryté. Bylo by bývalo velkým prohřešením proti dějinám umění i obce, kdybychom nebyli pamětlivi bývali zachování této staré památky. Litovati jest, že nebylo možno zachovati více ze stavu starého, hlavně věž s přilehlou částí lodě, typickou to část půdorysu na českém*

³³⁷ „Technické vysvětlení návrhu na zvětšení farního kostela v Krči“ vypracované Janem Sedláčkem dne 1. 3. 1908. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12a, kart.č. 578.

³³⁸ SOkA Písek, Krč – kronika školní 1879-1897. Snímek číslo 19. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1398/19/2361/1413/71/0>

³³⁹ SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12b, kart.č. 577.

*jihu, zajímavou a zachování hodnou i tenkrát, když věž nezachovala si starou formu.*³⁴⁰

Na základě této úvahy a po konzultaci s patronem kostela navrhl Jan Sedláček přestavbu v neogotickém duchu, trojlodní baziliku, která by z původní kostela zachovávala defacto jen presbytář. Do rozvahy si v tomto smyslu zaznamenal: „... Při projektu volen k žádosti patrona kostela, Jeho osvícenosti knížete Schwarzenberga, sloh přesných tvarů nýbrž voleny volnější formy doby moderní jakož použito i novějších konstrukcí gotický co příbuzný nejstarší části. Použití slohu gotického nestalo se však pouhým kopírování starých. ...“. Řízen těmito úvahami předložil Jan Sedláček za hlubockou stavební sekci několik variant návrhu přestavby krčského kostela sv. Mikuláše. Kníže nakonec zvolil variantu novogotickou, která byla odmítnuta památkovou péčí. Po této, již výše rozepsané zkušenosti, odešel Jan Sedláček na penzi.³⁴¹

V přípravě projektu dále pokračoval za stavební sekci na Hluboké Bohumil Dědek, který Jana Sedláčka vystřídal ve funkci ředitele. Na základě doporučení Centrální komise na zachování nejen presbytáře, ale i lodi a věže kostela předložil dva neobarokní návrhy, z nichž jeden je Dědkem podepsaný a datovaný k roku 1909. Souběžně však pracoval rovněž pravděpodobně ve spolupráci s Dědkem protivínský schwarzenberský stavitel Ludwig Kindermann. Nakonec to byl právě jeho návrh, který byl schválen, ovšem Kindermann roku 1910 umírá. Na základě jeho návrhu však stavební sekce na Hluboké definitivní variantu označenou jako „D“ nakonec schválila.³⁴²

Zakázku na stavbu kostela získala firma Josef Pfeffermann, podnikatelství staveb, České Budějovice, záhy však požádala stavební sekci o laskavé svolení, aby mohl zakázku na vlastní náklady provést

³⁴⁰ „Technické vysvětlení návrhu na zvětšení farního kostela v Krči“ vypracované Janem Sedláčkem dne 1. 3. 1908. SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12a, kart.č. 578.

³⁴¹ IVANEGA, Jan. „Budova gotického slohu.“ či „jednoduchý barokový styl“? Přestavby schwarzenberských patronátních kostelů v Krči a Protivíně. In: *Archivum Trebonense XIII/2014*. Třeboň 2014 s. 63-65.

³⁴² SOA Třeboň – oddělní Třeboň, fond velkostatek Protivín, sig. IA 3K alfa 12a, kart.č. 578.

August Teverný, úředně oprávněný stavitel z Českých Budějovic, který z Pfeffermanovi firmy vystoupil. Tato změna byla stavební sekci schválena a stavbu skutečně realizoval August Teverný.³⁴³

Co se týká vybavení kostela, tak jeho realizace byla na základě oslovených nabídek svěřena osvědčené firmě Petra Buška Synové v Sychrově³⁴⁴, která realizovala oltáře, lavice či křížovou cestu. Na přestavbě krčského kostela se podílely i další firmy. Kostelní vybavené kovové dodávala firma Františka Stádníka u Olomouce, zповědnice firma Josef Krejčík v Praze, kamennou křtitelnicí vyhotovila a dodala firma bratří Zemanů z Českých Budějovic.

Přestavba kostela byla dokončena a zkolaudována 8. července 1914 a nový kostel, zasvěcený již svatému Václavu, byl slavnostně vysvěcen právě 28. září 1914. Slavnost začala již v 7. hodin ráno mší českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky. Samotné svěcení potom probíhalo po 8 hodině a slavnost byla zakončena mší. Následně byl farář Jan Kotlín za své zásluhy při přestavbě kostela jmenován Nejvyšší biskupské milosti osobním děkanem.³⁴⁵

³⁴³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, fond Ústřední stavební správa, sig. 17b, kart. 255.

³⁴⁴ Řezbářskou firmu Petr Bušek založil v Praze v první polovině 19. století. V roce 1856 odchází s rodinou do vesnice Husa u Sychrova, neboť přijal nabídku šlechtického rodu Rohanů podílet se na přestavbě zámku Sychrov, kde setrval až do roku 1894. Mezitím začali působit v oboru i jeho synové, kteří vyráběli kostelní mobiliář pod hlavičkou firmy „Petra Buška synové“. KAŠIČKOVÁ, Veronika. *Poslední majitelé zámku Sychrov ve vzpomínkách pamětníků*. Bakalářská práce, Praha 2016.

³⁴⁵ SOKA Písek, Krč – kronika školní 1879-1897. Snímek číslo 52. Dostupné online <https://digi.ceskearchivy.cz/1538/52/1267/628/66/0>

8 Závěr

V předložené práci jsem se snažil naplnit její téma i stanovené cíle, tedy zejména přiblížit schwarzenberskou stavební kancelář a její provenienci v druhé polovině 19. století. Jedná se o téma na pomezí dějin architektury, dějin umění, dějiny každodennosti, dějin správy, regionálních dějin a místopisu i dějin šlechty. Vymezené časové období, do kterého jsem soustředil jádro předložené práce jsem se snažil dodržet. Pro pochopení stavebních aktivit jakékoliv vrchnostenské či šlechtické, ale i jiné stavební kanceláře s širší působností je zapotřebí poměrně přesně vymežit region a působnost činnosti i přiblížit a stručně shrnout osobnosti a události s územím spojené.

Téma schwarzenberského stavitelství obecně, tedy bez konkrétního místa a časového rámce, je odbornou i laickou veřejností vnímáno jako víceméně známé a v základních rysech probádané. Každý zná zámky na Hluboké, v Českém Krumlově, Třeboni či Kratochvíli. Schwarzenbergům jako nejbohatšímu, a i nejznámějšímu rodu na našem území byla a je věnovávána odpovídající pozornost i v médiích. Jen málo lidí ovšem vnímá, jak moc je schwarzenberský stavební fond, zejména v jižních Čechách, rozsáhlý a málokdo si spojuje například kostely, fary, školy, dvory, pivovary, ale i méně známé zámky a další stavby právě se Schwarzenbergy. Stejně nízká je obecně i povědomost o dějinách rodu a jeho rozdělní v minulosti na primogenituru a sekundogenituru.

Schwarzenbergové po svém příchodu do Čech ve třetí čtvrtině 17. století do první třetiny 18. století víceméně ustálili základnu a regionální vymezení svých dominií. Ty můžeme rozdělit do třech geografických oblastí. První z nich je pás panství Protivín, Hluboká a Třeboň, později i Libějovice a Netolice, který se táhne prakticky od Písku až za Třeboň a na jihu až za Netolice směrem k Prachaticím. Druhá ucelenější oblast zaujímá Českokrumlovsko, Vimpersko, Volarsko s velkými částmi Šumavy. Třetí oblast severočeských panství se soustředí mezi města Louny, Žatec, Rakovník a Slaný.

Správa takto rozsáhlé domény samozřejmě vyžadovala rozsáhlou sítí vrchnostenských úředníků, kteří komplexně obhospodařovali jednotlivá panství. Spolu s rozvojem státní správy v průběhu 18. století rostly i nároky státu na vrchnostenskou správu a směřovali k její centralizaci. Zhruba od poloviny 18. století byla centrálně řízená i schwarzenberská správa s tím, že jednotlivé povinnosti zůstávaly na správě panství. Tato dichotomie pokračovala i po zrušení poddanství a následných změnách, které proběhly po roce 1848 a se kterými se musela knížecí správa vyrovnat.

Schwarzenberská stavební správa se vyvíjela jako součást vrchnostenské správy víceméně stejně a po polovině 18. století již také po dvou kolejích, tedy na centrální i regionální úrovni. Kromě vlastních úředníků si kníže na obzvláště exponované stavby najímal věhlasnější stavitele, zpravidla z Vídně. S touto praxí spojujeme dvě nevýznamnější epochy v dějinách schwarzenberského stavitelství a sice první třetinu 18. století a druhou polovinu 19. století.

Starší barokní epocha je spojena s významnou osobností své doby, knížetem Adamem Františkem ze Schwarzenbergu. Právě v jeho období se schwarzenberské državy zásadně rozrostly o přikoupené panství Protivína a zejména v roce 1719 o tzv. Eggenberské dědictví, kdy Adam František zdědil po své tetě Marii Arnoštce, rozené hraběnce ze Schwarzenbergu, rozsáhlé majetky, jejichž centrem bylo krumlovské vévodství. Právě Český Krumlov se poté stal těžištěm schwarzenberské správy na úkor Třeboně a Hluboké i centrem, jež přirozeně využívali příslušníci schwarzenberského rodu. To však bylo až po smrti knížete Adama Františka, který svoji stavební činnost soustředil zejména do Vídně a na Hlubokou. František Adam ze Schwarzenbergu najal postupně dva význačné stavitele, pražského stavitele Pavla Ignáce Bayera a vídeňského stavitele s italskými kořeny Antona Erharda Martinelliho.

Právě realizace Adama Františka ze Schwarzenbergu během druhého a třetího desetiletí 18. století soustředěné především na přestavbu zámku Hluboká a výstavbu nedalekého loveckého zámku Ohrada, který svým

rozsahem neměl tehdy obdoby, představují první zlatou éru schwarzenberského stavitelství. Oba stavitelé, Bayer i Martinelli, byli najatí nejen na stavbu zmíněných zámků, ale podíleli se i na stavbách patronátních i hospodářských. Na další období takto rozsáhlé stavební konjunktury si musely Schwarzenbergová počat více než 100 let.

Druhá neméně významná etapa v dějinách schwarzenberského dómu, která se zásadním způsobem přenesla i do činnosti stavební, je éra knížete Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu a jeho syna a nástupce knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu. Kníže Jan Adolf II. pocházel z nejsilnější generace v dějinách rodu, oba jeho bratři dosáhly významných postů, Felix se stal ministerským předsedou, Bedřich kardinálem a arcibiskupem pražským.

Když Jan Adolf II. převzal v roce v roce 1833 po smrti svého otce správu rodového majetku nic nenasvědčovalo tomu, že ho čeká nejturbulentnější období dosavadních dějin. Na svoji pozici byl ovšem dobře připraven, nabitě teoretické znalosti si v mládí doplňoval zahraničními cestami, v roce 1819 a 1825 navštívil Francii a opakovaně potom Itálii v letech 1822 a 1825 a později na přelomu let 1835-1836. Jeho osobnost ovšem nejvíce formovaly cesty do Británie, které absolvoval taktéž v roce 1825 a zejména v roce 1838, kde již plnil státní povinnosti v pozici zvláštního vyslance.

Právě cesty do Velké Británie významně ovlivnili jeho světonázor, ale i vkus. Na druhé cestě ho doprovázela i manželka Eleonora a pravděpodobně již tehdy plánovali přestavbu hlubockého zámku na romantické venkovské sídlo v anglickém romantickém pojetí tak, jak je znali z cest po anglickém venkově. Sny se staly skutečností a v roce 1840 letech najal kníže Jan Adolf II. vídeňského architekta Franze Beera na přestavbu zámku a okolí. Tímto krokem odstartoval monumentální stavbu, která trvala déle než třicet let. Zároveň tím odstartoval ovšem i éru nové kvality stavební produkce na schwarzenberských panstvích a vytvořil kořeny fenoménu, který nazýváme schwarzenberským slohem.

V době, kdy se přestavovala Hluboká, ovšem došlo v habsburské monarchii k převratným změnám, z nichž nejzásadnější bylo zrušení poddanství v roce 1848. Vrchnost tak ztratila nejen výsadní postavení, ale i půdu a poddané a ocitla se tak na křižovatce, z níž jen cesta přizpůsobení se novým podmínkám vedla k zachování společenského postavení i bohatství rodu ve všech rovinách. Právě kníže Jan Adolf II. ovšem dokázal, že je možné provést hlubokou transformaci celého hospodářství při přechodu z vrchnostenského systému na kapitalismus.

Základem úspěchu Jana Adolfa II. byla jasná vize, která se u něho zformovala již během anglických cest. Právě moderní hospodaření na zemědělské a lesní půdě doplněné investicemi do průmyslu a dopravy byly jedinou cestou, jak se posunout dále. To Jan Adolf II. chápal a podnikal všechny kroky k tomu, aby se podařilo celou situaci zvládnout. Součástí jeho cesty byla i moderní stavební kancelář, která bude všechny novinky a potřeby převtělovat do účelných staveb, které měly sloužit jako jeden z prostředků celkové modernizace. Za tímto účelem Jan Adolf II. v roce 1851 jasně vymezil činnost Stavebního ředitelství v Českém Krumlově, které po dalších 40 let projektovalo všechny zásadní stavby knížecí provenience.

Českokrumlovské stavební ředitelství vedl nejprve Wilhelm Nevenhorst a po něm Damasus Deworezky. Právě Deworezky je zásadní postavou, na stavebním ředitelství působil od konce 40. let až do své smrti v roce 1891. Po Franzi Beerovi převzal a vedl přestavbu Hluboké a od 60. let 19. století vedl i celé stavební ředitelství. Právě Deworezkyho výjimečnost a talent posunuly činnost stavebního ředitelství na špičkovou úroveň, která neměla snad kromě lichtenštejnských realizací na jihomoravských panstvích Lednice a Valtice srovnatelnou konkurenci. Ty ovšem řadíme spíše do staršího období před polovinou 19. století.

Damasovi Deworezkymu musel projít pod rukou každý výkres, který opustil stavební kancelář, a proto můžeme konstatovat, že kromě stavebníka knížete Jana Adolfa II. je to právě Deworezky, který byl symbolem schwarzenberského stavitelství v druhé polovině 19. století.

Právě Deworezky stál na počátku formování specifického stavebního stylu, který můžeme na některých knížecích stavbách pozorovat a který bývá obecně nazýván schwarzenberským slohem. Jedná se v podstatě o ztvárnění fasád kombinací neomítaného kamenného zdiva a režného cihelného zdiva. Právě Deworezky navázal na Franze Beera, který toto pojetí na Hlubokou přivezl a uplatnil ho na úřednickém domě pod hradem a kostele svatého Jana Nepomuckého. Beer ovšem své stavby navrhoval v duchu slohového schematismu a teprve Deworezky při stavbě úřednického domu Štekl dodal tomuto ztvárnění novou dynamiku. Právě zde stojíme na počátku fenoménu schwarzenberského stavitelství v druhé polovině 19. století. Právě přestavbě Hluboké a činnosti českokrumlovského stavebního ředitelství a osobnostem, kteří jej tvořili, věnuje předložená práce zásadní pozornost. Právě zámek Hluboká získal po přestavbě výsadní postavení mezi rodovými sídly a vrátil mu prestiž jakou měl v období Adama Františka ze Schwarzenbergu.

Generační obměna v čele schwarzenberské domu na sklonku 80. let 19. století sebou přinesla i organizační změny stavební správy. Českokrumlovské stavební ředitelství bylo rozděleno formálně na tři stavební sekce, Český Krumlov, Hlubokou a Cítoliby. Přičemž reálně byly ustaveny první dvě, zatímco citolibskou nahradila později pražská sekce. Nové rozdělení celkem odpovídalo geografickému rozložení jednotlivých velkostatků a lze jej tak označit za logické. Vůdčí roli knížecího stavitelství převzala hlubocká stavební sekce v čele s Janem Sedláčkem, který již dříve působil v rámci zrušeného ředitelství. Právě Jan Sedláček dokázal navázat na Deworezkyho dílo a je autorem mnohých realizací především v 90. letech 19. století a nultých letech století dvacátého, jež nesou originální schwarzenberský rukopis.

Kromě činnosti i personálií knížecích stavebních úřadů dokládá předložená práce každodenní činnost kanceláře, resp. celé schwarzenberské stavební správy na vybraných realizačních příkladech, kde kromě podrobně rozvedené stavby hlubockého zámku je popsána obnova zájmu Vimperk na přelomu 50. a 60. let 19. století. Stranou nezůstaly ani stavby patronátní, které ilustruje především příklad obnovy

farnosti v Krči u Protivína, která se prakticky projevila stavbou nové farní budovy a zásadní přestavbou kostela.

Klíčem k poznání schwarzenberského stavitelství ve druhé polovině 19. století je nepochybně poznání zámku Hluboká a stavebních souvislostí s ním spjatých. Vedle toho je to kontinuita stavebníků knížete Jana Adolfa II. a jeho nástupce knížete Adolfa Josefa II. a stavitelů, resp. představných knížecí stavební správy Damase Deworezkyho a jeho faktického nástupce Jana Sedláčka. Právě hlubocké kořeny a evoluční vývoj determinovaly schwarzenberské stavitelství ve druhé polovině 19. století.

Summary

In the presented work, I aspired to fulfill its topic and given goals, i.e. to bring closer the Schwarzenberg construction office and its provenance in the second half of the 19th century. It is a topic on the border between the history of architecture, the history of art, the history of everyday life, the history of administration, regional history and topography, and the history of the nobility. I aspired to adhere to the defined time period in which the core of these things concentrated. In order to understand the construction activities of any aristocratic or noble, but also other construction offices with a wider scope, it is necessary to define the region and scope of activity quite precisely, as well as to zoom in and briefly summarize the personalities and events associated with the territory.

After their arrival in Bohemia between the third quarter of the 17th century and the first third of the 18th century, the Schwarzenbergs more or less stabilized the base and regional delimitation of their dominions. We can divide them into three geographical areas. The first of them is the area of the estates of Protivín, Hluboká and Třeboň, later also Libějovice and Netolice, which practically stretches from Písek to beyond Třeboň and in the south beyond Netolice towards Prachatice. The second, more comprehensive area is Český Krumlov, Vimpersko, Volarsko and large parts of Šumava. The third area of the North Bohemian estates is concentrated between the towns of Louny and Žatec. Rakovník and Slaný.

The administration of such a vast domain naturally required an extensive network of noble officials who comprehensively managed the individual estates. Along with the development of the state administration in the course of the 18th century, the state's demands on the lordly administration grew and moved towards its centralization. From around the middle of the 18th century, the Schwarzenberg

administration was also centrally managed, with the fact that individual duties remained with the estate administration. This dichotomy continued even after the abolition of serfdom and the subsequent changes that took place after 1848 and which the princely administration had to cope with.

The Schwarzenberg building administration developed more or less equally as part of the nobility's administration, and after the middle of the 18th century it also followed two tracks – the central and regional level. In addition to his own officials, the prince hired more famous builders, usually from Vienna, for particularly exposed buildings. With this practice we associate two less significant epochs in the history of Schwarzenberg architecture, namely the first third of the 18th century and the second half of the 19th century.

The second stage in the history of the Schwarzenberg dome, which was fundamentally transferred to the construction activity, is the era of Prince Jan Adolf II. of Schwarzenberg and his son and successor Prince Adolf Josef of Schwarzenberg. Prince Jan Adolf II. came from the strongest generation in the history of the family, both of his brothers reached important positions, Felix became prime minister, Bedřich a cardinal and archbishop of Prague.

When Jan Adolf II. took over the administration of the family property in 1833 after the death of his father, there was no indication that the most turbulent period in history was awaiting his reign. However, he was well prepared for his position, in his youth he supplemented his earned theoretical knowledge with foreign trips, in 1819 and 1825 he visited France and then repeatedly Italy in 1822, 1825 and later at the turn of 1835-1836. However, his personality was most shaped by his trips to Britain, which he also underwent in 1825 and especially in 1838, when he already fulfilled state duties in the position of special envoy.

It was the trips to Great Britain that significantly influenced his worldview, but also his taste. His wife Eleonora accompanied him on the second trip, and they were probably already planning to rebuild the Hluboká castle into a romantic country house in the English romantic

style, as they knew it from their travels in the English countryside. Dreams became reality and in 1840, Prince Jan Adolf II hired one of the Viennese architect, Franz Beer, to rebuild the castle and its surroundings. With this step, he started a monumental construction that lasted more than thirty years. At the same time, however, he also started an era of a new quality of construction production on the Schwarzenberg estates and created the roots of the phenomenon we call the Schwarzenberg style.

The basis of the success of Jan Adolf II. was a clear vision that had already formed during his English travels. It was the modern management of agricultural and forest land, supplemented by investments in industry and transport, which were the only way to move forward. That Jan Adolf II. understood and took all steps to manage the whole situation. Part of his journey was also a modern construction office, which will transform all innovations and needs into purposeful buildings, which were supposed to serve as one of the means of overall modernization. For this purpose Jan Adolf II., in 1851, clearly defined the activities of the Construction Directorate in Český Krumlov, which for the next 40 years designed all major buildings of princely provenance.

The Český Krumlov construction directorate was led first by Wilhelm Nevenhorst and then by Damasus Deworezky. It is Deworezky who is a key figure, as he worked at the construction directorate from the end of the 1840s until his death in 1891. After Franz Beer, he took over and led the reconstruction of Hluboká, and from the 1860s he also led the entire construction directorate. It was Deworezky's exceptionalism and talent that moved the activities of the construction directorate to a top level, which had no comparable competition, except for the Liechtenstein realizations on the South Moravian estates of Lednice and Valtice. However, we rather place them in the older period, over the middle of the 19th century.

In addition to the activities and personnel of the princely building authorities, the thesis also documents the daily activities of the office, and of the entire Schwarzenberg construction administration on selected

examples of construction sites, where, in addition to the detailed construction of the Hluboká castle, the renewal of interest in Vimperk at the turn of the 1850s and 1860s is described. Patronage buildings were not left out either, which is mainly illustrated by the example of the renewal of the parish in Krč near Protivín, which was practically manifested by the construction of a new parish building and the fundamental reconstruction of the church.

The key to understanding Schwarzenberg architecture in the second half of the 19th century is undoubtedly the knowledge of the Hluboká castle and the construction contexts connected with it. In addition, it is the continuity of the builders of Prince Jan Adolf II. and his successor Prince Adolf Josef and the builders, respectively, representatives of the princely construction administration Damas Deworezky and his de facto successor Jan Sedláček. It was the deep roots and evolutionary development that determined Schwarzenberg architecture in the second half of the 19th century.

Základní prameny

SOA Třeboň, oddělení Třeboň, fond velkostatek Třeboň

SOA Třeboň, oddělení Třeboň, fond velkostatek Protivín

SOA Třeboň, sbírka matrik Jihočeského kraje

SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, fond Ústřední stavební správa

SOkA Český Krumlov, fond Farní úřad Křemže

SOkA Písek, fond Farní úřad Krč

SOkA Písek, fond Okresní úřad v Písku

Archiv autora

Základní literatura

- BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost: orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice: Vydavatelství Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005.
- BEZECNÝ, Z. – GAŽI, M. – PUTNA, C., M. *Schwarzenbergové v České a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice, 2008.
- BŘEŽAN, Václav. *Životopisy posledních Rožmberků I*. Praha 1985.
- BŘEŽAN, Václav. *Životopisy posledních Rožmberků II*. Praha 1985.
- Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1892*. České Budějovice 1892.
- Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1894*. České Budějovice 1893.
- Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1896*. České Budějovice 1895.
- Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1899*. České Budějovice 1898.
- Fürst Schwarzenberg-Jahrbuch I. und II. Majorats für das Jahr 1905*. České Budějovice 1904.
- Fürstlich schwarzenbergischer Schematismus auf das Jahr 1826*. Wien 1826.
- EMLER, Josef. ed. *Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemie et Moraviae II.*, Praha 1882
- FRÝBOVÁ, Josefína. *Slavné stavby Damase Deworezkého a Jana Sedláčka v jižních Čechách*. Praha 2016, s 9-10.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, 231.
- IVANEGA, Jan (ed.). *Krajina, sídlo, obraz: romantický řád Jiřího Jana Buquoye*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR 2015.

- IVANEGA, Jan. „*Budova gotického slohu*“ či „*Jednoduchý barokový styl*“? *Přestavby schwarzenberských patronátních kostelů v Krči a Protivíně*. In: Archivum Trebonenze XIII/2014 Odborné periodikum Státního oblastního archivu v Třeboni. Třeboň 2014, 61–74.
- IVANEGA, Jan. *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka ze Schwarzenbergu (1703–1732)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita 2012 (rigorózní práce).
- IVANEGA, Jan. „*Wohl, tüchtig und tauerhafft*.“ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2015 (disertační práce).
- JOHN, Josef. *Vimperk, město pod Boubínem*. České Budějovice 1979.
- KADLECOVÁ, Jana. *Schwarzenberský knížecí architekt Damasus Deworezky*. In: *Obnovená tradice*, roč. 15. České Budějovice 2005, s. 8-10.
- KAVKA, František. *Zlatý věk růží – kus české historie 16. století*. Praha 1966.
- KAŠIČKOVÁ, Veronika. *Poslední majitelé zámku Sychrov ve vzpomínkách pamětníků*. Bakalářská práce, Praha 2016.
- KOBLASA, Jan, *Svěřenecké panství Vimperk*. In: *Obnovená tradice*, č. 55, ročník 28., České Budějovice 2017, 18-20.
- KONEČNÝ, Michal, ed. *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost: renesanční aristokratická sídla v českých zemích ve správě Národního památkového ústavu*. Kroměříž 2017,
- KOLAFOVÁ, Antonie. *Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918*. Protivín: Město Protivín 1998.
- KUBÍKOVÁ, Anna; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou*. Dílčí inventář pro střední oddělení. Český Krumlov 1977.
- KOLEKTIV. *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska*. České Budějovice 2017, s. 202-2013.

- KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha: Akropolis 2001.
- KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla v českých zemích 1780-1914*. Praha 2014.
- KYNCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků ze zámku ve Vimperku*. Brno 2009, nepag.
- KYNCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků ze zámku ve Vimperku 2. etapa průzkumu*. Brno 2010, nepag.
- MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese třeboňském*. Praha 1900.
- MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres Prachaticko*. Praha 1913.
- MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres Český Krumlov I. Venkov*. Praha 1918.
- MAREŠOVÁ, Jana. „Byl všude vítán jako známý...“ schwarzenberský památkář Jan Sedláček. In: *Památky jižních Čech. ročník 6*, České Budějovice 2015.
- MAREŠOVÁ, Jana. Oddaný úředník knížete – architekt Jan Sedláček (1848-1916). In: *Zprávy památkové péče. Ročník 81, číslo 2*. Praha 2021, s 160-167.
- MARKUS, Antonín. *K dvacátému výročí úmrtí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberku, vévody Krumlovského*. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 90 – 91.
- MARKUS, Antonín. *Rod knížat ze Schwarzenbergu*, in: *Schwarzenberská ročenka*, 1935.
- MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady I*. Praha 1972.
- MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus: novogotika*. Sychrov 1995.

- NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberská rolnická škola v Rabíně 1850-1892/1900/*. Inventář. Český Krumlov 1968, s. 2-3.
- NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberský hospodářský ústav Český Krumlov*. Inventář. Český Krumlov 1965, s. 2-3.
- NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie. In: *Péče o architektonické dědictví Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. Praha 2008.
- PALECZEK, Raimund. Kdo řídil schwarzenberská panství. Soupis schwarzenberských vedoucích úředníků. In. *Obnovená tradice*, XIX 37/2008, s. 13-16.
- PALECZEK, Raimund. *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf II. zu Schwarzenberg*. 1. München, 2009.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl II. CH-L, Praha 1949.
- RITTNER, Edward. *Církevní právo kanonické. Díl I*. Praha 1887.
- RYANTOVÁ, Marie. Církevní patronát Eggenbergů a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694-1730). In: *Opera historica 5*. České Budějovice 1996.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha 1897.
- STUHLÁ, Pavla. *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004.
- ŠANDA, Pavel. *Anton Erhard Martinelli (1684-1747). Vídeňský architekt ve Schwarzenberských službách*. České Budějovice 2020.
- ŠTAIF, Jiří. *Revoluce 1848 jako dramatický tlak*. In. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha 2018.
- VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2023

- VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu*. Praha: Argo 1999.
- WEBER, Josef. *Sekretářem. Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenbergu*. In: *Tradice*, č. 4, 1934, s. 92-98.
- ZAHRADNÍK, Pavel. *Hluboká, zámek. Dějiny objektu*. Praha 2003 (strojopis uložený v archivu NPÚ, ú. o. p. České Budějovice).
- ZÁLOHA, Jiří. *Adolf Josef ze Schwarzenberku*, *Obnovená tradice*, č. 11, roč. 6, 1995, s. 23.
- ZÁLOHA, Jiří. *Jan Adolf II. ze Schwarzenberku*. In: *Obnovená tradice* roč. 4, České Budějovice 1994, s. 6-7
- ZÁLOHA, Jiří. *Požár vimperského zámku v r. 1857*. IN: *Jihočeský sborník historický XLVII.*, České Budějovice 1978, s. 222-223
- ZÁLOHA, Jiří; TÜRKOVA, Zdena; NAVRÁTIL, František. *Schwarzenberské ústřední ředitelství Hluboká nad Vltavou*. Inventář. Český Krumlov 1961.
- ZÁLOHA, Jiří. *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká, 1991.
- ZÁLOHA, Jiří. *Velkostatek Vimperk 1314-1798(1804)*. Dílčí inventář pro staré oddělení, Český Krumlov 1966.
- ZÁLOHA, Jiří. *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*. In: *Obnovená tradice* roč. 3, č.7, České Budějovice 1993, s. 15-17.
- ZATLOUKAL, Pavel. *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750-1918 na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2002.
- ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory na bývalých panství v Čechách*. Praha 2016.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Tabulky stavebních zaměstnanců jednotlivých panství a velkostatků v druhé polovině 19. století. (Zpracováno na základě údajů ze Schwarzenberských ročenek v příslušných letech.)
- Příloha č.2 a č. 3 Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu (archiv autora)
- Příloha č. 4 Schwarzenberský stavitel Jan Sedláček (SOA v Třeboni; Zemědělsko-lesnický archiv Třeboň; inv. č. 175; fotografie 246. Sedláček Jan, ing., stavitelský adjunkt, později stavební rada ve Vídni.)
- Příloha č. 5 Schwarzenberský stavitel Anton Jaksch (SOA v Třeboni; Zemědělsko-lesnický archiv Třeboň; inv. č. 95; fotografie 136. Jakš Antonín (1825– 1902), stavební inženýr.)
- Příloha č. 6 Schwarzenberský stavitel Ludwig Kindermann (Státní oblastní archiv v Třeboni; Zemědělsko-lesnický archiv Třeboň; inv. č. 110; fotografie 156. Kindermann Ludvík (1846–1910), stavitel v Protivíně.)
- Příloha č. 7 Pohled na hlubocký kostel sv. Jana Nepomuckého z projektu Franze Beera (SOA v Třeboni; Velkostatek Hluboká mapy a plány 1663-1948; inv.č. 1076 sig. II 36-38 plán.č. 2262.)
- Příloha č. 8 Pohled na průčelí zimní jízďárny z projektu Franze Beera (SOA v Třeboni; Velkostatek Hluboká mapy a plány 1663-1948; inv.č. 864 sig. II.30 plán.č. 1866.)
- Příloha č. 9 Pohled na úřednický dům Štekl z projekt Damase Deworezkyho (SOA v Třeboni; Velkostatek Hluboká mapy a plány 1663-1948; inv.č. 845 sig. 6B beta 2 plán č. 1847.)
- Příloha č. 10 Nerealizovaný návrh přestavby kostela svaté Alžběty v Protivíně od Antona Jaksche (SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9898, plán.ev.č. 978.)
- Příloha č. 11 Realizovaná podoba farní budovy v Krči u Protivína z projektu Ludwiga Kindermanna (SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9874, plán.ev.č. 924.)

Příloha č. 12 Nerealizovaná podoba farní budovy v Krči u Protivína z projektu Ludwiga Kindermanna (SOA Třeboň, Velkostatek Protivín, mapy a plány, inv.č. 9873, plán.ev.č. 919.)

Příloha č. 1

x	Český Krumlov (Krumau)	Třeboň (Wittingau)	Hluboká (Frauenberg)
1841	Johann Swoboda, <i>Baumeister</i> Joseph Träxler, <i>Zimmermeister</i> Johann Schwarz, <i>Wassertelehrermeister</i> Franz Matuschka, <i>Wasserleiter in Rothenhof</i>	Johann Spiess, <i>Baumeisster, mit Wirtschaftsbereiters Rang</i> Wenzel Fur, <i>Zimmerpolier</i> Thomas Zwanowez, <i>Ziegeldeckermeister</i> Johann Smrz, <i>Wasserkehrer</i>	Johann Wlasak, <i>Baumeisster</i> Johann Chadt, <i>Zimmermeister</i> Franz Czapek, <i>Ziegeldeckermeister</i> Jakob Reiner, <i>Wasserkehrer</i>
1843	Johann Swoboda, <i>Baumeister</i> Joseph Träxler, <i>Zimmermeister</i> Johann Schwarz, <i>Wassertelehrermeister</i> Franz Stepan, <i>Mauerpolier (geprüfte Mauermeister)</i> Franz Matuschka, <i>Wasserleiter in Rothenhof</i>	Johann Spiess, <i>Baumeisster, mit Wirtschaftsbereiters Rang</i> Wenzel Fur, <i>Zimmerpolier</i> Thomas Zwanowez, <i>Ziegeldeckermeister</i> Johann Smrz, <i>Wasserkehrer</i>	Johann Ptak, <i>Bildhauer</i> Johann Wlasak, <i>Baumeisster</i> Johann Chadt, <i>Zimmermeister</i> Franz Czapek, <i>Ziegeldeckermeister</i> Jakob Reiner, <i>Wasserkehrer</i>
1846	Johann Swoboda, <i>Baumeister</i> Joseph Träxler, <i>Zimmermeister</i> Franz Stepan, <i>Mauermeister</i> Johann Wastl, <i>Waserkehrermeister, geprüfte Land-Zimmermeister</i> Franz Matuschka, <i>Wasserleiter in Rothenhof</i>	Johann Spiess, <i>Baumeisster, mit Wirtschaftsbereiters Rang</i> Wenzel Fur, <i>Zimmerpolier</i> Thomas Zwanowez, <i>Ziegeldeckermeister</i> Johann Smrz, <i>Wasserkehrer</i>	Johann Wlasak, <i>Baumeisster</i> Franz Czapek, <i>Ziegeldeckermeister</i> Johann Stifter, <i>Bretsägwerkführer</i> Anton Oswald, <i>Zimmerpolier</i> Jakob Reiner, <i>Wasserkehrer</i>
1884	Moucška Anton, <i>Baumeister</i> Holý Josef, <i>Bau- und geprüfter Zimmermeister</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenhauptmann (fürth die BAumaterialen Verrechnung)</i> Křesnička Ferdinand, <i>Praktikant</i> Strahberger Johann, <i>Wasserkehrer</i>	Trostmann Franz, <i>Bauingenieur in Buweis</i> Kühnel Carl, <i>Baumeister</i> Stifter Johann, <i>Zimmermeister</i> Kindermann Ludwig, <i>Bauwerkmeister, derzeit in Jinonitz beim Kalkofen-Bau</i>	Mocker Adolf, <i>Baumeister</i> Wondruschka Anton, <i>Wasserkehrer</i>
1890	Moucška Anton, <i>Baumeister</i> Holý Josef, <i>Bau- und geprüfter Zimmermeister</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenhauptmann (fürth die BAumaterialen Verrechnung)</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i> Matuschka Franz, <i>Wasserleiter in Rothenhof</i>	Kühnel Carl, <i>Baumeister</i> Kindermann Ludwig, <i>Assistent</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanovec Franz, <i>Ziegeldecker</i> Smrz Johann, <i>Wasserkehrer</i>	Mocker Adolf, <i>Baumeister</i> Wondruska Adam, <i>Wasserkehrer</i>
1892	Holý Josef, <i>Bau- und geprüfter Zimmermeister</i> Hinke Wenzl, <i>Baumeister</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenhauptmann Rechnungsführer</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i>	Kühnel Karl, <i>Baumeister</i> Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i> Johann Smrz, <i>Wasserkehrer</i>	Sedláček Johann, <i>Bauingenieur</i> Wondruschka Adam, <i>Wasserkehrer</i> Wollmann Josef, <i>Wasserkehrer-Gehilfe</i>

x	Český Krumlov (Krumau)	Třeboň (Wittingau)	Hluboká (Frauenberg)
1894	Bělohoubek Johann, <i>BAuingenieur und Chef der Sektionsbauleitung</i> Sosna Franz, <i>Bauingenieur</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenahauptmann Rechnungsführer</i> Hinke Wenzl, <i>Baumeister</i> Hlavička Josef, <i>Baumeister</i> Wastl Martin, <i>Kanzelist</i> Wenzl, <i>Baumeister</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i> Hejný Vinzenz, <i>Diurnist.</i>	Kühnel Karl, <i>Baumeister</i> Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i>	Sedláček Johann, <i>Bauingenieur</i> Wondruschka Adam, <i>Wasserkehrer</i> Wollmann Josef, <i>Wasserkehrer-Gehilfe</i>
1896	Bělohoubek Johann, <i>BAuingenieur und Chef der Sektionsbauleitung</i> Sosna Franz, <i>Bauingenieur</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenahauptmann Rechnungsführer</i> Hinke Wenzl, <i>Baumeister</i> Hlavička Josef, <i>Baumeister</i> Wastl Martin, <i>Kanzelist</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i> Hejný Vinzenz, <i>Diurnist.</i>	Kühnel Karl, <i>Baumeister</i> Hinke Wenzel, <i>BAumeister.</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i> Johann Smrž, <i>Wasserkehrer</i>	Sectionsbauleitung Sedláček Johann, <i>Bauingenieur</i> Hartenthal Emil von, <i>Baumeister</i> Markl Franz, <i>Assistent</i> Wondruška Adam, <i>Wasserleiter</i> Wollmann Josef, <i>Wasserleitergehilfe</i>
1899	Bělohoubek Johann, <i>BAuingenieur und Chef der Sektionsbauleitung</i> Sosna Franz, <i>Bauingenieur</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenahauptmann Rechnungsführer</i> Hinke Wenzl, <i>Baumeister</i> Hlavička Josef, <i>Baumeister</i> Wastl Martin, <i>Kanzelist</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i>	Mocker Adolf, <i>Bauingeieur</i> Markel Franz, <i>BAuassistent</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i> Johann Smrž, <i>Wasserkehrer</i>	Sectionsbauleitung Sedláček Johann, <i>Bauingenieur</i> Hartenthal Emil von, <i>Baumeister</i> Dědek Bohumil, <i>BAuassistent</i> Kudláček Thomas, <i>Wasserleiter</i> Wollmann Josef, <i>Wasserleitergehilfe</i>
1905	Bělohoubek Johann, <i>BAuingenieur und Chef der Sektionsbauleitung</i> Pallas Franz, <i>Bauingenieur</i> Reindl Bartholomeus, <i>Gardenahauptmann Rechnungsführer</i> Bublík Josef, <i>Baumeister</i> Faitl Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Wastl Martin, <i>Kanzelist</i> Strahberger Johann, <i>Wasserleiter</i>	Mocker Adolf, <i>Bauingeieur</i> Markl Franz, <i>Bauassistent</i> Fuchs Roman, <i>Bauassitent</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i> Johann Smrž, <i>Wasserkehrer</i>	Sectionsbauleitung Sedláček Johann, <i>Bauingenieur</i> Hartenthal Emil von, <i>Baumeister</i> Dědek Bohumil, <i>Bauingenieur</i> Lehmann Alois, <i>Assistent</i> Kudláček Thomas, <i>Wasserleiter</i> Wollmann Josef, <i>Wasserleitergehilfe</i>
1909	Bublík Josef, <i>Baumeister</i> Faitl Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Strahberger Johann, <i>Brunnenmeister und Zimmerpolier</i> Reitspiess Wenzel, <i>Kanzlist</i>	Mocker Adolf, <i>Bauingeieur</i> Markl Franz, <i>Bauassistent</i> Fuchs Roman, <i>Bauassitent</i> Fuchs Josef, <i>Polier</i> Zwanowetz Franz, <i>Ziegeldecker</i> Johann Smrž, <i>Wasserkehrer</i> Smrž Emil, <i>Wasserkehrergehilfe</i>	Zeman Wenzel, <i>Hilfskraft</i> Fux Johann, <i>Polier</i> Kudláček Thomas, <i>Wasserkehrer</i> Wácha Johann, <i>Wasserleitergehilfe</i>

x	Netolice (Netolitz)	Libějovice (Libiitz)	Protivín (Protiwin)
1841	Johann Matuschka, <i>Mauermeisster</i> Johann Schanda, <i>Zimmermeisster</i> Franz Bartl, <i>Ziegeldeckermeisster</i> Adalbert Czondl, <i>Wasserleiter</i>	Wenzel Straka, <i>geprüfter Land-Baumeisster</i> Franz Hoschek, <i>Zimmermeisster</i> Franz Philipp, <i>Ziegledecker, zugleich Umtsmustetier</i>	Adalbert Straka, <i>Mauermeister</i> Franz Rziha, <i>Mauermeister</i>
1843	Johann Matuschka, <i>Mauermeisster</i> Johann Schanda, <i>Zimmermeisster</i> Franz Bartl, <i>Ziegeldeckermeisster</i> Adalbert Czondl, <i>Wasserleiter</i>	Wenzel Straka, <i>geprüfter Land-Baumeisster</i> Franz Hoschek, <i>Zimmermeisster</i> Franz Philipp, <i>Ziegledecker, zugleich Umtsmustetier</i>	Adalbert Straka, <i>Mauermeisster</i> Franz Rziha, <i>Mauermeisster</i> Thomas Malsa, <i>Wasserkehrer</i>
1846	Johann Matuschka, <i>Mauermeisster</i> Johann Schanda, <i>Zimmermeisster</i> Franz Bartl, <i>Ziegeldeckermeisster</i> Adalbert Czondl, <i>Wasserleiter</i>	Wenzel Straka, <i>geprüfter Land-Baumeister</i> Franz Hoschek, <i>Zimmermeister</i> Franz Philipp, <i>Ziegledecker, zugleich Umtsmustetier</i>	Franz Rziha, <i>Mauermeisster</i> Thomas Malsa, <i>Wasserkehrer</i> Stubenbach und Gut Langendorf Joseph Wanczata, <i>prod. Baumeister</i> Jakob Sperl, <i>Zimmerpolier</i> Wenzl Wunsch, <i>Rauchfangkehrer</i>
1884	Spiess Julius, <i>Baumeister in Schlossverwaltung Libějic</i>		Strobach Franz, <i>Bauwerkmeister</i>
1890	Spiess Julius, <i>Baumeister</i>		Strobach Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Weiss Wenzl, <i>Ziegeldecker</i>
1892	Mocker Adolf, <i>Baumeister</i>		Strohbach Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Weiss Wenzl, <i>Ziegeldecker</i>
1894	Mocker Adolf, <i>Bauingeieur</i>		Strohbach Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Weiss Wenzl, <i>Ziegeldecker</i>
1896	Mocker Adolf, <i>Bauingeieur</i>		Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Weiss Wenzl, <i>Ziegeldecker</i>
1899	Hinke Wenzl, <i>Baumeister</i>		Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Weiss Wenzl, <i>Ziegeldecker</i>
x	Netolice (Netolitz) & Libějovice (Libiitz)		Protivín (Protiwin)
1905	Heiny Vincenz, <i>Bauwerkmeister</i> Kubiček Anton, <i>Hilfskraft</i>		Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Prokesch Johann, <i>Bauassistent</i> Řezábek Josef, <i>Zimmermannspolier</i>
1909	Heiny Vinzenz, <i>Baumeister</i> Zeitl Franz, <i>Hilfskraft</i>		Kindermann Ludwig, <i>Baumeister</i> Prokesch Johann, <i>Bauassistent</i> Řezábek Josef, <i>Zimmermannspolier</i> Weis Wenzel, <i>Ziegeldecker</i>

x	Vimperk (Winterberg)	Chýnov (Cheynow)	Mšec (Kornhaus)
1841	Joseph Stephan, <i>geprüfter Maurermeister</i> Martin Lang, <i>Zimmermeister</i> Franz Schreiner, <i>Wasserkehrer</i> Franz Paulik, <i>Rauchfangkehrermeister</i>	Johann Lhotta, <i>Maurermeister</i> Johann Koresch, <i>Dur und Husschmid</i> Joseph Pospichal, <i>Wasserkehrer</i>	Mathias Ziprian, <i>geprüfter Maurermeister</i> Joseph Klima, <i>Zimmermeister</i> Johann Adamek, <i>Ziegeldeckermeister</i>
1843	Joseph Stephan, <i>geprüfter Maurermeister</i> Martin Lang, <i>Zimmermeister</i> Franz Paulik, <i>Rauchfangkehrermeister</i> Franz Schreiner, <i>Wasserkehrer</i>	Johann Lhotta, <i>Maurermeister</i> Johann Koresch, <i>Dur und Husschmid</i> Joseph Pospichal, <i>Wasserkehrer</i>	Mathias Ziprian, <i>geprüfter Maurermeister</i> Joseph Klima, <i>Zimmermeister</i> Johann Adamek, <i>Ziegeldeckermeister</i>
1846	und bedienstete Handwerker Joseph Stephan, <i>geprüfter Maurermeister</i> Martin Lang, <i>Zimmermeister</i> Franz Paulik, <i>Rauchfangkehrermeister</i> Franz Schreiner, <i>Wasserkehrer</i>	Johann Uber, <i>Maurermeister</i> Johann Koresch, <i>Dur und Husschmid</i>	Joseph Klima, <i>Zimmermeister</i> Johann Adamek, <i>Ziegeldeckermeister</i>
1884	Štěrbík Johann, <i>Bauwerkmeister</i>	Trostmann Carl, <i>Bau-Assistent</i>	
1890	Štěrbík Johann, <i>Bauwerkmeister</i>	Hlavička Josef, <i>Baupolier</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	
1892	Štěrbík Johann, <i>Bauwerkmeister</i> Schreiner Stanislaus, <i>Wasserkehrer</i> Stubenbach und Gut Langendorf	Hlavička Josef, <i>Bauwerkmeister</i> , <i>geprüfter Baumeister</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i>
1894	Štěrbík Johann, <i>Bauwerkmeister</i> Schreiner Stanislaus, <i>Wasserkehrer</i> Stubenbach und Gut Langendorf	Holá Josef, <i>Bauwerkmeister</i> , <i>geprüfter Baumeister</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i> <i>Neuschloss</i> Joseph Adamek, <i>Ziegeldeckermeister</i>
1896	Strobach Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Schreiner Stanislaus, <i>Wasserkehrer</i> Stubenbach und Gut Langendorf	Holý Josef, <i>Bauwerkmeister</i> , <i>geprüfter Baumeister</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i>
x	Vimperk (Winterberg)	Chýnov (Cheynow)	Mšec (Kornhaus)
1899	Strobach Franz, <i>Bauwerkmeister</i> Štěrbík Franz, <i>Baupolier</i> Stubenbach und Gut Langendorf	Holý Josef, <i>Bauwerkmeister</i> , <i>geprüfter Baumeister</i> Pudil Franz, <i>Baueleve</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i>
1905	Rys Jaroslav, <i>Baumeister</i> Bubla Heinrich, <i>Baupolier</i>	Pudil Franz, <i>Assistent</i> Gabriel Anton, <i>Wasserleiter</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i>
1909	Rys Jaroslav, <i>Baumeister</i> Wess Ignaz, <i>Baupolier</i>	Pudil Franz, <i>Assistent</i> Gabriel Johann, <i>Wasserkehrer und Zimmerpolier</i>	Kohout Franz, <i>Bauwerkmeister</i>

Adolf Fr. v. Schwanenberg

Ž. památek D. i. h. c. Theodora
Moravského, býv. kn. Schv. lesního
adjunkta 1876 - 1881

Staviteleský adjunkt
Tří Sedláček

předseola Dr. Junggesellenvereines
v C. Kreuzlově z 1874.

PECH & HRBEK.

